

Erih Najt

LESI SE VRAĆA KUĆI

Naslov originala
Erish (M) Night: LEESIE COME HOME

Preveo Ivo Šoljan

ROMAN O VJERNOM PSU

Lesi se vraća kući bez sumnje je jedna od najomiljenijih dječijih knjiga koje su se pojavile do današnjeg dana. Od vremena kada je napisana, one za tebe već davne 1940. godine, pa do danas objavljena je na engleskom jeziku i u prijevodu na brojne druge jezike svijeta toliko mnogo puta da je točni broj izdanja gotovo i nemoguće ustanoviti. Taj podatak govori nam o ogromnoj popularnosti koju dirljiva priča o vjernom psu Lesi uživa među mladim čitaocima tvogega uzrasta, a kojima je prvenstveno i namijenjena. Zbog toga je ona uvrštena i u tvoju lektiru sa željom da te zabavi i poduči. Možda ti je poznato da je po ovoj knjizi snimljen svojevremeno i igrani film, koji su sa oduševljenjem gledali milioni djece i odraslih širom svijeta, a ime Lesi postalo je pravi sinonim za pasminu škotskog ovčara, poznatog još i kao "koli" (collie, colly). To je vrijedno, inteligentno i veoma lijepo pseto dugačke njuške, svilenkaste bijele, zlatnožute i crne dlake i dostojanstvenog držanja i hoda. Sigurno ste ponekog škotskog ovčara već vidjeli i na ulicama gradova u kojima živite ili koje ste posjetili. Kad ga ponovo vidite, sjetite se Džoove vjerne Lesi, čija se uzbudljiva životna priča nalazi sada pred vama!

Erik Najt (Eric Knight), autor ovog djela, rođen je i djetinjstvo je proveo u Jorkširu, u sjevernoj pokrajini Engleske u kojoj počinje i završava priča o Lesi. U ovom "turobnom dijelu sjeverne Engleske", kako ga naziva pisac, klima je oštra i veoma često snažni vjetrovi, praćeni hladnim kišama, brišu preko močvarnih visoravni koje su tipične za ovaj dio Engleske. No takva surova klima čelici ljude i čini ih otpornim i borbenim. Takvi su i njihovi psi koje u tom kraju svi vole, kako zbog njihovog izgleda, tako i zbog odanosti čovjeku i spremnosti da mu pomognu u svakoj situaciji. Lesi je upravo takvo jedno pseto, no, osim toga, ona je, prema mišljenju svih stanovnika Grinal Bridža, najljepša i

najpametnija, a njena savršena tačnost postala je legendarna. Svoga maloga gospodara Džoa sačekivala je Lesi svakog radnog dana pred školom i pratila ga je do kuće pune četiri godine, no tada, jednog dana, desilo se nešto posve neočekivano što je Džoa veoma uznemirilo – Lesi se nije pojavila pred seoskom školom! Uznemirenost se pretvorila u pravo očajanje kada je saznao da je njegov otac, pritisnut teškom neimaštinom, prodao lijepo pseto da bi prehranio porodicu. No sa takvim rješenjem nisu se htjeli pomiriti ni dječak ni njegovo vjerno pseto! Tu započinje tvrdoglava bitka za slobodu, bitka u kojoj vjernost, upornost, požrtvovanost i ljubav pobjeđuje sve prepreke, da bi na kraju opet sve bilo kao i nekada. Iscrpljena i gotovo mrtva Lesi se vraća kući – u snažni, sretni zagrljaj njenog Džoa, od kojega se više neće odvajati.

– Ti si moje vjerno pseto, moja vjerna čuvarkuća! – šapuće joj razdragano Džo na samom kraju knjige. Požurite sa čitanjem, da se njihovom beskrajnom veselju i vi pridružite!

Ivo Šoljan

PRVA GLAVA

NIJE NA PRODAJU

Svako u Grinal Bridžu poznao je Lesi Sama Karakloa. Moglo bi se mirno reći da je ona bila najpoznatije pseto u selu. I to iz tri razloga.

Prvo, gotovo svaki čovjek u selu morao se složiti s tim da je ona bila najljepši primjerak ovčarskog psa koga je iko dotada vidio.

A to je zaista bilo vrlo laskavo za Grinal Bridž, jer su u tom mjestu Jorkširske pokrajine, više nego ma u kom drugom mjestu na svijetu – pse smatrali za prave vladare. Izgleda da se u tom turobnom dijelu sjeverne Engleske psi gaje uspješnije nego igdje. Oštra klima toga kraja sa čestim vjetrovima praćenim hladnim kišama koji brišu preko močvarnih visoravni, utiče snažno na bujnost dlake pasa i čini ih veoma otpornim i jakim, kao što, uostalom, čini jakim i otpornim i ljude koji tamo žive.

Tamošnji ljudi vole pse i vješti su u njihovom odgajanju. Možete otići u bilo koje od stotinu tih malih rudarskih mjesta ove najveće engleske pokrajine i vidjećete kako za skromno obučeni radnicima kaskaju psi tako fine i aristokratske pasmine, da bi im pozavidjeli i najbogatiji ljubitelji u svijetu.

Grinal Bridž je mjesto kao i svako drugo jorkširsko selo. Njegovi stanovnici umjeli su da razumiju pse i da ih vole; i bilo ih je mnogo lijepih koji su, kao što rekosmo, kaskali za svojim gospodarima; ali je, pri svem tom, opšte mišljenje bilo ovo: ako je ikada postojalo ljepše pseto od ove keruše Sama Karakloa – odgajene u Grinal Bridžu – onda je to, zaista, moralo biti davno prije njihova dolaska na svijet.

Postojao je još jedan razlog zbog koga je Lesi bila naročito poznata u selu: "Po njoj možete dotjerivati časovnik", govorile su žene.

To, međutim, potiče još iz mnogo ranijih dana – onda kada je Lesi bila još veseo i nestašan jednogodišnji pas. Jednog dana došao je Karakloov dječak Džoe kući dršćući od uzbuđenja:

– Majko! Šta misliš ko me je danas sačekao kada sam izišao iz škole? Lesi! Reci otkuda je mogla znati da sam ja tamo?!

– Morala je ići tvojim tragom, Džoe. Samo bih tako mogla to da protumačim.

Ali, bilo što mu drago Lesi ga je čekala i sutradan pred školskom kapijom, pa i prekosutra – opet. I nedjelje, mjeseci i godine su prolazile, i uvijek je bivalo isto. Žene su gledale sa prizora svojih kuća, kao i trgovci sa vrata svojih dućana u Visokoj ulici, kako ovo ponosito pseto crno-bijelo-zlatne boje sigurnim korakom ide ulicom i govorili su:

– Mora da je pet do četiri – Ide Lesi!

Bila kiša ili sunce, pseto je uvijek stajalo tamo očekujući jednog dječaka – jednog od onih koji su jurili trkom betoniranim dvorištem – onog jedinog koga je pseto voljelo! Uvijek je to bio susret pun radosti; zatim bi i dječak i pseto pošli zajedno kući. I tako je to trajalo pune četiri godine.

Lesi je zaista bila omiljena u selu. Gotovo svi su je poznavali. Ali su stanovnici Grinal Bridža bili naročito gordi na Lesi, jer je ona imala nečeg što je za njih bilo vrijedno, mada to "nešto" nisu umjeli baš ponajbolje da objasne. No u svakom slučaju to "nešto" bilo je u vezi sa njihovom gordošću, a gordost u vezi sa – novcem.

Obično kad neko gaji jednog lijepog psa, onda taj pas jednog dana – prestaje da bude pas; on postaje neka "stvar sa četiri noge" koja vrijedi. Razumije se da je to i dalje pseto, ali sada još i nešto drugo; nešto što bi moglo privući pažnju kakvog bogataša ili kakvog vještog trgovca i poznavaoća pasa, da ga zapazi, zaželi i – kupi. I bogataš može voljeti pse, isto onako iskreno kao i siromah. U tome između njih nema razlike, ali se oni razlikuju po tome kako ko od njih gleda na novac. Siromašan čovjek mora da razmišlja koliko će mu uglja biti potrebno ove zime; zatim koliko pari cipela i koliko i šta od hrane da bi ishranio i održao svoju djecu, i onda će doći kući i reći:

– Evo, ja to moram učiniti. Nemojte me mučiti! Jednog dana, kasnije, odgajićemo drugoga psa koga ćete voljeti isto tako kao i ovog što ste voljeli.

I tim putem otišlo je mnogo lijepih pasa od svojih kuća iz Grinal Bridža. Ali Lesi ne!

Čak ni vojvoda od Rudlinga, a to je cijelo selo znalo, nije mogao da kupi Lesi Sama Karakloa. Baš ni taj imućni vojvoda koji je živio na svom velikom imanju, jednu milju dalje od sela, i koji je imao štenare prepune divnih pasa.

Tri pune godine pokušavao je taj imućni vojvoda da kupi Lesi od Karakloa, ali Karaklo je ostajao uporan.

– Uzalud opet povišavate cijenu, vaše lordstvo – rekao je on. Ona nije na prodaju ni po koju cijenu!

Cijelom selu je to bilo poznato, i to je, eto, bio razlog što je Lesi toliko značila za

njih. Ona je bila njihov tako velik ponos da ni novac nije bio u stanju da im je oduzme.

Ali psi pripadaju ljudima, a ljudi su potčinjeni sudbini. Ponekad naiđe vrijeme kada sudbina primora čovjeka da pogne glavu i uguši ponos da bi svojoj porodici mogao obezbijediti hljeb.

DRUGA GLAVA

JA NIKADA NEĆU HTJETI DRUGO PSETO

Pseto nije bilo tu! To je bilo sve što je Džoe Karaklo znao.

Toga dana kada je sa drugovima izišao iz škole, potrčao je, po običaju, veselim trkom kroz dvorište, što je svakodnevna pojava u svim školama na svijetu kada se završi čas učenja. Spontano, i po uobičajenoj navici iz ranijih dana, dojurio je do kapije, gdje ga je Lesi uvijek očekivala. Ali nje tamo nije bilo!

Džoe Karaklo, taj snažan dječak prijatna lica zastade i pokuša za trenutak da to objasni sebi. Njegovo visoko čelo iznad smeđih obrva nabra se. Bio je nemoćan da povjeruje da bi moglo biti istina ono što je u stvari predosjećao.

Gledao je gore-dolje ulicom. Možda je Lesi zadocnila! On je znao da to ne može biti uzrok, jer životinje nisu kao ljudi. Ljudi imaju časovnike, pa se i pored toga izvinjavaju: "Zadocnjava mi časovnik." Životinjama, međutim, nisu potrebni nikakvi mehanizmi da bi znale koliko je sati. Ima u njima nešto što je tačnije i od časovnika – to je njihovo "čuvstvo" vremena, koje ih nikada ne vara. One znaju tačno kada treba da učine nešto što je već uobičajeno u njihovu životu.

Džoe Karaklo je to znao. Toliko puta je govorio o tome sa ocem, pitajući ga otkuda Lesi zna kada treba da dođe pred školsku kapiju. Lesi, dakle, nije mogla zadocniti.

Džoe Karaklo je stajao na ranom ljetnjem suncu razmišljajući o tome. Odjednom, kao munja, sinulo mu je kroz glavu:

"Možda je pregažena!"

Ali čim mu ta strašna misao pade na pamet, on je u istom trenutku i odagna. Lesi je bila isuviše dobro dresirana da bi mogla neobazrivo tumarati ulicama. Ona se uvijek ljupko, ali i obazrivo, šetala selom. Uostalom, u Grinal Bridžu nije ni bilo velikog saobraćaja. Glavni drum, pored rijeke, bio je udaljen čitavu milju od sela, i samo se malim putem dolazilo do njega; a i taj se dalje pretvarao u uzanu pješačku stazu koja je dopirala do močvarne visoravni.

Možda je neko ukrao Lesi!

Ni to nije moglo biti istina. Nijedan stranac je ne bi smio dotaći dok neko od Karakloovih ne bi bio prisutan i dok joj ne bi naredio da ga poslušaju. Štaviše, ona je bila isuviše poznata, miljama daleko oko Grinal Bridža, da bi se ma ko usudio da je ukrade.

Pa gdje je, onda, mogla biti?

Džoe Karaklo je riješio ovaj problem onako kako bi stotine i hiljade dječaka na svijetu riješili svoje probleme. Otrčao je kući da to kaže majci.

Pošao je glavnom ulicom trčeći koliko je god brže mogao. Ne zaustavljajući se nigdje projurio je pored trgovina u Visokoj ulici, a zatim, prošavši kroz selo, nastavio putanjom pored brežuljka; uletjevši kroz kapiju, dotrčao je baštenskom alejom do kućnih vrata, vičući izdaleka:

– Majko! Majčice! Nešto se dogodilo Lesi! Ona me nije sačekala!

I tek što je to izgovorio, opazi da nešto zaista nije u redu. Niko u kući nije skočio ni zapitao u čemu je stvar. Niko čak nije izgledao ni uplašen pri toj pomisli da se njihovom krasnom psu nešto moglo dogoditi.

Džoe je to primijetio. On je stajao leđima okrenut vratima i čekao. Majka je oborenih očiju pripremala čaj kraj stola. Za trenutak zastade i pogleda muža.

Džoev otac je sjedio na niskoj stoličici pokraj vatre, glavom okrenut sinu. Potom se polako i bez riječi okrete vatri i produži da zuri u nju ukočena pogleda.

– Pa šta je, majko? – uzviknu Džoe iznenada. – Šta se dogodilo? Gospođa Karaklo spusti polako tanjir na sto:

– Dobro, neko mu mora reći – promrmlja kao za sebe. Njen muž se i ne pomače. Ona se okrete i pogleda sina:

– Biće bolje da odmah saznaš, Džoe – reče ona. – Lesi te više nikada neće čekati pred školom. Ne treba uopšte više da govorimo o tome.

– Zašto? Šta joj se dogodilo?

Gospođa Karaklo ode do ognjišta, objesi kotao iznad vatre i nastavi ne okrećući se:

– Zato što je prodana – eto zašto!

– Prodana! – jeknu dječak. – Prodana! Lesi! Pa zašto ste je prodali? Zašto ste je prodali?

Majka se ljutito okrete.

– Ona je prodana, već su je odveli, i svršeno. Ne pitaj ništa više. To se više ne može izmijeniti. Odvedena je i – gotovo. Nemoj više ništa da pitaš.

– Ali, majko!...

Dječakov krik je bio pun očajanja. Majka ga prekide.

– Ni riječi više! Pridi i popij čaj. Hodi, sjedi ovamo.

Dječak priđe poslušno svome mjestu za stolom. Žena se sad okrete čovjeku kraj ognjišta.

– Hodi, Same, dođi da jedeš, i bogu je plakati kakvo sam bijedno jelo spremila uz čaj.

Žena odjednom učuta kada njen muž naglo i ljutito ustade i bez riječi pođe krupnim koracima ka vratima. Uzevši kapu, on iziđe. Vrata se zalupiše za njim. Za trenutak zavlada tišina u kući. A zatim se začu kako žena grdi ljutitim glasom.

– Eto vidiš šta si uradio! Naljutio si oca! Sad si svakako zadovoljan! Ona se umorno

spusti na stolicu, posmatrajući postavljen sto. U sobi opet zavlada tišina. Džoe je bio uvjeren da ga je majka nepravedno optužila za ovo što se dogodilo. Ali on je isto tako znao i to da je njegova majka uvijek tako postupala kad god je htjela da prikrije neki svoj bol. To je i sada bio razlog zbog koga je ukoren. Kod ljudi tog kraja je to bila već ukorijenjena navika. Tvrdoglavi po prirodi, a uz to pritisnuti tegobama napornog života, uvijek bi prikrivali svoje neraspoloženje, pa i svoj bol, kad god bi im se dogodilo nešto što ih je moglo uzbuditi i ganuti njihove duše. Žene bi tada skrivale svoja prava osjećanja grdnom i vikom, ne misleći ništa zlo pri tom. A kad bi sve prošlo...

– Hodi, Džoe, jedi!

Glas majčin bio je sad nježan i miran.

Dječak je buljio u tanjir ne mičući se.

– Hajde, Džoe, pojedij hljeb s maslom. Vidi kako je lijep i svjež hljeb. Danas sam ga ispekla. Nećeš?

Dječak je samo još dublje pognuo glavu:

– Ne mogu ništa – propišta.

– Ah, psi, i uvijek samo ti psi! – povika majka. Glas joj je opet bio ljut. – I sva ta kubura zbog jednog psa. Vjeruj, ako bih se ja pitala, odgovorila bih da sam srećna što je Lesi odvedena. Da, tako je. Toliko muka i briga oko nje kao da je kakvo dijete. E, sad su je odveli, svršeno je i ja sam srećna. Srećna sam!

Gospođa Karaklo uzdrhta, zatim se ispravi i odahnu. Izvadi maramicu, obrisa nos i pogleda sina koji je i dalje sjedio nepomično. Zatim zatrese tužno glavom i progovori. Glas joj je opet bio miran i nježan.

– Džoe, hodi ovamo!

Dječak ustade i priđe majci. Ona ga zagrlj svojom nezgrapnom rukom i otpoče. Govorila je tiho gledajući u vatru.

– Vidiš, Džoe, ti si sada već velik dječak i možeš da razumiješ. Ti vidiš – ovaj, i sam da nam ne ide kako bi trebalo; da nam nije dobro. Znaš kako je. Hrana se mora imati, a i stan se mora platiti – a Lesi je vrijedila mnogo novaca, i mi nismo imali sredstava da je izdržavamo – eto to je razlog. Sada su teška vremena i ti ne smiješ – ti ne smiješ da ljutiš oca. On je i tako već prepun briga. Odvedena je i gotovo!

Mali Džoe Karaklo stajao je i dalje kraj svoje majke. Razumio je sve. U Grinal Bridžu čak i dječaci od dvanaest godina znaju šta znače "teška vremena".

Godinama, otkada djeca pamte, radili su im očevi u Vilmingtonu oknu, nešto dalje od njihova sela. Svakodneвно su oni dolazili i odlazili u smjenama, noseći korpe sa hranom i rudarske fenjere. Tamo su radili i kopali izbacujući ugalj na površinu. Ali tada naidoše vremena kada nalazišta počеше bivati sve slabija. Rad se približavao mrtvoj tački i zarade su bivale sve manje. Istina, u više mahova nalazišta su se poboljšavala; tada su ljudi opet radili punim tempom i bili svi srećni. Doduše, to se nije moglo nazvati životom u izobilju, ali ljudi u rudarskim krajevima žive teško čak i onda kada im posao najbolje ide. Njihov život je uvijek ispunjen čvrstinom i srčanošću s jedne, i tihom porodičnom slogom s druge

strane, iako je njihova hrana bila jednostavna, ipak je svaki od njih imao dovoljno za život.

Prije nekoliko mjeseci, međutim, okno je zatvoreno. Veliki točak na vrhu okna više se nije okretao. Isto tako ni ljudi više nisu odlazili tamo na smjene i, umjesto toga, upisivali su se u Berzu rada. Stajali su na uglu pred Berzom očekujući posao. Ali posla nije bilo. Izgleda da su se, kako su novine javljale, nalazili u "ugroženom području" – u području jednog kraja u kome je sva industrija stala. Zbog toga su gotovo svi stanovnici ostali bez posla. Nisu više imali mogućnosti da zarade sebi za život. Zbog toga im je vlada obezbijedila izvjesnu pomoć, koja im je isplaćivana nedjeljno i koja im je omogućavala, da iako skućeno, prežive ovaj mučni period.

Džoe je to znao. On je čuo kako ljudi, o tome govore po selu. Viđao je ljude i pred Berzom rada. Znao je da mu otac više ne odlazi na posao; a znao je, takođe, i to da otac i majka nisu nikada htjeli govoriti o tome pred njim, iako su, usljed niza nedaća u životu, ogrubjeli, ipak su oni sa puno nježnosti željeli da njega sačuvaju od životnih tegoba, da se one ne bi svalile i na njegova mlada pleća.

Ali iako je on sve to dobro znao, srce mu je tužilo za Lesi. Ipak je pokušavao da se donekle utješi. Zastao je i mirno postavio jedno pitanje:

– Možemo li je mi jednoga dana opet kupiti, majko?

– Ali, Džoe, ona je dragocjeno pseto i prema tome za nas preskupo. Jednoga dana mi ćemo ipak nabaviti neko drugo lijepo pseto. Samo moraš imati strpljenja! Prilike će se, možda, popraviti, i mi ćemo moći nabaviti drugo psetance. Jesi li zadovoljan ovim?

Džoe odmahnu glavom i tiho prošaputa:

– Ja nikada neću poželjeti drugo pseto! Nikada! Ja želim samo – Lesi!

TREĆA GLAVA

ZLOVOLJNI STARAC

Stojeći kraj ograde od alpijskih ruža vojvoda od Rudlinga se ljutito osvrtao unaokolo i vikao:

– Hajnes! Hajnes! Ma gdje je taj momak? Hajnes!

Onako crven u licu, razbarušene kose, vojvoda je u tom trenutku izgledao baš onako kako su ga ljudi i opisivali: starac tako džandrljive naravi da mu u sva tri sreza jorkširska nije bilo ravna.

Da li je on, uistinu, bio takav, ne bi se moglo s tačnošću reći, ali, sudeći po njegovim riječima i djelima, on je ostavljao takav utisak. Možda je to bilo samo zato što je vojvoda bio, tako reći, potpuno gluv. Zbog toga je on sa svima i govorio kao da je na nekoj vojničkoj smotri – štoje nekada, prije mnogo godina, to stvarno i bio. Imao je običaj da

nosi drenov štap, kojim je uvijek mlatarao po vazdunu, da bi time pojačao svoje već ionako oštre riječi, i, najzad, njegova se zlovolja ogledala i u netrpeljivosti prema ljudima uopšte.

Vojvoda je samo jedno smatrao tačnim – da se cio svijet okrenuo naopako. Ništa više nije bilo onako kao nekada kada je on bio mlad. Tako, na primjer, konji ne trče više onako brzo kao nekada; mladi ljudi više nemaju onog nekadašnjeg poleta ni hrabrosti; a ni žene nisu tako lijepe; čak se ni cvijeće ne gaji tako uspješno kao ranije; a što se tiče pasa – ako se u svijetu i može naći još po koji lijep primjerak, to je samo zato što su oni odgojeni u njegovim štenarama.

Čak ni ljudi ne govore više onim divnim engleskim jezikom kao nekada kad je on bio mlad. Bio je čvrsto uvjeren da nije njegova gluvoća bila kriva tome što on dobro ne čuje, već rđava navika ljudi da mrmljaju i gutaju riječi umjesto da govore razgovijetno, kao što su to nekada činili kada je on bio mlad.

A tek mlade generacije! Vojvoda bi umio satima da pripovijeda o ništavilima koja su rođena u dvadesetom vijeku.

Ovo posljednje, doduše, bilo je malo čudno, pošto je vojvoda od svih svojih rođaka najviše volio – kao i ona njega, uostalom – baš najmlađeg člana svoje porodice, dvanaestogodišnju praunuku Priscilu. Uostalom, i sada mu je baš Priscila pritekla u pomoć dok je on, stojeći kraj ograde od alpijskih ruža, mahao štapom i vikao.

Čuvajući se od vojvodinog razbijesnjelog štapa, ona ga povuče za džep od vunenog kaputa. Vojvoda se okrete, nakostriješenih brkova.

– O, to si ti! – uzviknu on. – Čudo da je neko ipak došao. Kakav je ovo svijet? Služinčad ne valja! Prave se gluvi, kao da te ne čuju. Ne, ovaj svijet se zaista okrenuo naopako!

– Gluposti! – reče Priscila.

Ona je bila odista staloženo i mirno mlado djevojče. Družeći se stalno sa djedom, bila je uobrazila da su njih dvoje vršnjaci: ili da su oboje stara djeca ili starci.

– Šta je? – dreknu vojvoda gledajući je. – Govori! Ne mrmljaj! Priscila mu povuče glavu, tako da mu je mogla govoriti pravo u uho.

– Rekla sam: gluposti! – viknu ona.

– Gluposti? – dreknu opet vojvoda iskolačivši oči, a zatim naglo pršte u grohotan smijeh. On je imao vrlo čudno mišljenje o Priscili. To što je Priscila imala hrabrosti da mu protivriječi on je smatrao – i bio čak i uvjeren – da je osobina koju je mogla samo od njega da naslijedi.

Zato je vojvoda postao mnogo bolje raspoložen gledajući svoju unuku. Gladio je pri tom svoje duge bijele brkove, koji su bili mnogo ljepši i veći nego brkovi današnjih ljudi.

– Ah, srećan sam što si naišla! – uzviknu vojvoda. – Želio sam da vidiš novo pseto. Izvanredno je! Divno! Najljepša keruša koju sam u životu vidio!

– Samo ona, izvjesno, nije tako lijepa kao one nekadašnje, iz starih dana, zar ne? – upita Priscila.

– Ama šta mrmljaš! – viknu vojvoda. – Ništa ne čujem. Doduše, on je to vrlo dobro čuo, ali se pretvarao da ne čuje.

– Znao sam da ću je dobiti – produži vojvoda. – Čekao sam je pune tri godine.

– Tri godine! – ponovi Priscila. Znala je dobro da njen djeda baš želi da ona to kaže.

– Da, tri godine. Eh, on je, istina, vjerovao da će i mene prevariti kao i druge, ali mu nije uspjelo. Ponudio sam mu deset funti prije tri godine, ali on nije htio ni da čuje. Iduće godine sam tu svotu podigao na dvanaest, ali on je opet nije htio prodati. Prošle godine ponudio sam mu petnaest funti, rekavši mu pri tom da je to posljednja cijena. Uostalom, tako sam zaista i mislio. Ali on to, izgleda, još uvijek nije vjerovao. Međutim, ja sam ostao uporan punih šest mjeseci i, evo, on mi prošle nedjelje poruči da pristaje.

Vojvoda je bio vrlo zadovoljan sobom, ali Priscila zavrtje glavom.

– Jesi li uvjeren da je nisu, možda, naučili kakvom triku?

Bilo je to sasvim umjesno pitanje, jer – ako hoćemo da budemo iskreni – Jorkširci ne samo da su bili vični odgajanju pasa već su oni u svojim vještinama otišli mnogo dalje. Izvještali su se bili tako da su umjeli čak da prikriju i mane pojedinih pasa. Na primjer, umjeli su tako vješto da sakriju iskrivljeno uho ili nepravilan položaj repa, da se takva mana nije mogla primijetiti sve dok neki nevješt kupac, koji se slabo razumijevao u tome, nije isplatio psa i odveo ga kući. Zato je za ove njihove vještine i postupke – poznate pri kupovini i prodaji pasa, kao i konja, pod imenom "trikovi" – i važio nepisan zakon: caveat emptor – neka kupac bude na oprezu! Priscilino pitanje razbjesni vojvodu.

– Kako, da li sam uvjeren da ona nije naučena trikovima? Pa zar nisam i ja Jorkširac? I ja znam isto toliko trikova koliko i oni. Možda čak i više – to ti jemčim! Ali ne. To je pas bez mane. Osim toga, dobio sam ga od – kako mu ono bješe ime – Karakloa. Poznajem ga vrlo dobro. On se nikada ne bi usudio da meni uradi tako šta. Zaista ne!

Vojvoda zavitla štapom kroz vazduh, kao da je htio da pokaže da će smrviti svakoga koji bi se usudio da mu podvali. Zatim starac krenu sa svojom unukom u pravcu štenare. Pred mrežom od žice zastadoše posmatrajući psa koji se nalazio unutra.

Priscila vidje divnu kerušu crno-bijelo-zlatne boje. Ležala je, položivši svoju lijepu, finu glavu na prednje šape. Tamna boja njene glave jasno se izdvajala od snježnobijele ogrlice i grudi.

Vojvoda je pucketao jezikom dajući znak psetu, ali se ono na to nije ni osvrtalo. Jedva primjetan trzaj uha pokazivao je da je pseto čulo znake. Međutim, ono je i dalje ležalo ne obraćajući pažnju na te ljude koji su tu stajali i posmatrali ga.

Priscila se saže, sklopi ruke i brzo je pozva:

– 'Odi, kuco! Dođi ovamo! 'Odi da me vidiš! 'Odi!

Samo za trenutak pogledaše djevojčicu te velike i duboke smeđe oči koje su izgledale zamišljene i pune tuge, pa se zatim opet okrenuše i produžiše da zure negdje u daljinu i – Priscila se diže.

– Djeda, njoj, izgleda, nije dobro!

– Koješta! – povika vojvoda. – Nije joj ništa. Hajnes! Hajnes! Ma gdje se zavukao taj

momak? Hajnes!

– Evo me, ser! Idem!

Oštar unjkavi glas čuvara pasa začu se iz zgrade, i u tom trenutku on se pojavi.

– Evo me, ser! Vi ste me zvali, ser?

– Naravno, naravno! Jeste li vi gluvi? Hajnes, šta je s tim psom? Ne izgleda dobro.

– Znae, ser – neće da jede – požuri se čuvar da objasni. – Ona je razmažena – ako bi Haj smio reći. Razmaze ih tako kod kuće. "Hrane ih srebrnim kašikama", kako mi to kažemo. Ali Haj će se već potruditi da ona to brzo zaboravi. Priviknuće se ona već na hranu naše štenare – i to za nekoliko dana, ser!

– Dobro, čuvaj je i pazi, Hajnes! – uzviknu vojvoda. – Pazi dobro na to pseto!

– Razumijem, ser! Hoću, ser! – odgovori pokorno Hajnes.

– E, tako, vidiš, treba da radiš – reče vojvoda.

Potom se udalji gundajući. Bio je u neku ruku razočaran. Želio je da Priscila vidi kakvog je divnog i dobrog psa kupio, a umjesto toga ona je vidjela prkosno pseto.

Vojvoda ču da ona nešto govori.

– Šta kažeš?

Ona podiže glavu.

– Pitala sam zašto vam je taj čovjek prodao svoga psa. Vojvoda zastade za trenutak, češkajući se po glavi.

– Ovaj – pa zato što je uvidio da sam ja u pogledu cijene zaista rekao svoju posljednju riječ. Ja bar tako mislim. Rekao sam mu da ne dam ni penija više. I pretpostavljam da se on najzad uvjerio da ja stvarno tako i mislim. Eto, to je.

Kada su se potom njih dvoje uputili ka velikoj staroj kući, čuvar Hajnes se okrete psu.

– Haj će nastojati da i njega cijelog pojedeš – reče on. – Haj će te već naučiti da jedeš – pa makar ti i on sam morao trpati hranu u usta.

Pas se i ne pomače. Samo trepnu očima, kao da time htjede pokazati da prezire čovjeka s onu stranu žice.

Kada se ovaj udalji, Lesi ostade nepokretna, ležeći na suncu sve dok sjenke ne postadoše dugačke. Tada se umorno diže, uspravivši glavu kao da je htjela pomirisati povjetarac, i ne znajući zašto, tiho je zacviljela, a zatim otpoče da hoda pored žice gore-dolje, gore-dolje.

Lesi je bila samo pseto i zato nije mogla misliti onako kao što to mi ljudi možemo. Ali je ipak u njenoj svijesti i njenom tijelu postojala jedna želja. U početku je ta želja bila, istina, nejasna, ali je kasnije bivala sve jasnija i jasnija. "Čuvstvo" vremena je pokretalo njen mozak i njene mišiće.

I odjednom je Lesi saznala šta želi. Sada je potpuno znala šta hoće.

ČETVRTA GLAVA

LESI SE VRAĆA KUĆI

Kada je Džoe Karaklo izišao iz škole i došao do kapije, nije mogao povjerovati svojim očima! Zastao je za trenutak, a onda iz sveg glasa povika: – Lesi! Lesi!

Dotrčavši do svog psa, on sa neopisanom radošću kleče kraj njega i zari mu prste u divnu dlaku. Zatim ga poče milovati, zagnjurivši se licem u gustu dlaku na njegovom vratu.

A tada se opet podiže i poče, tako reći, da igra od radosti. Čudna se razlika u ponašanju ogledala između dječaka i psa. Dječak je bio gotovo izbezumljen od radosti, dok je Lesi sjedila mirno i samo mahanjem repa pokazivala da je srećna što se opet nalazi kraj njega.

Izgledalo je kao da je htjela da kaže:

"Zašto se toliko uzbuđuješ? Ja sam smatrala da bi trebalo da budem ovdje i – evo me. Šta tu ima tako čudnovato? "

– 'Odi, Lesi! – reče dječak.

On se okrete i potrča niz ulicu. U prvom trenutku nije umio da objasni sebi kako se to dogodilo da je ona opet tu. Ali čim mu to pitanje pade na pamet, on ga odbaci.

Zašto je potrebno lupati glavu kako se to čudo dogodilo? Dovoljno je da je to sada zaista stvarnost.

Međutim, ipak mu ta misao, iako se trudio da je odbaci, nije nikako davala mira.

Da nije otac ponovo kupio psa? Možda bi i to bilo moguće!

Jurio je Visokom ulicom, ali sada je već izgledalo da je i Lesi zahvatilo njegovo oduševljenje. Sada je i ona počela trčati za njim, skačući visoko i lajući na sav glas da bi na taj način dala oduške svojoj sreći. Vilice je bila široko razvukla, kao što to psi često čine kada se raduju, a zbog čega, opet, sopstvenici tvrde da se njihovi psi znaju i smijati.

I u takvom su raspoloženju njih dvoje bili sve dok nisu stigli do Berze rada. Tada se Džoe malo umiri. Začuo je glas nekog čovjeka koji ga pozva:

– Ej, momče, gdje si opet našao svoje pseto?

Ove riječi su bile izgovorene najprimitivnijim jorkširskim narječjem. Zato i Džoe njemu odgovori u istom narječju. Doduše, djeca su u školi govorila čistim engleskim jezikom, ali se smatralo za najosnovniju učtivost da se odraslim osobama odgovara onim narječjem kojim i te osobe govore.

– Čekala me je pred školskom kapijom! – uzviknu Džoe.

Ali poslije ovoga njemu bi jasno da njegov otac nije ponovo kupio psa, jer bi ovi ljudi to već svakako znali. U ovako malom mjestu kao što je Grinal Bridž svi stanovnici znaju sve jedan o drugome, te bi, jamačno, svi već uveliko znali i ovu tako važnu novost kao što je ponovna kupovina Lesi.

Znači, Lesi je pobjegla! To je!

Zato mali Džoe Karaklo prestade da trči onako veselo. Polako, i sa izvjesnom zebnjom, išao je on sada putanjom pored brežuljka koja je vodila njegovoj kući. Kod vrata se okrete i reče tužno psu:

– Budi pored mene, Lesi!

Naborana čela, zamišljen, stajao je pred vratima. Pokušao je da mu lice izgleda što je moguće više bezizrazno. Otvorio je vrata i ušao.

– Majko, vidi iznenađenja!

On ispruži ruku, nadajući se da će tako dobiti pristanak na ono što je toliko želio.

– Lesi se vratila kući! – reče Džoe.

Primijetio je kako ga majka pogleda, i otac ga je isto tako iznenađeno gledao sa svog mjesta kraj vatre. Uostalom, čim je ušao u kuću, opazio je da su im oči uprte u psa koji je poslušno koračao za njim. Oni su netremice gledali u njih dvoje ne izgovorivši nijedne riječi.

Pseto kao da bješe razumjelo ovaj tajac; zastade za trenutak, a zatim pođe oborene glave, kao što psi obično rade kada ih smatraju krivima, mada oni sami ne znaju zašto. Došlo je do ćilimčeta pored ognjišta, mašući repom kao da je time htjelo pokazati svoju gotovost da popravi grešku koju je, vjerovatno, nehotice učinilo.

Ali do oprostaja, izgleda, nije moglo doći, jer čovjek naglo skrenu pogled sa njega i produži i dalje da pilji u vatru. Htio je na taj način da mu pokaže da ne želi više da ga vidi.

Pas se okrete i leže na ćilimče. Pri tom se dotače tijelom čovjekovih nogu. Čovjek ih odmače, a pas tada položi glavu na prednje šape i poče ukočeno da gleda u vatru – baš kao i čovjek; kao da su oboje u toj zlatnoj zemlji mašte htjeli naći utjehu za sve svoje muke i nevolje.

Žena prva prekide tu tišinu. Podboči se i uzdahnu duboko. Taj uzdah pokaza ubjedljivo koliko je bila ogorčena. Džoe je pogleda, a onda, kao da htjede da im olakša težak teret, poče govoriti glasom u kome je bilo puno nade.

– Izišao sam iz škole i ona je bila tamo. Tačno tamo gdje i uvijek. Pred kapijom gdje me je uvijek čekala. Vjerujte da nikada niste vidjeli srećnije stvorenje. Mahala je repom i bila beskrajno radosna što me opet vidi.

Džoe je govorio i dalje. Riječi su mu letjele iz usta. Htio je pošto-poto da spriječi majku ili oca da izgovore one strašne riječi kojih se bojao. Želio je da tom bujicom riječi otkloni njihovu odluku.

– Vidio sam koliko ona žudi za kućom i nama – za svima nama. Zato sam je i doveo kući; a mi ćemo da...

– Ne!

To ga je majka naglo prekinula. Istovremeno je to bila i prva riječ koju su roditelji izgovorili. Za trenutak Džoe ućuta, ali odmah nastavi novom bujicom riječi, samo da bi nekako uspio u onome što je želio, a čemu se, možda, nije smio ni da nada.

– Ali ona se vratila kući, majko, i mi bismo je sada mogli sakriti. To oni ne bi ni saznali. Mogli bismo kazati da je nismo ni vidjeli, i onda bi...

– Ne!

Glas njegove majke ponovi strogo istu riječ.

Ona se ljutito okrete i produži da sprema sto. Kao i sve žene u selu, i ona je našla sebi oduške – u grdnji. Produžila je da grdi ledenim i ostrim glasom, samo da bi prikrila svoja osjećanja:

– Psi, psi, i uvijek samo ti psi! – povika ona. – Već mi je odvratno da samo o njima slušam. Neću to više da trpim! Ona je prodata, odvedena i – gotovo, i ukoliko mi se prije skloni s očiju, utoliko će mi biti milije. A sad, vodite je odavde! I to što brže, jer će inače, prije no što i pomisliš, Hajnes već biti ovdje. Ta sveznalica Hajnes!

Pri posljednjim riječima ona je podigla glas, jer je htjela da podražava Hajnesov način govora. Čuvar pasa vojvode od Rudlinga bio je Londonac, a stanovnici ovoga sela nisu, izgleda, trpjeli taj odsječni južnoengleski naglasak, pošto su oni govorili razvučeno i sporo.

– Eto, to je sve što sam imala da ti kažem – produži Džoeva majka. – Utuvi to sebi u glavu i po tome se ravnaj. Ona je prodata i zato je odmah vodi onima koji su je kupili.

Osjećajući da kod svoje majke nema podrške, Džoe se okrete ocu koji se nalazio kraj vatre. Ali je otac nepomično sjedio kao da nijednu riječ nije čuo. Džoe tvrdoglavo napući donju usnu kao da htjede pronaći neke nove, ubjedljivije dokaze. Međutim, Lesi sama nađe rješenje. Kako je u kući trenutno zavladała tišina, njoj se učini kao da su i sve brige nestale. Ustade polako, dođe do čovjeka i poče da mu gurka ruku svojom tankom njuškom, onako kako to psi obično čine kada žele da skrenu pažnju svojih gospodara na sebe. Ali čovjek odmaknu ruku od psa i produži i dalje da pilji u vatru. Džoe to opazi; zato blago primijeti ocu.

– Eh, oče – reče tužno. – Mogao bi bar da joj poželiš dobrodošlicu. Nije ona, sirota, kriva – a tako je srećna što je opet kod kuće! Potapši je bar.

Džoev otac ničim ne pokaza da je čuo sinovljeve riječi.

– Ko zna! Možda se oni u štenari i ne staraju o njoj kako bi trebalo. Džoe produži, iako je izgledalo kao da ga niko ne sluša.

– Zar vi mislite da oni znaju kako i na koji način nju treba hraniti i njegovati. Eto, na primjer, pogledajte njenu dlaku. Izgleda bijedno, zar ne? Oče, šta misliš, da li bi je okrijepilo malo procijedenog lanenog sjemena? To bih ja već učinio kada bih htio da dlaka moga psa bude sjajnija – zar nije tako, oče?

Gledajući još uvijek u vatru, Džoev otac poče polako da klima glavom. Ali ako on, možda, i nije sasvim razumio na šta njegov sin cilja, gospođa Karaklo je razumjela. Ona se razgoropadi.

– Dabogme – napade ona svoga sina. – Ti ne bi bio pravi Karaklo ni Jorkširac kada o toj štenari ne bi znao više no što se ja razumijem u domaćinstvu!

Njen glas se orio po kući.

– Oh, gospode bože! Izgleda da se u ovom selu ljudi više brinu za štenad nego za svoju rođenu djecu. Tako mi bar izgleda. Živimo u teškim vremenima; a oni – imaju li

posla? Nemaju! Oni i dalje žive od milostinje, a ipak bi bili u stanju – mogla bih se zakleti u to – da svoju rođenu djecu ostave da gladuju samo da bi im štenad bila sita.

Džoev otac povuče zburnjeno noge ne znajući šta da kaže; ali je dječak iznenada prekide:

– Ali, majko, ona zaista izgleda mršava. Mogao bih se kladiti u šta hoćeš da oni pojma nemaju kako je treba hraniti.

– Moguće – odgovori mu ona nabusito – ali ja ne bih ipak mogla okriviti tu svezalicu Hajnesa da najbolju parčad mesa krade od pasa za sebe. Ja nikada u životu nisam vidjela čovjeka mršavijeg, ni tako bijedna izgleda kao što je on.

Dok je to govorila, pogled joj pade na psa, i ona odjednom promijeni ton.

– Do vraga – reče. – Ona zaista loše izgleda. Siroto stvorenje! Bilo bi možda bolje da joj nešto spremim. Ona je sigurno gladna, bar meni se tako čini.

Gospođa Karaklo tek sada primijeti da se ova njena nježnost nimalo ne slaže sa riječima koje je maločas izgovorila. Želeći da opravda samu sebe, ona opet podiže glas.

– Ali čim je nahranim, onog trenutka mora da ide iz kuće – povika ona – i kada ode, neću da vidim više nikada nijedno pseto u svojoj kući. Gajiš ih, brineš se i mučiš oko njih kao oko djece, a na kraju – šta imaš od toga?

I gundajući tako ljutito gospođa Karaklo je grijala činijicu s jelom. Zatim ga stavi ispred psa. I ona i sin stajali su tako gledajući kako Lesi veselo jede. Međutim, čovjek nijednom ne pogleda psa koji je nekada bio njegov.

Kada Lesi završi s jelom, gospođa Karaklo odnese činijicu. Džoe ode do kamina i uze odande komad savijena sukna i četku. Zatim sjede na ćilimče kraj vatre i poče da čisti i četka dlaku psa.

S početka je čovjek stalno buljio u vatru. Ali tada, iako je želio da ostane ravnodušan, on poče s vremena na vrijeme da posmatra dječaka i psa kraj sebe. Najzad, kao da više nije mogao izdržati, on se okrete i pruži ruku.

– Čekaj, to se ne radi tako, mali moj – reče on svojim hrapavim glasom, koji je ipak bio pun topline. – Ako već hoćeš nešto da uradiš, onda uradi to kako treba. Gledaj, ovako!

On uze četku i sukno od sina i, kleknuvši na ćilimče, poče vješto da trlja suknom bujnu i gustu dlaku psa. Dok je jednom rukom držao kerušinu finu glavu, dotle je drugom gladio njenu snježno-bijelu ogrlicu i umjetnički češljao njenu "kecelju", "suknju" i "kamašne".

Za tren oka u kućici zavlada opet tiha sreća. Čovjek zaboravi na sve druge brige i usredsredi svu pažnju samo na posao koji je u tom trenutku radio. Džoe je sjedio na ćilimčetu pored oca i pratio svaki pokret četke. On je znao, kao i svi u selu, da nije bilo čovjeka, miljama unaokolo, koji bi umio bolje da dotjera psa, kako za obične dane, tako i za izložbe, kao što je to umio Sam Karaklo – njegov otac. Njegov je ideal bio da i on jednoga dana postane isto tako čuven odgajivač pasa kao što mu je to bio otac.

Gospođa Karaklo ih prva podsjeti na ono što oni bjehu zaboravili – da Lesi više ne pripada njima!

– Molim vas – viknu ona razdraženo – hoćete li već jednom izbaciti to štene odavde? Džoev otac se ljutito okrete; govorio je jorkširskim naglaskom, koji se opažao u govoru kod svih ljudi u selu.

– Zar hoćeš da je vratimo ovako čupavu i prljavu, je li?

– Slušaj, Same, molim te – poče žena. – Ako se ne požuriš da je vratiš...

Ona zastade i svi počeše da osluškuju. Čuo se bat koraka po baštenskoj stazi.

– Eto – povika ona razdraženo. – To je Hajnes! Potrčala je vratima, ali prije nego što je i stigla do njih, vrata se otvoriše i Hajnes uđe. Onako mali i mršav, u kockastom kaputu, jahaćim pantalonama i uvijačima oko nogu, on zastade za trenutak i upravi oči baš tamo prema ognjištu – na psa.

– A, Haj je tako i mislio! – povika on. – Haj je baš tako i mislio – da će je ovdje naći! Džoev otac se polako diže.

– Ja sam je baš sada malo očistio – reče on tromo – i htio sam da pođem k vama da bih je doveo.

– O, Haj bi se smio opkladiti da ste je htjeli vratiti – rugao se on. – Naravno da ste je htjeli vratiti. Haj bi se, zaista, mogao opkladiti u to. Ali, eto, desilo se da će je baš Haj sam lično odvesti natrag. Zato je Haj, uostalom, i navratio ovamo.

Vadeći iz džepa uzicu, on brzo priđe keruši i namaknu joj zamku preko glave. Već pri prvom trzaju uzice ona poslušno ustade i, podavijena repa, pođe za njim prema vratima. Tu se Hajnes zaustavi.

– Zna te – reče on izlazeći. – Haj se nije juče rodio, i Haj, "slučajno", zna po koji trik. Ah, vi Jorkširci! Zna Haj mnogo štošta o vama i vašim psima koji se "slučajno" vraćaju svojim kućama. Učite ih da se vješto oslobode i vrate, da biste ih potom opet mogli prodati drugima. Ali znajte, to se meni ne može desiti – ne! Zato što i Haj zna te trikove. Zna Haj...

On se iznenada zaustavi, jer Džoev otac ustade, sav crven od gnjeva, i pođe vratima.

– Ovaj – laku noć! – reče Hajnes brzo.

Vrata se zalupiše. Hajnes ode sa kerušom. U kući je potom dugo vladala tišina, a onda se začu glas gospođe Karaklo.

– Neću – neću tako šta više – vikala je ona – da se u moju kuću i moj dom ulazi bez dozvole i sa šeširovom na glavi, kao da je u najmanju ruku sam vojvoda, i sve to zbog jednog psa! Slušajte, ona je sada otišla i, ako hoćete da znate, ja sam veoma zadovoljna što smo je se otresli. Nadam se da ćemo sad biti mirni i da je nikada više neću vidjeti ovdje!

A za to vrijeme dok je ona psovala i grdila, Džoe i njegov otac su sjedjeli kraj ognjišta i gledali u vatru, nepokretni i mirni, svaki duboko zanijet svojim mislima, kao što to obično čine ljudi sa Sjevera kada su jako zabrinuti.

PETA GLAVA

NE VRAĆAJ SE KUĆI NIKADA VIŠE!

Ako je gospođa Karaklo vjerovala da je ovim sve svršeno, prevarila se, jer je sutradan Lesi opet bila pred školskom kapijom, tačno na mjestu sastanka, očekujući Džoa.

I Džoe je opet povede kući. Uz put je razmišljao kako će se dalje boriti za svoga psa. Njemu lično je to sve izgledalo jednostavno. On je smatrao da će njegovi roditelji, kada vide kako im je pas vjeran, popustiti i dozvoliti da opet ostane kod njih, nagradivši ga tako za njegovu vjernost. Doduše, znao je da baš neće biti tako lako da ih na to privoli.

Išao je polako stazom sa psom, i došavši do vrata, otvori ih. U kući je sve bilo kao i prije. Majka je spremala večeru, a otac je sjedio zamišljen kraj vatre, kao što je to činio satima otkako je ostao bez posla.

– Ona se – ona se opet vratila kući! – reče Džoe. Pri prvim majčinim riječima sve njegove nade odletješe. Osjetio je da nema popuštanja.

– Neću da čujem! Ni da čujem neću! – vikala je. – Ne smiješ je uvesti unutra! Uzalud ti je da me moljakaš i da mi dosađuješ. Moraš je odmah vratiti natrag! Odmah – još ovoga trenutka!

Ove riječi se sručiše na Džoevu glavu. Bio je vaspitan strogo u jorkširskom duhu – s blagošću, ali i čvrstinom – i zato bi zaista bilo neobično ako bi pokušao da se usprotivi svojim roditeljima; ali ovoga puta on osjeti da i to mora pokušati da bi ga razumjeli.

– Majko, neka ostane bar malo kod nas, molim te! Makar sasvim malo. Dozvoli mi da je zadržim bar najkraće vrijeme!

Osjećao je da bi otpor roditelja popustio ukoliko bi mu ispalo za rukom da je i za najkraće vrijeme zadrži. Izgleda da je i Lesi imala isti takav osjećaj; dok je Džoe govorio, ona je ušla i legla na svoje uobičajeno mjesto – na ćilimče kraj ognjišta. Kao da je znala da se o njoj govori, legla je i gledala ih, čas jedno, čas drugo. Njihovi glasovi su ranije obično uvijek bili blagi, a sada su ti isti glasovi bili tako grubi.

– Beskorisno je to sve, Džoe, jer ukoliko bi ona ovdje duže ostala, utoliko bi nam poslije bilo teže da je vratimo. A ona mora natrag!

– Ali, majko – oče, pogledajte, molim vas. Pa ona je tako slaba. Oni je i ne hrane kako treba. Zar ne mislite da bi...

Džoev otac se diže i stade pred sina. Njegovo lice je bilo bezizrazno, ali mu je glas bio ipak pun saosjećanja.

– Ovoga puta nećeš uspjeti, Džoe – reče on odlučno. – To nema nikakvog smisla više, dijete moje. Moramo je odmah vratiti natrag čim popijemo čaj.

– Ne! Vratićete je još ovog trenutka! – vikala je gospođa Karaklo. – Jer ako to odmah ne učinite, Hajnes će opet doći ovamo. A ja neću da mi on upada u kuću kao da je njegova. Uzmi kapu i vodi je odmah.

– Ali ona će se opet vratiti, majko. Zar ne vidiš da će se opet vratiti? Ona je naša...

Džoe zastade kada spazi kako njegova majka klonu umorno na stolicu pogledavši muža. Ovaj klimnu glavom, kao da je htio reći da Džoe ipak ima pravo.

– Da, da, ona se, zaista, vraća radi našeg dječaka – reče otac.

– Pa šta mogu da radim, Same? Ona ipak mora da ide – reče polako gospođa Karaklo. – Ako se odista vraća radi dječaka, onda povedi i njega sobom. Neka pođe i on, pa neka je on lično stavi u štenaru i naredi joj da temo ostane. Ako joj on bude rekao da ostane tamo, možda će ga razumjeti, zadovoljiće se time i neće se više vraćati kući.

– Da, možda je to tvoje mišljenje tačno – reče polako čovjek. – Džoe, uzmi kapu i pođi sa mnom.

Očajan, Džoe uze kapu, a čovjek tiho zviznu. Lesi stade poslušno. Zatim čovjek, dječak i pas napustiše kuću. Džoe je i dalje čuo majčin glas, ali sada je on već izgledao sasvim iznemogao i kao da će se svakog trenutka pretovriti u plač.

– Kad bi bar htjela da ostane tamo, onda bismo, možda, imali malo mira i spokojstva u kući; iako i sam bog zna da je to malo vjerovatno; jer kako stvari sada stoje...

Džoe je još uvijek čuo majčin glas, koji se postepeno gubio, dok je ćuteći išao za ocem i Lesi.

* * *

– Djeda – upita Priscila – da li životinje mogu čuti i ono što mi nismo u stanju da čujemo?

– O, da, da. Pa naravno – povika vojvoda. – Uzmi, na primjer, pseto – ono čuje pet puta bolje od čovjeka. Moj tihi zvižduk za njega nije tih. Za njegov sluh su to visoki, uzastopni tonovi koje mi ne možemo čuti. I nijedan čovjek ih ne može čuti. Ali ih pas, međutim, čuje i dotrči odmah. Toje usljed toga...

Priscila vidje kako se njen djeda trže i kako poče prijeteći da maše svojim drvenini štapom silazeći dalje stazom.

– Karaklo! Šta radite vi ovdje sa mojim psom?

Priscila spazi kraj putanje jednog krupnog, visokog čovjeka iz sela i kraj njega zdravog dječaka koji je stajao ovlaš se oslanjajući rukom o ogrlicu keruše. Čula je tiho režanje psa kao znak nekog negodovanja na prijeteći stav njenog djede. Zatim se ču tihi glas dječaka koji je umirivao psa. Priscila pođe za djedom u susret tim nepoznatim ljudima.

Vidjevši da im ona prilazi, Sam Karaklo skide kapu i gurnu svoga sina da i on to isto učini. To niukoliko nije bio gest poniznosti, već nešto čime su se mnogi seljaci ponosili – da su dobro vaspitani i da se znaju učtivo ponašati.

– To je Lesi – reče Karaklo.

– Pa naravno da je to Lesi – zagrmi vojvoda. – Svaka budala može to vidjeti. Ali šta radite vi ovdje sa njom?

– Ona je opet pobjegla i ja sam vam je ponovo doveo!

– Opet? Zar je ona već jednom bježala?

Sam Karaklo je stajao mirno. Kao i kod većine seljaka, njegov je mozak sporo radio. Sudeći po posljednjim vojvodinim riječima, on shvati da mu Hajnes nije ništa govorio o Lesinom ranijem bjekstvu. Prema tome, ako bi odgovorio na vojvodino pitanje, učinio bi i nehotice neprijatnost Hajnesu. A on, ma koliko da nije volio Hajnesa, nije mu ipak htio napakostiti. On je u svojoj poštenoj duši smatrao da nije lijepo da mu podmetne nogu. Hajnes bi tako mogao izgubiti mjesto, a danas bi bilo veoma teško naći zaposlenje. Sam Karaklo je to dobro znao.

Prema tome, on je to pitanje riješio na način svojstven Jorkšircima. Tvrdoglavo je ponovio svoje posljednje riječi.

– Doveo sam je natrag – eto, to je sve.

Vojvoda ga pogleda prijeteći, a onda povika još jače:

– Hajnes, Hajnes! Zašto se taj čovjek uvijek izgubi i nestane baš onda kada mi je potreban? Hajnes!

– Evo me, ser – dolazim – začu se unjkavi glas. Uskoro se Hajnes, zbunjeno, pojavi iz šipražja pokraj štenare.

– Hajnes, da li je ovaj pas već jednom bježao? Hajnes se počeo zbunjeno pravdati.

– Ovaj – ser – to se dogodilo ovako...

– Ama, recite vi meni da ili ne?

– Pa, u neku ruku, jeste, ser – ali Haj nije želio da time vašoj milosti dosađuje – reče Hajnes vrteći nervozno kapu. – Haj će odsada dobro paziti da ona opet ne pobjegne. Ja ne mogu uopšte da shavitim kako je ona to učinila. Haj je ogradio žicom sva mjesta koja je ona potkopavala i Haj će se pobrinuti...

– I trebalo bi! – vikao je vojvoda. – Vi – budalo! Eto, to ste vi! Ja zaista počinjem da vjerujem da ste vi budala, Hajnes! Zatvorite je! I ako opet uspije da provali, ja ću – ja ću...

Vojvoda nije izgovorio kakve sve strašne stvari namjerava da učini. Umjesto toga otišao je teškim korakom i rdavo raspoložen, ne rekavši ni "hvala" Samu Karaklou.

Priscila to vidje. Ona pođe za djedom, ali odmah zatim zaslade. Okrete se i, stojeći mirno, posmatrala je prizor pred sobom. Hajnes se ljutito vrpeljio.

– Haj će zatvoriti – mumlao je on – i ako se opet usudi da pobjegne, Haj će...

Nije ni dovršio rečenicu. Dok je govorio, napravio je pokret kao da će ščepati Lesi za vrat. Ali baš kada htjede dohvatiti psa, teška okovana čizma Sama Karakloa stade mu na nogu. Pošto ga ovako prikova za mjesto. Sam mu lagano reče:

– Doveo sam mog dječka da je on zatvori. Radi njega se ona i vraća kući. Sada će je on zatvoriti i zapovijediti joj da ostane ovdje.

Tada on podiže svoj grubi jorkširski glas, kao da je tek sada primijetio nešto:

– O, baš mi je žao. Nisam ni opazio da stojim na vašoj nozi. 'Odi, Džoe, dijete moje. Otključajte nam štenaru, Hajnes, a mi ćemo je uvesti unutra.

Priscila, stojeći još uvijek pored starog zimzelena, vidje kako pseto uđe u štenaru i dođe do ograde. Kada je dječak potom prišao žici, ona podiže glavu i pođe mu u susret. Zatim prisloni glavu uz žicu. Dečak ostade dugo tako, milujući kroz mrežu hladnu njušku

pseta. Najzad otac prekide tišinu.

– Hajde, Džoe, sine moj. To moraš preboljeti. Nema smisla odugovlačiti dalje. Naredi joj da ostane – reci joj da više ne može doći k nama.

Priscila vidje kako dječak pogleda oca, a zatim svuda unaokolo, kao da je odnekuda očekivao pomoć.

Međutim, nje nije bilo. Za Džoa nije bilo više niotkuda pomoći. On se zagrcnu i poče da govori. Izgovarao, je riječ po riječ, tiho, a zatim sve brže i brže.

– Ostani ovdje – i budi vesela, Lesi – počeo je on glasom koji se jedva čuo. – I – ne vraćaj se kući nikada više! Nemoj više bježati! Nemoj ni u školu više doći po mene! Ostani ovdje – jer – ti više ne pripadaš nama i mi više ne želimo da te vidimo – nikada više! Ti si nevaljalo pseto – ne volimo te više i nećemo da te vidimo! Zato nas nemoj više mučiti i dolaziti kući – nego ostani ovdje zauvijek – a nas ostavi na miru! – ne vraćaj se kući nikada više!

Pseto kao da je razumjelo; otišlo je u najudaljeniji ugao štenare i leglo. Dječak se naglo okrete i pođe. Kako su mu oči bile zamagljene od suza, on se spotače. Otac, koji je išao pored njega dignute glave, gledajući preda se, uhvati ga za ramena, zatrese i reče grubo:

– Gledaj kuda ideš!

Džoe je kaskao pored oca, koji je išao brzim korakom, razmišljajući o nečem što nikako nije mogao da shvati – zašto su odrasli tako tvrda srca, i to baš onda kada su nam najpotrebniji?

I kaskajući tako pored oca i razmišljajući o tome, nije mogao da razumije ni zašto je otac želio da što prije pobjegne od jednog glasa koji ih je progonio – glasa jedne keruše koja je neprestano lajala i preklinjala svoga gospodara da je ne ostavlja. Džoe to odista nije mogao da shvati.

Ali tu je bio još neko kome su isto tako mnoge stvari ostale nerazumljive. To je bila Priscila. Ona priđe ogradi iza koje je sada stajala keruša, čije su oči nepomično gledale tamo gdje je posljednji put vidjela svoga gospodara – sve dok ovaj nije zavio putanjom. Tada podiže glavu i zalaja.

Priscila je posmatrala pseto sve dok se Hajnes ne pojavi ispred štenare. Tada ga pozva:

– Hajnes!

– Molim, gospođice Priscila!

– Zašto se pseto vraća njima? Zar ono nije srećno ovdje?

– O, neka bog blagoslovi vaše dobro srce, gospođice Priscila – pa naravno da jeste – u tako divnoj štenari kakvu je ona dobila. Ona se vraća kući samo zato što su je oni tako naučili. To je njihov način – da krađu pse i ponovo ih prodaju drugima; i to brže nego što bi vi i trepnuli.

Priscili pade na pamet nova misao:

– Ali ako su oni htjeli da je ukradu, zašto su je onda sami doveli natrag?

– Nemojte da time sada mučite svoju lijepu glavicu – reče Hajnes. – Nikome se u tom selu ne može vjerovati. Oni su uvijek spremni na prevaru, vjerujte mi – samo im to kod nas neće uspjeti.

Priscila se za trenutak zamisli.

– Ali ako je dječaku bilo žao da nam vrati svoje pseto, zašto su ga onda uopšte prodavali. Da je ona moje pseto, ja je ne bih nikada prodala.

– Pa naravno da vi to ne biste učinili, gospođice Priscila!

– Pa zašto su je onda oni prodali?

– Zašto? Zato što je vaš djeda masno platio. Eto, zato! Masno je platio! On je široke ruke, eto, zato. Da se Haj pitao – Haj bi ih već pustio da malo obigravaju okolo. Haj bi to već sigurno učinio.

Zadovoljan svojim odgovorom, Hajnes se okrete psu, koji je još uvijek lajao.

– Mir sad! Hajde – lezi! U štenaru, i lezi! Hajd'!

Kako pseto nijednim znakom ne pokaza da ga je čulo, Hajnes mu priđe bliže, podigavši ruku kao da bi ga htio udariti.

Lesi se lagano okrete, iz grudi joj se izvi potmulo režanje, a zubi se zablistaše u otvorenim vilicama. Uši je bila zabacila unazad, a dlake na leđima joj se nakostriješiše. Režanje je postajalo sve jače i jače.

Hajnes zastade i poče da cokće jezikom.

– A, ti pokušavaš da budeš zla, je li? – reče on. Tada Priscila stade pred njega.

– Čuvajte se, gospođice Priscila. Kada bi Haj bio na vašem mjestu, Haj ne bi prilazio tako blizu. Ona vas može iznenada ujesti dok je gledate. Haj poznaje pse! O, Haj ih poznaje vrlo dobro! Haj će ovu "finu gospođicu" već naučiti kako treba da se ponaša. Haj će je već ukrotiti. Ali zato, gospođice, odmaknite se malo dalje od nje.

Poslije toga Hajnes ode.

Priscila, međutim, ostade još dugo tu. Ona polako priđe žici i provuče prste sasvim blizu Lesine glave.

– Dođi ovamo, djevojčice – reče ona nježno. – 'Odi k meni! Ja ti neću ništa nažao učiniti. 'Odi!

Režanje se umiri i ona leže na pod. U jednom trenutku se njene velike smeđe oči susretoše sa plavim očima djevojčeta. Onda pseto okrete glavu od nje i, podnoseći ponosito svoj veliki bol, ležaše nepokretno u svom kavezu. Oči su mu bile ukočene, a glava nepomična. Ležalo je, gledajući uporno u ono mjesto gdje je maločas posljednji put vidjela Sama Karakloa i njegovog sina.

ŠESTA GLAVA

SKROVIŠTE U MOČVARI

Sutradan je Lesi ležala u svom kavezu, dok su se sunčevi zraci ranog ljeta prosipali po njenoj divnoj dlaci. Glavu je bila položila na šape. Bila je još uvijek okrenuta na onu stranu na koju je Sam Karaklo sinoć otišao sa svojim sinom.

Uši su joj bile uzdignute i isturene naprijed, iako se odmarala, sva njena čula bila su na oprezu na svaki, pa i najmanji sušanj ili miris koji bi joj mogli pokazati da se njene gazde vraćaju.

To popodne je bilo mirno. Čulo se samo zujanje pčela, dok se u vazduhu osjećao vlažan miris ove engleske pokrajine. To je bilo sve.

Dan je odmicao, i Lesi poče da se uzrujava. Neka unutrašnja sila, nešto nejasno i neodređeno, stvaralo je kod nje uznemirenost, onako isto kao što budilnik u prvom trenutku izaziva kod polusanjiva čovjeka nejasan i maglovit osjećaj.

Lesi iznenada podiže glavu i omirisa povjetarac. No to nije moglo da pruži nikakav umirujući odgovor ovoj uznemirenosti koju je ona osjećala.

Digla se i pošla lagano ka štenari da bi legla u hlad. Ali joj ni to ne donese smirenje. Opet se diže i vrati na sunce, ali je ni to nije zadovoljilo.

Neka čudna želja u njenom mozgu proganjala je stalno. Ona poče da šeta po ograđenom prostoru, kružeći pored žice. Nekakva želja gonila ju je stalno unaokolo, stalno u krug po kavezu. Tada, odjednom, zaslade u jednom uglu i poče šapom da grebe po žici.

I taj pokret kao da joj odjednom objasni sve. Ona razumjede sada šta želi. Vrijeme je! Vrijeme je da se ide po dječaka!

Naravno da ona to nije mogla tako jasno da objasni sebi kao što to ljudi mogu da učine. Ona je to samo instinktom svojim osjetila. Ali je taj instinkt tako snažno zahvati da je uspio da uguši sva ostala osjećanja u njoj. Ona je sada znala samo jedno, da je vrijeme da ide u školu, kao što je to već godinama činila.

Lesi otpoče snažno da grebe po žici, ali joj to donese malo uspjeha. Sjećala se da je prije toga već jednom tako pobjegla; da je vukla i kidala žicu i konačno se provukla ispod nje. Podigavši je svojim snažnim vratom i mišićima, uspjela je da se tako oslobodi.

Ali Hajnes je bio presjekao taj njen put oslobođenja. On je pojačao splet žica oko kaveza još jačom žicom i ukopao svuda oko nje jake drvene stubove. I ma koliko da se Lesi borila i pokušavala da raskine žicu, sve je bilo uzaludno. Samo taj neuspjeh i skraćeno vrijeme dadoše joj još jači podstrek. Ona je jurila po kavezu pokušavajući da razdere ili iskida ona mjesta gdje joj je instinkt govorio da bi mogla naći put slobode; ali Hajnes je bio pojačao sva mjesta.

Ona bijesno diže glavu i zalaja u srditoj nemoći; zatim se prope na zadnje šape i poče da gleda gore.

Ako možeš da prođeš ispod nečega, onda možeš i iznad!

Psi to znaju; naravno, ne na osnovu nekih logičnih razmišljanja, niti zato što im je neko kazao da tako mora biti. I najpromućurniji psi znaju to samo po instinktu, nejasno i

maglovito, ili na osnovu vježbi kojima su bili podvrgnuti u svom kratkotrajnom životu.

Najprije nejasno, a zatim sve jasnije, uđe ta nova misao u Lesinu svijest. Ona pokuša da preskoči ali pade. Ograda je bila šest stopa visoka; dakle, isuviše visoka da bi je jedan ovčarski pas mogao preskočiti. Hrt bi je već s lakoćom preskočio. Ali psi se godinama gaje i vježbaju da bi se osposobili za raznovrsnu upotrebu. Psi njenog tipa nazivaju se "psi za rad", njih su vijekovima navikavali da rade sa čovjekom, da razumiju njegove riječi i pokrete, da budu okretni i da mu budu od koristi; u tome su oni nenadmašni, ali nisu u stanju da skaču ili da se utrkuju, kao što bi to mogli psi kakve druge vrste koji u tome pravcu nemaju premca.

Zato je njen skok nije ni doveo do vrha žice. Ona ode na kraj kaveza i zaletje se; ali se svaki skok završavao padom.

Iako je već izgledalo uzaludno, ova dobra životinja je hrabro i istrajno pokušavala sve dalje i dalje, skačući sa raznih mjesta, kao da bi jedno mjesto moglo biti pristupačnije od drugog.

I jedno takvo mjesto se ipak našlo!

Ona je skočila baš iz ugla gdje su se mreže spajale pod pravim uglom; i dok se nalazila još u vazduhu, njene stražnje noge nađoše nekakav oslonac na tom dijelu ograde.

Ona ponovo pokuša, i uspje da se uspuza s nekom divljom snagom, kao čovjek kada se penje uz ljestvice. Ali kada je već bila gotovo na vrhu, ona opet pade.

Samo dosada već bješe nešto naučila. Okrete se i potrča ponovo; ali ovoga puta se držala ugla žice. Onog trenutka kada izgubi ravnotežu, noge joj se zadržaše na žici. Tada se poče penjati sve dalje i dalje, dok prednjim šapama nije dospjela do vrha. Za časak ostade tako viseći, a potom produži polako da se penje. U jednom trenutku se nesigurno zakoleba. Vrh žice je čak ogreba po truhu, ali ona to i ne osjeti. Jedna jedina misao postojala je u njenom mozgu. Vrijeme je – vrijeme je da stigne na mjesto sastanka i da ostane vjerna.

Ona se odbaci i skoči na zemlju iza žice. Bila je slobodna!

Sada, kada je postigla ono što je željela, njen gnjev iščeze. Put je bio slobodan, ali instinkt joj je opet nalagao da bude oprezna. Kao da je osjećala da bi mogla biti ponovo uhvaćena ako je spaze. Zato se kretala oprezno, kao što to psi obično rade kada love ili kada njih love.

Gotovo dodirujući truhom tle, puzila je tiho putanjom kraj cvjetnog žbunja alpijskih ruža. Gusto lišće ju je prikrivalo.

Nešto malo kasnije ona je kao utvara miljela po sjenci zida. Bila je već prilično poodmakla. Što se tiče terena, njeno pamćenje je bilo, kao i kod većine životinja, savršeno. Išla je tiho, ali iznenađujućom brzinom, sve do mjesta gdje se zid svršavao i gdje je počinjala žična ograda. Ispod te ograde nalazila se rupa koju je bila već ranije pronašla i kroz koju se i sada provuče.

Kao da je znala da je to ujedno i kraj neprijateljskog prostora. Ona promijeni način kretanja. Išla je sada opet onim svojim uobičajenim korakom. Kaskala je spokojno,

dignute glave, mašući umiljato repom.

I ta zaista divna keruša cupkala je sada sva srećna što ulazi opet u svoj uobičajeni tok života, slobodna od svih prepreka i uzbuđenja.

Džoe Karaklo se nije više nadao da će vidjeti Lesi. Otkako joj je naredio da ostane tamo i izgrdio je što se vratila kući, vjerovao je zaista da ona neće nikada više doći niti će ga čekati pred školom.

Ali iako nije vjerovao da će se to obistiniti, on je ipak negdje u dubini svoje duše sanjao o tome. A kada tog dana iziđe iz škole i vidje da ga Lesi čeka, onako isto kao i ranije, smatrao je da to ne može biti istina – da on to samo sanja.

Buljio je zapanjen u svoga psa. Njegovo ćutanje Lesi protumači kao prekor za svoje ponašanje i spusti glavu. Samo je lagano mahala repom, moleći ga za oprostaj ako je učinila kakvu pogrešku koje nije bila svjesna.

Džoe Karaklo spusti ruku da bi je pomilovao po vratu.

– Dobro, Lesi – reče on polako. – Sve će biti kako treba.

Ali on i ne pogleda pseto. Njegov mozak je bio zauzet mislima koje su ga bile odvukle daleko. Sjetio se ona dva teška uzastopna slučaja kada je doveo svoga psa kući i kada su mu ga ipak, uprkos svim nadama i molbama, oduzeli.

Zato se ovoga puta nije požurio veselo kući. Naprotiv, ostao je na mjestu, nabrana čela, držeći psa rukama za vrat i lupajući glavu kako da riješi ovaj problem svoga života.

Hajnes je lupio pesnicom na kućna vrata i ušao i ne čekajući odgovor.

– Dakle – gdje je ona? – upita.

Gospodin i gospođa Karakloga pogledaše zaprepašćeno, a zatim se i njih dvoje zглеdaše. Ženine oči odjednom dobiše zabrinut izraz; izgledalo je čak da ona više i ne obraća pažnju na Hajnesa.

– Dakle, zato on nije došao kući – reče ona.

– Da – potvrdi čovjek.

– Oni su sigurno opet zajedno – on i Lesi. Ona je opet uspjela da pobjegne, a on se boji da s njom dođe kući. Zna da ćemo je mi vratiti; zato je pobjegao sa njom da mu je ne bismo mogli opet oduzeti.

Ona se spusti na stolicu, a glas joj postade nesiguran.

– Oh, gospode, zar ja neću više imati mira i spokoјstva u svojoj kući? Nikada više mira!

Njen muž se polako diže. Zatim ode do vrata, uze s čiviluka kapu i vrati se svojoj ženi.

– Nemoj da brineš, draga moja – reče on. – Džoe nije mogao otići daleko, mogao je otići samo do močvare. Izgubiti se ne može – jer i on i Lesi poznaju vrlo dobro močvaru.

Hajnes se pravio kao da i ne primjećuje zabrinutost ljudi u kući.

– Dakle, šta je bilo? – reče on. – Gdje je moj pas? Sam Karaklo se polako okrete omalenom čovjeku.

– Pa, zato baš i idem da bih je pronašao. Zar ne vidite? – reče on strpljivo.

– Dobro! Haj će poći s vama – reče Hajnes. – I to baš zato da bih se uvjerio da me ne vučete za nos.

Sama Karakloa odjednom obuze strahovit gnjev. On koraknu prema tom čovjeku, ali se ovaj odjednom šćućuri.

– Prestanite da mi dosađujete i da me uznemiravate – zašišta on. – Bilo bi bolje da me ne izazivate.

I Karaklo odmjeri pogledom tog malog čovjeka kao da je htio da mu pokaže kako je sićušan i bijedan; zatim krenu vratima. Tamo se okrete.

– Idite pravo kući, gospodine Hajnes – reče on. – Vaš pas će vam biti vraćen čim ga budem pronašao.

Sam Karaklo iziđe u mrak. Nije pošao prema selu. Umjesto toga on okrete uz brijeg jednom pobočnom stazom, sve dok nije izbio na visoravan koja se avetinjski i sumorno protezala miljama širom cijelog sjevernog kraja.

Išao je istrajno naprijed. Ubrzo se sasvim smrče, ali on se nagonski držao utabanog puta, koji su ljudi ugazili prolazeći tim divljim krajem već stotinama godina. Stranac bi se vrlo brzo izgubio na tom terenu, na kome nije bilo nikakvih putokaza; ali ovdašnjim ljudima, oni naravno, nisu bili potrebni.

Cijelog svog života, još u vrijeme kada su se kao djeca igrali, učili su ih da se upoznaju sa svojim krajem, i oni su poznavali svaki pedalj močvare; svaka okuka na putu pokazivala im je gdje se nalaze, kao što ulične oznake na raskrsnicama označuju put varošanima.

Zato je Džoev otac i išao tako sigurno. Znao je gdje treba da traži svoga sina. Pet milja iza močvare predio se odjednom uzdizao. Veliki oštri blokovi stijena kao da su u ovoj ravni obrazovali neko ostrvo. Izgledalo je kao da se tu igralo dijete nekoga diva, koje je skupljalo te blokove da bi gradilo kule, pa zatim napustilo tu igru prije no što ih je sagradilo. Na to mjesto dolazili su obično ljudi iz sela kada su im nailazili teški časovi u životu. Ta sumorna i mračna kamena tvrđava, ispresijecana prolazima i pećinama, pružala je čovjeku mogućnost da, sjedeći mirno, neuznemiravan ni od koga i opkoljen beskrajnom tišinom, rješava ljudske probleme i svoje lične.

Tamo krenu i Sam Karaklo. Koračao je sigurno kroz pomrčinu. Noćna kiša poče da sipi nad močvarom; to je bila ona sitna izmaglica koja ne zna kraja. Ali to mu ipak nije usporavalo hod.

Najzad se kroz tamu ukaza jedna ogromna gomila kamenja. Kada on stade nogom na prvi kamen i kada bat koraka odjeknu kroz stijenje. Sam Karaklo začu oštar lavež – lavež psa čuvara koji opominje.

Idući putem koji mu je još iz djetinjstva bio poznat, čovjek krenu pravcem odakle je dolazio lavež, i tamo, ispod izbočina jedne stijene, koja ih je štitila od kiše, našao je psa i sina. Za trenutak zastade. Čulo se samo njegovo ubrzano disanje. Zatim reče:

– 'Odi, Džoe. To je bilo sve.

Dječak poslušno ustade i pode kroz ovu mučnu tišinu za svojim ocem. Zajedno sa

psom oni su išli pustarom obraslom u vrijes, duž staze koju su obojica dobro poznavali. Kada dođoše već u blizinu sela, otac opet progovori.

– Idi pravo kući, Džoe, i čekaj me tamo. Ja ću je odvesti natrag u štenaru. A kada se budem vratio kući, htio bih da porazgovaram nešto s tobom.

Šta znači to "nešto", Džoe je vrlo dobro znao. On je znao da se ogriješio o porodične propise time što je pobjegao. Koliko je taj njegov grijeh duboko dirnuo njegove roditelje, shvatio je tek onda kada je stigao kući i vidio držanje svoje majke. Ona mu nije kazala ni riječi kada je skinuo mokar kaput i mokre cipele i stavio ih kraj ognjišta da se suše. Donijela mu je jelo i šolju vrućeg čaja, ali mu ni tada ne reče ni riječi.

Najzad se i otac vrati. Kada uđe u kuću, njegovo lice je bilo mokro od kišnih kapljica, dok je svjetlost od lampe ostavljala oštre sjenke po njegovu nosu, jagodicama i bradi.

– Džoe – otpoče čovjek – ti znaš šta si skrivio kada si pobjegao sa Lesi – kako si time uvrijedio majku i mene?

Džoe je nepomično gledao u oca. On uspravi glavu i glasno reče:

– Da, oče.

Otac klimnu glavom i, uzdahnuvši duboko, poče da otkopčava debeo kožni kaiš.

Džoe je to mirno gledao. Na svoje veliko iznenađenje, on ču kako majka povika.

– To ne smiješ da radiš! Ne smiješ, kažem ti!

Ona se sad odvažno isprsi pred mužem. Džoe je takvu još nije vidio. Ona je stajala tako, licem u lice sa ocem, a potom se odjednom okrete.

– Džoe, idi pravo u krevet! Idi odmah!

Kada Džoe poslušno krenu, on vidje kako se majka ponovo okrete ocu i glasno reče:

– Ima stvari o kojima prvo nas dvoje moramo da govorimo – reče ona. – A sad ću ti sve reći. Ja mislim da je vrijeme da neko od nas dvoje to već učini.

Oboje učutaše. Dok je Džoe, pošavši stepenicama, prolazio pored majke, ona ga uhvati za ramena i nasmiješi se. Pritište brzo njegovu glavu uza svoju i nježno ga odgurnu ka stepeništu.

Dok se peo uza stepenice, Džoe se divio kako odrasli često imaju vrlo mnogo razumijevanja baš onda kada su nam najviše potrebna.

Idućeg jutra, za doručkom, nije se ništa govorilo o tome sve dok je otac bio prisutan.

Džoe se sjećao da je sinoć po dolasku u svoju sobu dugo slušao razgovor između oca i majke ležeći u krevetu. A kada se poslije izvjesnog vremena probudio, on ih je još uvijek čuo kako razgovaraju. Zbog debelih zidova on nije mogao razabrati njihove riječi, već samo glasove: majčin brz i uporan, a očev dubok i strpljiv.

Kada njegov otac završi doručak i iziđe napolje, majka poče:

– Džoe, obećala sam ocu da ću razgovarati s tobom. Džoe obori pogled na sto i čekaše.

– Ti znaš koliko si kriv, dijete moje, zar ne?

– Da, majko. Žao mi je.

Znam, ali zakasnjelo žaljenje ne koristi uvijek, Džoe. Važno je da baš sada ne ljutiš oca. Bar ovih dana bi morao na to da misliš.

Ona je sjedila za stolom i materinski gledala Džoa. Odjednom njen pogled se izgubi negdje iznad njega.

– Vidiš, Džoe, naš položaj nije više kao što je nekada bio. Ti na to moraš da misliš. Ti treba da znaš da tvoj otac sada mora da brine o mnogim teškoćama u kojima se danas nalazimo. Ti si sad velik dječko, dvanaest ti je godina – moraš se potruditi da shvatiš položaj u kome se nalazimo kao da si već odrastao.

– Teško je danas imati u kući sve što bi trebalo. Za jednu kerušu je potrebno mnogo hrane – ako hoćeš da je hraniš kako treba. Ona ima dobar apetit i nju je veoma teško hraniti, jer su nastala teška vremena. Da li me sad razumiješ?

Džoe polako klimnu glavom. On je to razumio samo donekle. Oh, kada bi oni na sve to htjeli da gledaju njegovim očima – htjede on da kaže. Majka ga potapša po ruci; potapša ga rukom koja je bila tako mila i dobra, rukom kojom je mijesila hljeb i koja je umjela tako brzo plesti čarape, koja se gotovo igrala iglom kada je krpila.

– Ti si dobro dijete, Džoe. Lice joj se bješe razvedrilo.

– Možda će se jednog dana naš položaj promijeniti i opet nastati stara vremena – a tada će nam prva stvar biti da nabavimo drugog psa, hoćemo li?

Džoe nije znao zašto, ali mu je izgledalo kao da mu nešto zastade u grlu.

– Ali ja neću drugo pseto! – povika on. – Ne, nikada! Ja ne želim drugo pseto!

Htio je još da doda:

– Ja hoću samo Lesi!

Ali on je dobro znao da bi to majku uvrijedilo, i umjesto toga on uze kapu i istrča iz kuće na ulicu, kojom su drugi dječaci već išli u školu.

SEDMA GLAVA

OSTALO JE SAMO JOŠ POŠTENJE!

To što mu je majka kazala bilo je tačno. Zaista nije bilo sve onako kao nekada, i kako su dani odmicali, Džoe je to sve više uviđao. Prvo, Lesi nije više dolazila pred školu. Izgledalo je da je vojvodin čuvar pasa najzad pronašao način da je okruži preprekama koje čak ni ona nije mogla da savlada.

Svakog dana, kada bi izlazio iz škole Džoe bi se okrenuo, očiju punih nade, ka onom mjestu pred kapijom gdje je ona uvijek sjedila. Ali nje nije više bilo tamo.

Za vrijeme školskih časova Džoe je pokušavao da misli na svoje zadatke, ali su mu misli uvijek bile kod Lesi. On se borio sa njima. Najzad je odlučio da je više i ne iščekuje. Ali uvijek na kraju dana, kada je prelazio školskim dvorištem, njegove oči su bile uprte u

ono mjesto kraj kapije, uprkos obećanju koje je dao sam sebi da će prestati da je iščekuje.

Međutim, nje nije više bilo tamo, i zato "stvari" nisu išle kao nekada.

Ali to nije bilo samo zbog Lesi. Džoe je počeo da osjeća da i mnogo "štošta" drugo nije bilo više kao nekada. Osjećao je da ga roditelji grde i zbog nekih stvari zbog kojih se ranije ne bi ljutili. Više puta, na primjer, za vrijeme jela majka bi ga pogledala kada je sipao šećer u čaj, stisnula bi usne i rekla:

– Zar ti baš moraš uzeti sav šećer, Džoe? To – to – ovaj, nije dobro za tebe da jedeš toliko mnogo šećera. To nije zdravo.

Izgleda da je njegova majka bila sada, tako reći, uvijek razdražena; opet "nešto" što ranije nije bilo. Jednoga dana kada je razmišljala šta će da kupi za nedjelju, ponašala se vrlo čudno. To je bilo samo zato što je on predložio da se kupi govedina.

– Zašto ne bismo imali goveđe pečenje za nedjelju, majko – i jorkširski puding? To već dugo nismo imali. Oh, samo kad počnem i da govorim o tome, meni pođe voda na usta.

Ranije su otac i majka bili ponosni na njegov apetit. Oni bi se uvijek smijali i šalili na njegov račun, govoreći da bi onoliko koliko on pojede bilo i slonu dosta, a stalno bi mu davali još više. Ali ovoga se puta majka nije smijala, nije mu čak ni odgovorila. Zastala je za trenutak i, bacivši svoju pletenu torbu, koju je obično nosila na pijacu, ona bez riječi ustrča stepenicama u spavaću sobu. Jedno vrijeme otac je gledao u stepenice, a onda, ne rekavši ništa, skoči sa stolice, uze kapu i iziđe zalupivši vratima.

Bilo je još "puno stvari" koje nisu izgledale kao nekada. Često bi sada, pri ulasku, zaticao majku i oca kako se srdito gledaju. Oni bi uvijek prestali da govore čim bi on ušao, ali je on po njihovim licima i ponašanju mogao naslutiti da su se nešto raspravljali.

Jednom, dockan u noć, on se probudio i ču ih dolje u kuhinji. To nisu bili veseli glasovi kao nekada. Sada su to bili glasovi zbunjeni i ljutiti. Kasnije se oni toliko pojačale da je Džoe mogao čuti riječi koje je govorio njegov otac:

– Kažem ti, obio sam noge pješačeci dvadeset milja unaokolo, i nigdje ni...

Tada se njegov glas utiša, i Džoe ču sada majčin glas kako opet postade topao i tih i kao da poče da tješi.

Mnogo "stvari" nije bilo kao prije, i to toliko mnogo da Džoe morade uvidjeti kako ništa više nije kao ranije. A kod njega se sve to bilo skupilo u jedno: Lesi!

Dok su imali Lesi, kuća je bila i udobna, i topla, i lijepa i prijatna. Sada, otkako ona biješe otišla, ništa više nije išlo kako treba. Na sve to postojao je samo jedan odgovor: ako bi se Lesi opet vratila, onda bi opet sve pošlo onako kao ranije.

Džoe je mnogo razmišljao o tome. Njegova majka je tražila od njega da zaboravi Lesi, ali on to nije mogao. On se mogao samo pretvarati da ju je zaboravio, mogao je prestati da govori o njoj, ali u njegovoj glavi postojala je samo jedna misao: Lesi.

I ta misao ga je stalno pratila. Sjedio bi u školskoj klupi i sanjario o njoj. Mislio je kako će jednoga dana možda – jednoga dana – kao kada se nekakav san ostvaruje, on izići iz škole, a ona će biti tamo, kraj kapije! I on u svojoj mašti vidje baš kao da se ona nalazi

tamo; njenu svijetlu i tananu dlaku kako se presijava na suncu; njene sjajne oči; njene uši povijene naprijed, k njemu, da bi mogla čuti njegov glas, koji bi javljao mnogo ranije no što oči mogu vidjeti da je njen gazda već blizu. Mahala bi repom u znak dobrodošlice, a usta bi joj se otvorila, kao da je htjela da se srećno nasmiješi.

Onda bi pojurili kući – kući – kući – trčeći zajedno kroz selo, veselo i zadovoljno.

Tako je Džoe sanjario, pošto nije smio da govori o svome psu. On nikada nije htio prestati da sanjari o njoj, nadajući se da će je jednoga dana...

Tek što se prvi mrak počeo spuštati nad ovom sjevernom pokrajinom Engleske, Džoe uđe. On vidje kako su ga otac i majka pogledali.

– Zašto si došao tako kasno? – upita ga majka.

Glas joj je bio oštar i grub. On osjeti da su se njih dvoje opet prepirali – kao što su to i ranijih dana činili – razdraženi oboje.

– Zadržali su me u školi – reče on.

– A šta si skrivio da te zadrže?

– Učitelj mi je rekao da sjednem, a ja ga nisam čuo. Sada se majka podboči.

– Zašto si stajao?

– Gledao sam kroz prozor.

– Kroz prozor? A šta si to gledao kroz prozor?

Džoe je stajao ćuteći. Kako da im to objasni? Bilo bi bolje da im uopšte ne kaže.

– Jesi li čuo šta te pita majka? – reče njegov otac ljutito. Džoe klimnu glavom.

– Dakle, onda joj odgovori! Šta si gledao kroz prozor za vrijeme časa?

– Nisam se mogao uzdržati!

– To nije odgovor. Šta to znači: nisam se mogao uzdržati?

Džoe je osjećao da ga počinje obuzimati strahovito očajanje. Njegov otac, koji ga je inače uvijek tako dobro razumijevao, bio je sada užasno ljut na njega. Riječi mu potekoše same od sebe.

– Nisam se zaista mogao uzdržati. Bilo je skoro četiri sata. Vrijeme kada je trebalo da ona dođe. Začuo sam lajanje nekog psa. Glas je bio istovjetan kao njen. Mislio sam da je ona; mislio sam to zaista, i nisam se mogao uzdržati. Ja nisam znao šta radim, vjeruj mi majko! Pogledao sam kroz prozor da vidim da li je to ona, i nisam čuo gospodina Timsa kada mi je rekao da sjednem. Mislio sam, dakle, da je Lesi – ali nje nije bilo tamo.

Džoe osjeti kako se majčin već ionako razdražen glas još više podiže.

– Lesi, Lesi, Lesi! Stalno slušam samo to ime. Zar neće nikada biti mira i spokojsva u mome domu?...

Čak ni majka ga nije razumjela! To ga je najviše zaboljelo. Da ga je bar majka htjela razumjeti!

To je već bio vrhunac. Osjećao je da ga u grlu nešto počinje da guši. Okrenuo se i potrčao vratima. Napolju se već spuštala noć. Pojurio je baštenskom putanjom, trčeći pravo ka močvari.

Nikada više neće doći ništa dobro!

Već je bio pao mrak u močvari kada Džoe začu bat koraka i očev glas.

– Džoe, jesi li ti to, mali moj?

– Da, oče!

Učini mu se da otac više nije ljut. I Džoe odjednom osjeti da mu prisustvo tog velikog snažnog čovjeka koji je sada stajao pored njega uliva utjehu i olakšanje.

– Šetao si, Džoe?

– Da, oče – odgovori Džoe.

Džoe je znao kako je za oca bilo teško da "vodi razgovor" – kako je on to obično kazivao. Zato je ocu, bilo potrebno mnogo vremena dok je opet uspio da progovori.

Džoe osjeti njegovu ruku na svome ramenu, i obojica krenuše čistinom. Dugo nisu ništa govorili. Izgledalo je kao da su zadovoljni što su opet zajedno. A onda Džoev otac počeo:

– Da prošetamo malo, Džoe. To bi bilo najbolje, je li?

– Dobro, oče.

Otac klimnu glavom; bio je dvostruko zadovoljan, i svojim pitanjem i sinovljevim odgovorom. On je išao lako i neusiljeno, i Džoe je morao da ubrza hod da bi mogao ići ukorak sa ocem.

Jedan pored drugog, ne govoreći ništa, pošli su uzbrdicom; koraci su im odjekivali po kamenju; nalazili su se već na stijenama. Na ivici jedne stijene najzad sjedoše. Mjesec je već bio izišao, i oni su sada mogli vidjeti močvaru daleko pred sobom. Džoe vidje kako otac stavi u usta svoju kratku zemljanu lulu, zatim kako nesvjesno počeo da pretura po džepovima, dok najzad nije primijetio šta radi. A tada mu se ruke umiriše i on počeo da siše praznu lulu.

– Zar nemaš duvana, oče?

– Kako? Ah, ne! To jest – ovaj – ti vidiš kakva su vremena – pa sam prestao da pušim! Džoe nabra čelo.

– Da nije to zbog toga, oče, što smo postali siromašni i što ne možeš kupiti duvana?

– Ali ne, momče moje, nismo mi siromašni – pokušao je otac da ga ubijedi. – To jest, vremena, istina, nisu više kao što su prije bila, a – ovaj – ja sam ionako suviše pušio. Biće bolje i za moje zdravlje ako neko vrijeme ne pušim.

Džoe se zamisli. Sjedeći tako u pomrčini kraj svog oca, on je bio svjestan da mu on ne govori istinu. Znao je da otac hoće da mu uštedi one brige koje imaju odrasli. Džoe mu je bio blagodaran što je išao za njim čak do močvare da bi pokušao da ga utješi.

Džoe se dotače očeve ruke.

– Ti se ne ljutiš na mene, oče, je li?

– Ne, Džoe, nikada se otac ne može istinski naljutiti na svoje dijete – nikada. Njegova je želja samo da ono shvati položaj u kome se nalazi.

– Eto, samo sam ti to htio reći, da ne bi mislio da smo mi previše grubo prema tebi; jer to ne bismo ni u kom slučaju željeli, samo, ovaj – na stranu sve ostalo, čovjek mora na prvom mjestu biti pošten, Džoe. To nemoj nikada u životu da zaboraviš, pa ma šta se

desilo. Prije svega poštenje.

Džoe je mirno sjedio. Njegov otac je također bio nepomičan; on produži da govori u tamnu noć, kao za sebe.

– Vidiš, Džoe, pokatkad, iako živi u oskudici, on se baš tada bori – više nego ikada – da ostane pošten, jer je to još jedino što mu preostaje. I na taj način on i uspjeva da ostane pošten. O – čudna je stvar to poštenje! Ne postoje dva puta koji vode do njega – postoji samo jedan. Treba biti ispravan! Treba biti pošten! Shvataš li ti to, Džoe?

Džoe nije shvatio baš u potpunosti šta je otac time mislio. Razumio je samo da je to svakako nešto čemu njegov otac pridaje vrlo veliku važnost, nešto što ga je i natjeralo da tako dugo govori. On je inače imao običaj da kaže samo "da" ili "ne". Sada je pokušao da govori. Zato je Džoe i osjetio da je to što je njegov otac htio da mu objasni zaista od izuzetne važnosti.

– Slušaj me Džoe. Sedamnaest godina sam radio u Velington oknu. Sedamnaest godina, koje su bile i dobre i loše; u kojima se s početka mnogo radilo, ali kasnije sve slabije, dok konačno nisu zatvorili okno zauvijek. Bio sam dobar rudar, to može svaki od mojih drugova da potvrdi. Za vrijeme tih sedamnaest godina radili su sa mnom zajedno razni ljudi, ali nema nijednog, dijete moje, koji bi mogao kazati da je ikada, za cijelo to vrijeme, Sam Karaklo uzeo nešto što nije njegovo ili da je govorio nešto što nije bilo istina. Upamti to, Džoe. U cijelom ovom zapadnom srezu nema nijednog čovjeka koji bi mogao ustati i reći da je neko od Karaklovih bio nepošten.

Eto, na to sam mislio kada sam ti rekao, čuvaj dobro ono što imaš. Samo jedan put vodi poštenju. Ne mogu postojati dva. Ti si već prilično velik i možeš da razumiješ – ako čovjek nešto proda, primi za to novac i potroši ga, onda je s tim svršeno. Prema tome, Lesi je prodana i s tim je ...

– Ali, oče, ona...

– Ali... ali!... Ti to ne možeš izmijeniti. Ma koliko ti govorio, to se više ne može izmijeniti. Ona je prodana, mi smo od vojvode primili novac, potrošili ga, i sada ona pripada njemu.

Za trenutak je Sam Karaklo sjedio ćuteći, a onda ponovo počeo govoriti kao za sebe.

– Najzad, i bolje je što se tako dogodilo. Nema sumnje da bi je bilo teško dalje hraniti. Jer takvo pseto jede isto koliko i jedno napredno dijete.

– Pa mi smo je i prije hranili!

– Da, Džoe, ali ti moraš posmatrati stvari onakve kakve su. Vidiš, ja sam prije radio, a sada, moram ti otvoreno reći – mi živimo od milostinje. A od toga se ne može hraniti pseto. Teško da se i porodica može ishraniti, i zato je bolje što nije s nama.

Pokušaj, sine, da stvar predstaviš sebi ovako: ti svakako ne bi želio da ti Lesi bude slaba, bolešljiva i ružna. Vjerovatno da ne bi želio ni to da ona izgleda onako kako kod izvjesnih ljudi izgledaju njihovi psi, zar ne?

– Mi ne bismo dopustili da oslabi, oče. Mi bismo već nekako u tom uspjeli. Ja ne bih morao toliko jesti...

– Ali, Džoe, ne možemo tek tako posmatrati stvari!

Neko vrijeme začutaše, pa onda čovjek opet započe:

– Razmisli malo, mali moj; ti voliš svoje pseto, je li?

– Ti znaš, oče, koliko ga volim!

– E, ako je tako, onda zaista moraš biti srećan, jer je njemu sada vrlo dobro. Zamisli samo, Džoe! Lesi sada ima hrane koliko god hoće – ima svoju sopstvenu kućicu, lijep i velik prostor po kome može da trčkara i da se juri – i mnogo njih koji se o njoj brinu. Ona je, sine moj, sada kao neka princeza koja živi u sopstvenoj palati sa lijepom baštom. Vjeruj mi da je tako – ona živi baš kao prava princeza. Zar to nije divno za nju?

– Oče, ona bi bila srećnija kad bi...

Čovjek uzdahnu očajno.

– Eh, Džoe! Tebi čovjek ne može ničim da ugodi. Pa dobro, onda ću ti otkriti pravu istinu. Istjeraj sebi jednom za svagda Lesi iz glave – jer je nikada više nećeš vidjeti!

– Ona može opet da pobjegne...

– Ne, dijete moje, više ne može! Ona je onda posljednji put pobjegla, a i to je već bilo suviše. Sada, međutim, više neće moći nikada pobjeći – nikada više!

Džoe jedva izusti ove riječi:

– Šta su uradili s njom?

– Evo šta. Kada sam je posljednji put odveo natrag, vojvoda je bio veoma ljut na mene; isto tako i Hajnes i svi ostali. Ja sam se tada razbjesnio, jer, konačno, bio on vojvoda ili ne, ja ne zavisim od njega; rekao sam mu, ako ona još jednom pobjegne, da je neće više vidjeti. Vojvoda mi je na to odvratio da je, ako opet pobjegne, mogu i zadržati, ali da će on već naći načina da se to ne dogodi, i zato ju je odveo sobom čak na svoje imanje u Škotskoj. On želi da je pripremi za izložbe. Sa njim je otišao Hajnes i još pola tuceta pasa, vjerovatno takođe za izložbu. Poslije tih izložbi on će je odvesti opet u Škotsku, odakle se ona nikada više neće vratiti ovamo u Jorkšir.

I pošto će to tako ostati zauvijek, treba da joj kažeš zbogom i poželiš svaku sreću. Ona se više nikada neće vratiti kući. Ja ti to nisam htio reći, ali, eto, desilo se – najzad, i bolje je da znaš. Dakle, šta je, tu je. Moraš progutati tu pilulu i preboljeti je. Ono što se u životu ne može spriječiti, mora se podnijeti. Džoe, dijete moje, podnesi to kao čovjek i ne spominji je više nijednom riječi u životu – naročito ne pred majkom.

Džoe se osvijesti tek kada se spotače o kamenje na stjenovitoj putanji kojom su išli preko močvare. Otac ga više nije tješio, nego je ćuteći išao pored njega, sisajući još uvijek svoju praznu lulu. Tek negdje pred selom, kada ugledaše osvijetljene prozore, čovjek opet progovori:

– Kad dođemo kući, Džoe, misli malo na svoju majku. Ti si već odrastao i moraš pokušati da budeš dobar prema njoj i da je razumiješ.

Vidiš, Džoe, žene nisu kao ljudi. One su stalno kod kuće – njihova je dužnost da vode kuću kako najbolje znaju. A koliko puta ostanu one bez sredstava i prođe im, siroticama, vrijeme samo u željama.

A ako im ne ide kako treba, onda su uvijek horne za svađu i tada uvijek čovjek strada zbog toga. Ali ako čovjek ima iole razumijevanja, on im to neće uzeti za zlo, jer zna da one ne misle tako kao što govore kada gundaju i psuju. Zato nemoj primiti k srcu ako majka sa mnom grubo razgovara ili ako tebe izgrdi. Ona sada preživljava vrlo teške dane i zato je tako nervozna.

Mi moramo biti strpljivi, Džoe. I ti i ja. A ako se – nekako – jednoga dana prilike poprave, nastaće za sve nas bolji dani. Jesi li me razumio, sine?

On brzo uhvati sina za ruku i stisnu je kao da je želio da ga ohrabri.

– Da, oče – reče Džoe.

Neko vrijeme je stajao nepomičan, posmatrajući osvjetljeno selo.

– Oče, da li je Škotska veoma daleko?

Čovjek obori glavu na grudi i uzdahnu duboko i tužno.

– Daleko. Dalek je put do nje, Džoe. Mnogo je to dalje nego što ćeš ti ikada putovati. Dalek i dug put!

Zatim obojica, turobni i tužni, krenuše put sela.

OSMA GLAVA

ZAROBLJENIK BRDA

Bio je to odista, kao što onda reče Sam Karaklo svome sinu, dalek i dug put – od sela Grinal Bridža u Jorkširu do Gornje Škotske, gdje se nalazilo imanje vojvode od Rudlinga. Isuviše daleko da bi čovjek zaželio da taj put prede pješke.

Da bismo dospjeli tamo, morali bismo ići gotovo isključivo na sjever – prvo preko močvara i visoravni Jorkšira, zatim bi trebalo skrenuti na istok, preći puste nenaseljene predjele i tek onda stići u oblast bogatu farmama. Ako bismo išli vozom, onda bismo ubrzo ugledali kroz prozor, sa desne strane, Sjeverno more kako se blista između visokih stijena. S lijeve strane bi se ukazali krovovi starih varoši, a odmah zatim, kao neki čađav prekidač koji pokriva centar tamošnje industrije, grad Derem. Tu stoji mnogo velikih brodova duž obala rijeke, a beskrajno velik niz vozova dovozi ogromne količine uglja do dokova morskih pristaništa. U tom kraju, koji leži na Dalekom sjeveru, noć se brzo spušta. Tu sunce rano zalazi, a dockan se rađa. Voz, međutim, ide odatle sve dalje i dalje, pišteći kroz pomrčinu i jureći preko mostova i rijeka. Prešavši, najzad, i rijeku Tvid, on ostavlja Englesku za sobom.

Prolazeći vozom noću kroz ove industrijske gradove Donje Škotske, ugledali bismo njihove željezare i topionica, koje se svojom blještavom svjetlošću ocrtavaju mnogo jače po noći nego po danu. Noću bi prelazili i ogromne mostove, kojima bismo se prebacivali

preko rječnih uvala, koje Škotlandđani nazivaju "firth"^{1[1]}).

Ujutru, bi voz jurio i dalje, ali sada već kroz sasvim izmijenjene predjele. Više se ne bi mogle vidjeti varoši prekrivene dimom iz fabričkih dimnjaka. Umjesto toga ukazao bi se divan škotski kraj, čija su plava brda, zeleno oivičena jezera i talasaste livade – na kojima pastiri čuvaju svoja stada – vijekovima opijevali pjesnici.

Odmičući sve dalje i dalje, voz bi sada ulazio u krajeve sve više puste. Brda sve više divlja, a jezera sve više opkoljena šumama. Sve jače i jače se osjeća usamljenost, tako da se na tim velikim površinama rijetko kada mogu susresti ljudi; jedino luta još po koji jelen, i takav kraj se prostire i dalje, sve do krajnjeg sjevera.

A na najudaljenijoj tački toga krajnjeg sjevera nalazi se veliko škotsko imanje vojvode od Rudlinga. Turobna kamena kuća ima pogled na more, prema Šetlandskim ostrvima – tim čudnim stijenama, povezanim zemljouzima, koji izgledaju kao neke mrlje. Život je tamo veoma težak, a klima neobično oštra. Da bi se živa bića ovdje mogla održati i živjeti, priroda im je pružila jedan poseban način života; konji i psi su tu manji, ali izvanredno snažni, tako da bi mogli odoljeti hladnoći i oštroj klimi toga kraja.

I tu, na Dalekom sjeveru, nalazio se Lesin nov dom. Tu su je njegovali i – pažljivo čuvali. Dobijala je najbolju hranu. Svaki dan su je češljali, četkali i učili dobrom držanju, tako da bi što prije mogla biti poslata na izložbu, gdje bi stvorila još veću reputaciju štenarama vojvode od Rudlinga.

Ona je strpljivo podnosila sva ta uvježbavanja Hajnesova, kao da je znala da nema nikakva smisla opirati se tome. Međutim, svakoga dana, negdje prije četiri časa po podne, ipak se nešto budilo u njoj i vuklo je njenim starim navikama. Ona je pokušavala da raskine žice na svom kavezu ili se zalijetala na ogradu da bi je preskočila.

Ona nije zaboravila.

Po čistom i zdravom vazduhu ovog brdskog kraja jahao je vojvoda od Rudlinga, spuštajući se jednom stazom na svome imanju. Kraj njega, na malom i živahnom konjiću, jahala je Priscila. Njeno konjče cupkalo je veselo povijena vrata.

– Pazi na ruke – povika vojvoda. – Na to moraš obratiti najveću pažnju. Sada pritegnu malo! E, sad dobro držiš ruke.

Priscila se smiješila. Njen djed je smatrao sebe takvim stručnjakom u pogledu životinja da se nikada pri jahanju nije mogao uzdržati a da ne počne svima i svakome oko sebe da dijeli lekcije. U stvari, bio je vrlo ponosan na Priscilino jahanje, i ona je to znala.

– Zato ti je priroda i dala ruke i noge! – brundao je vojvoda. – Noge da bi mogla da obodeš konja, a ruke da njime upravljáš – eto, zato su ti noge i ruke!

Vojvoda je jahao držeći se pravo u sedlu, hoteći tako da joj da primjer, ali je njegov tvrdooglavi konj išao i dalje spokojno, ne mijenjajući ni hod ni držanje. Zaista, kad bi se pustilo vojvodi na volju, on bi, uprkos svojim godinama, jahao najvatrenijeg konja koji

---

^{1[1]} firth – znači isto što i fjord. – Prev.

uopšte postoji; ali su članovi njegove porodice bili sklopili savez protiv njega, dogovorili se da mu dozvole da jaše samo neku mirnu i bezopasnu ragu, kakvu je i sada jahao. Priscila je to sve znala i samo klimnu glavom, kao da mu je htjela reći da njegov konj, koji se u stvari jedva vukao, ide sada ponosno, sitnim i otmjenim kasom.

– Ah, sada razumijem šta si htio, djeda – reče ona.

Vojvoda se isprsi od sreće. Uistinu, on je i bio srećan. U njegovim godinama rijetko bi mu ko mogao tako ugoditi kao što je to umjela njegova unuka; i nikada se nije prijatnije osjećao nego tih dana kada je zajedno sa njom jahao ili se šetao po svome imanju ovdje na Sjeveru.

– Pogledaj kako je lijepo vrijeme! Divno! Prekrasno!

On se pri tome pravio tako važan kao da je baš samo zaslugom vojvode od Rudlinga postojao taj miris u vazduhu i ta blaga toplota sunca

– Ostaćemo cijelo ljeto ovdje – izjavio je on srećno. – Cijelo ljeto! A, na jesen ćemo se vratiti u Jorkšir. I onda ćemo nas dvoje opet provoditi naše lijepe dane.

– Ali u jesen ja odlazim na školovanje. Ja ću tada biti daleko – u Švajcarskoj, djeda!

– U Švajcarskoj!

Vojvoda je uzviknuo takvim glasom da se Priscilin konjić uplaši i odskoči nekoliko stopa u stranu.

– Ali ja moram ići u školu, djeda.

– Koješta! – grmio je i dalje vojvoda. – Slati djevojke u tuđe zemlje i učiti ih tamo po školama, kao majmune, da blebeću strane jezike. Nisam nikada mogao da shvatim zašto uopšte postoje strani jezici – ili, ako već postoje, zašto ih oni koji imaju iole mozga uopšte uče. Ugledaj se na mene. Vidiš, meni je dovoljan engleski. Nikada u svome životu nisam izgovorio nijednu riječ na nekom drugom jeziku, a ipak sam dobro prolazio, zar ne?

– Ali ti, valjda, ipak ne bi želio da ostanem neobrazovana; zar nije tako, djedice.

– Neobrazovana! Pa ti si već dovoljno obrazovana. Sve te moderne ludorije nisu obrazovanje – učiti djevojku da brblja na kojekavim nemogućim jezicima, koje jedino stranac razumije! Jest, moderne ludorije, tako ja to zovem! U moje vrijeme su se ljudi

---

^{2[2]} Losos – pastrmka. – Prev.

^{3[3]} Lass – izraz u Škotskoj koji na našem jeziku znači; djevojka, mlada žena. – Prev.

^{4[4]} O yes! – stari uzvik, uobičajen u Engleskoj prilikom suđenja, a znači: da! – Prev.

^{5[5]} Jard, engleska mjera za dužinu = 0.91438 m.

^{6[6]} Stopa, engleska mjera za dužinu (foot-fut) = trećina jednog jarda.

^{7[7]} Inč, engleska mjera za dužinu = 0,025 m. Prev.

^{8[8]} Centa – (kvintal) 100 kgr. – Prev.

^{9[9]} "Faeton" – laka otvorena kola. – Prev.

pravilno obrazovali.

– Pa šta je onda pravilno, djeda?

– Da učite kako se vodi kuća, eto to! U moje vrijeme su učili djevojke da rade ono što je njihov posao – da dobro vode kućanstvo. Danas im pune glavu kojekakvim glupostima. Uh – te moderne generacije! One već i rastu bezobrazne, stalno protivriječe starijima; nemaju uopšte poštovanja prema godinama – tako je! I ti meni protivriječiš – ali ja ti to zabranjujem! Ne trpim nikakvu drskost! A i ti si drska, zar ne?

– Jesam, djeda!

– Jesi? – i ti se usuđuješ da mi to kažeš pravo u lice?

– Pa moram – djeda! Sada si mi baš kazao da ti ne smijem protivriječiti; i ako ti odgovorim "ne", onda znači da bih ti protivriječila, zar nije tako?

– Hm! – mrmljao je vojvoda. – Hm! Pobjedonosno je gladio svoje duge bijele brkove kao da je dobio kakvu bitku. Gledao je unuku, ispod čijeg je malog koketnog šeširića za jahanje provirivala njena zlatna kosica i spuštala se talasasto po ramenima. On se nakašlja i ponovo pogladi brkove; zatim se osmijehnu i klimnu glavom.

– E, baš si bezobrazno derište – reče on. – Znaš li da si ista kao što sam ja bio u tvojim godinama. Ti ličiš na mene – jedina u porodici – zato i jesi takva!

Topot konja je već odjekivao popločanim dvorištem ispred konjušnice, i vojvoda, zadihan, pozva konjušara, koji istrča odmah da prihvati konje.

– Ne hvataj za glavu, čovječe! – izdera se vojvoda na konjušara. – Ne trpim da neko hvata konja za glavu dok ja silazim s njega. Ja mogu sasvim dobro da sjašem bez ičije pomoći.

Raspoložen vrlo rđavo, kao i uvijek, vojvoda je praskao i vikao, dok je Priscila u međuvremenu popustila pojas svome konju i odvela ga u štalu.

– Tako, dabogme – povika vojvoda što je ljubaznije mogao. – Nijednoj djevojci ne bi trebalo dozvoliti da jaše prije nego što nauči da hrani i sedla konja. Jer ako to sama ne budeš znala, onda nećeš biti u stanju ni druge da naučiš tome.

I tako, opet dobro raspoložen, starac krenu sa svojom unukom pored štala u pravcu velike kuće. Prolazili su kraj niske kamene zgrade, kada Priscila zastade – pored nje su se nalazile pregrade za pse. U svakoj je po jedno pseto lajalo i skakalo osim u jednoj. U toj pregradi je bila divna keruša. Ona nije ni lajala ni skakala; ona je stajala glavom okrenuta jugu, bludeći negdje u daljinu.

I na tom psetu se zaustavi Priscilin pogled.

– Šta je, šta je sad opet? – reče vojvoda razdraženo.

– Pogledaj ovu kerušu! Zašto je ona na lancu, djeda?

Vojvoda se trže i pažljivo pogleda pseto. Jedan trenutak stajao je mirno – a zatim, odjednom, kao da se nešto rasprsnu u njemu. Vikao je tako glasno da je treštalo po štalama i štenarama kao da pucaju gromovi.

– Hajnes! Hajnes! Gdje se zavukao taj čovjek? Gdje je on?

– Evo me, ser, idem – začu se Hajnesov glas i odmah zatim čuvar pasa se pojavi sa

suprotne strane.

– Evo me, ser, ovdje sam, ser. Vojvoda se naglo okrete.

– Slušaj, nemoj da mi se šunjaš iza leđa! – riknu vojvoda kao bik na njega. – Zašto je ovo pseto na lancu?

– Ovaj – Haj mu je morao staviti lanac. Ono grebe i kida mrežu. Haj je već više puta popravljao, ali ono svako popodne to radi. Vi ste mi sami kazali da ga osiguram i...

– Ali ne da ga staviš na lanac. Nijedno moje pseto ne smije biti na lancu – jesi li razumio?

– Jesam, ser.

– Onda nemoj da zaboraviš! Nijedno pseto – nikada! Vojvoda se naglo i ljutito okrete, tako da gotovo stade Priscili na nogu. Pogleda je tek kada ga je povukla za rukav.

– Djeda, ona ništa dobro ne izgleda. Nju ne izvode u šetnju. Zar ne bi mogla da izlazi sa nama u šetnju? Ona je tako lijepa!

Vojvoda zatrese glavom.

– Ne možemo to da radimo, draga moja! Ona na taj način ne bi nikada došla u formu.

– U formu?

– Da, jer hoću da je pošaljem na izložbu. Ona je odista rijedak primjerak, i ako bi se tako slobodno šetala sa nama i trčkarala unaokolo – čičkovi bi joj se hvatali na dlaku, a i šape bi joj se izgrebale i iskrvarile. To ne mogu da dopustim, shvataš li sada?

– Ali ona bi morala da se kreće, zar ne?

Njih dvoje su i dalje posmatrali pseto koje se nalazilo iza žice. Lesi je, međutim, stajala ne obraćajući pažnju na njih, kao da je kakva princeza a oni daleko ispod nje, tako da neće ni da ih gleda.

Vojvoda protrlja bradu.

– Imaš pravo. Trebalo bi da se ona više kreće. Čujete li vi to, Hajnes?

– Da, ser.

– Ona mora da šeta. Vodite računa da svakoga dana šetate sa njom, i to dugo.

– Ali ona će pokušati da pobjegne, ser.

– Pa vodite je na uzici, klipane! I to je vi lično morate izvoditi u šetnju. Pazite, dakle, da ima dovoljno kretanja. Hoću da mi to pseto ima savršen izgled.

– Razumijem, ser.

Vojvoda i Priscila se potom okrenuše i pođoše kući. Hajnes je gledao za njima. Kada ih izgubi iz vida, on bijesno stavi kapu na glavu. Prevuče rukom preko usta i okrete se psu.

– Tako! Ti treba, dakle, da se šetaš – zar ne, miledi? – reče on. – Dobro, Haj će se šetati s tobom. Vidjećeš već kako će to Haj udesiti.

Ali pseto nije uopšte obraćalo pažnju na njegov glas. Bilo je zateglo lanac, s pogledom još uvijek uperenim ispred sebe – gledalo je na jug!

DEVETA GLAVA

OPET SLOBODNA

Tome je mnogo doprinijelo Lesino "čuvstvo" vremena; taj čudni osjećaj kod životinja koji im uvijek tačno kazuje koje je doba dana.

Da je to bilo koje drugo doba dana, Lesi bi, po zapovijesti, poslušno pošla na svakodnevne vježbe, i vratila bi se Hajnesu kada bi joj on to naredio. Ali sada ona to nije uradila.

To se dogodilo baš kada su počele te nedavno naređene šetnje i kada je Lesi pošla poslušno za Hajnesom. Lesi je, istina, imala oko vrata uzicu, ali je nije vukla ni naprijed ni natrag. Ona je išla kao i svako drugo dobro izvježbano pseto, tik uz Hajnesa, tako da je glavom gotovo dodirivala njegovo koljeno.

Sve je bilo, dakle, onako kako bi čovjek samo mogao da poželi – ali Hajnesa nikako nije mogao da prođe gnjev što je bio primoran da se šeta sa Lesi kako bi ona očuvala svoju "formu". Tako je rado htio da se vrati, da popije svoju šolju čaja – a s druge strane, opet, htio je da pokaže Lesi "ko joj je gazda".

I zato, bez ikakve potrebe, on iznenada povuče uzicu.

– Hajde! Šta se vučeš! – obrecnu se on.

Lesi osjeti taj neočekivani trzaj i iznenadi se. Bila je u neizvjesnosti. Usljed duge vježbe znala je da je radila sve tačno onako kako se od nje tražilo. Očevidno, ovaj je čovjek očekivao od nje nešto drugo, ali ona nije pouzdano znala šta je to.

I u tom trenutku oklijevanja ona uspori hod. Hajnesu je to bilo dobro došlo. Čim to opazi, on se okrete i opet povuče uzicu.

– Hajde! Hajde, kad ti kažem! – viknu on.

Lesi odskoči unatrag pred tim pretećim tonom. Hajnes ponovo povuče uzicu. Tada Lesi učini ono što bi i svako drugo pseto uradilo. Ona opusti glavu i oduprije se.

Hajnes je još jače povuče, ali tada uzica skliznu sa Lesine glave.

Bila je slobodna!

U trenutku kada to opazi Hajnes učini nešto što je bilo potpuno u skladu sa njegovom naravi, ali ne i sa onim što bi jedan čuvar pasa trebalo da uradi. On skoči da se dočepa Lesi. Ali to je bilo baš suprotno onome što je on smio da učini; jer ona onda instinktivno odskoči da bi mu umakla.

Hajnesov pokret, međutim, imao je samo jedno djejtvo. Pokazao je jasno Lesi da bi zaista trebalo da mu umakne. Da ju je on pozvao na uobičajen način, ona bi možda i došla. Čak da joj je i zapovijedio da pođe za njim, ona bi pošla natrag u štenaru, iako u tom trenutku nije bila vezana ničim drugim osim uobičajenom navikom da bude poslušna prema čovjeku.

Hajnes je, kao dobar poznavalac pasa, uvidio odmah da je učinio veliku grešku i da

bi sada, ako opet napravi takav prijeteći pokret, uplašio pseto još više. Zbog toga učini sada ono što je trebalo još u početku da uradi.

– Ovamo, Lesi! Dođi ovamo! – reče on.

Lesi je bila u nedoumici. Jedan osjećaj joj je govorio da bi trebalo da ga poslušaju, ali sjećanje na malopredašnji ispad bilo je isuviše svježe.

Hajnes je to primijetio. Utanjio je glas i umiljato, ulagajući se, počeo je da govori.

– Lijepa Lesi, dobro pseto! – tepao joj je on. – Dobro pseto – ostani, ne miči se. Ostani tu gdje si.

On čučnu i otpoče pucketati prstima da bi skrenuo pažnju psa na sebe. A zatim, gotovo neprimjetno, stopu po stopu, puzio je k njoj.

– Stoj sada mirno! – zapovijedi još Hajnes.

Svakodnevna vježbanja kojima je Lesi bila podvrgnuta kod Sama Karakloa došla su sada do izražaja. Mada nije voljela Hajnesa, bila je ipak naučena da mora slušati čovjeka koji joj zapovijeda.

Ali postajao je još jedan osjećaj koji se počeo buditi u njoj – iako još sasvim neodređen, to je bilo njeno "čuvstvo" vremena.

Nejasno i maglovito budio se taj osjećaj u njoj. Ona nije mogla znati razlog tome, niti je bila u stanju da o tome razmišlja kao što bi to čovjek mogao da uradi. To je bio tek početak nečeg što se u njoj budilo; nešto što se u njoj tek počelo pokretati.

Vrijeme – vrijeme da se – vrijeme za –...

Ona je motrila na Hajnesa, koji joj se približavao sve više. Digla je malo glavu.

Bilo je vrijeme – vrijeme za – vrijeme da se ide...

Hajnes je prilazio sve bliže. Još samo trenutak i bio bi dovoljno blizu da ščepa pseto – prsti bi mu se uvukli u – gustu dlaku i ostali bi tako čvrsto sve dok čuvareva uzica ne bi bila ponovo nataknuta preko njene glave.

Lesi ga je pratila pogledom. Nemir je u njoj bivao sve jači.

Vrijeme je – vrijeme je da se ide po...

Hajnes se pripremao za skok. Lesi kao da to osjeti, odmače se, a onda se brzo povuče još nekoliko koraka od čovjeka koji je puzio k njoj.

Ona je sada željela da se dočepa slobode.

– Bestraga ti glava! – dreknu Hajnes.

Kao da opet uvidje svoju grašku, on počeo opet sve iznova.

– Lijepa Lesi, stani tu mirno. Stoj! Ostani na mjestu!

Uprkos svemu, Lesi ga više nije slušala. Ona je samo djelimično obraćala pažnju na čovjeka koji joj se sve više približavao. Cijelim svojim bićem bila je usredsređena na onu svoju unutarnju uznemirenost, koja je sada postajala sve jača i jača. Vrijeme ju je gonilo. Ako bi je ovaj čovjek uhvatio – ona je nesvjesno osjećala da bi sve bilo opet osujećeno.

Ustuknula je, i to baš u trenutku kada Hajnes jurnu na nju. Lesi se izvi u stranu.

Hajnes se ljutito ispravi. Zatim pođe k njoj, ali je Lesi uzimala. Trudila se da od Hajnesa bude uvijek na istom odstojanju – odstojanju koje životinje instinktivno osjećaju,

jer ih ono čuva od iznenadnog neprijateljskog napada.

Njen instinkt joj je govorio:

– Samo dalje od njega. Nemoj da dozvoliš da te uhvati. Jer postoji nešto – nešto drugo. Vrijeme – vrijeme da se ide – vrijeme da se ide po...

I tada najednom, u tom trenutku, Lesi shvati, i ona je u to bila sigurna kao što su i kazaljke na časovniku sigurno pokazivale pet do četiri.

Vrijeme je da se ide po dječka!

Ona se obrte i poče da trči – da trči kao da bi trebalo da pređe svega nekoliko stotina koračaja! Niotkuda nije mogla znati da je od mjesta sastanka, na koji je ona tako hitala, razdvaja put od stotine milja i dvadesetak dana. To je bio osjećaj dužnosti koja se morala izvršiti, i ona je željela da je izvrši kako je najbolje umjela.

Tada začu iza sebe Hajnesa. On je trčao vičući. Ona iz trka pređe u lak galop. Nije osjećala nikakav strah. Izgledalo je kao da je sigurna da je to dvonožno ništavilo nikada ne može stići. Čak nije bilo potrebno ni da povećava brzinu. Zabacivši uši unatrag, mogla je uvijek provjeravati koliko je Hajnes udaljen od nje. Osim toga, kod pasa, kao i kod većine drugih životinja, oči su mnogo više razmaknute u stranu nego što je to slučaj kod ljudi; zbog toga su oni u mogućnosti da i pri najmanjem okretu glave vide šta se iza njih događa.

Lesi nije više, izgleda, ni obraćala pažnju na Hajnesa. Ona je produžila dalje umjerenim galopom, niz putanju preko livade.

Odjednom Hajnesovo srce zakuca življe. Možda će, mislio je on, Lesi poći u štenaru.

Ali štenara, u kojoj je ona bila zatvorena i na lancu, nije bila Lesin dom. To mjesto je njoj bilo mrsko. Hajnesove nade se izjaloviše kada vidje kako keruša pođe pošljunčanom stazom prema glavnoj kapiji.

Hajnesovo srce zakuca ponovo. Kapija je bila uvijek zatvorena, a zidovi oko imanja, od mrkog granita, bili su visoki. Možda će je tako ipak uhvatiti.

Priscila i njen djeda dolazili su na konjima drumom iz ribarskog sela i zaustavili su se pred gvozdenom kapijom na imanju.

– Ja ću je otvoriti, djeda – reče djevojčica.

Ona lako skliznu sa sedla, dok je vojvoda gundao i protestovao. Priscila je znala da je njoj mnogo lakše no djedi da sjaše i uzjaše; jer ma kako da se on bunio, ipak je bio star čovjek; popeti se na konja – čak i najmirnijeg – bilo je za njega vrlo teško i zato bi on uvijek stenjao i brektao.

Obmotavši uzde oko lakta, povukla je šipku i, naslonivši se svom težinom na gvozedenu kapiju, ona je poče polako otvarati.

Tada začu neku larmu. Pogledavši put staze, opazi Hajnesa. Jurio je prema njoj. Ispred njega je trčala lijepa keruša, dok je Hajnes vikao:

– Zatvorite kapiju, gospođice Priscila! Zatvorite kapiju! Keruša se otrgla! Ne dajte joj da izađe! Zatvorite kapiju!

Priscila se obazre oko sebe. Velika kapija se nalazila pred njom. Sve što je trebalo da

učini, bilo je da zalupi kapiju i – Lesi bi bila uhvaćena.

Pogledala je u djedu, ali on cijelu ovu gužvu nije ni primjećivao. Gluvoća mu je smetala da čuje Hajnesovu dreku.

Naslonivši se za trenutak na kapiju, Priscila je počela vući k sebi. Ona nesvjesno začu kako djeda, iznenađen, počeo glasno da protestuje. Ali ona odmah zaboravi na to, jer joj se odjednom pojavi jedna slika u pameti.

Slika jednog malog dječaka, rastom nešto višeg od nje, kako stoji ispred kaveza za pse, isprepletenog žicom, i kako govori svom psu: "Ostani ovdje zauvijek i zaboravi nas – nemoj nikada više da se vratiš kući!" Ona je znala da je dječak, dok je to govorio, svakim čulom svojim osjećao i htio da kaže baš suprotno.

S tom slikom pred očima, sjećajući se tih riječi tako jasno kao da su baš sada izgovorene, ona je stajala na kapiji ne zatvarajući je.

Djeda je i dalje bjesnio, primjećujući da se nešto dešava, ali zbog svoje starosti nije mogao razabrati u čemu je stvar. Hajnes je još uvijek vikao:

– Zatvarajte tu kapiju, gospođice Priscila! Zatvarajte je!

Priscila zastade za trenutak neodlučno, a onda počela da otvara kapiju širom. Neka tamna prilika proletje pored njenih koljena.

Priscila je gledala niz drum za psetom koje je jurilo ravnomjernim kasom kao da je znalo da mu predstoji dug, dug put. Priscila podiže ruku.

– Zbogom, Lesi – reče ona tiho. – Zbogom – i mnogo sreće! Vojvoda je sjedio na svom konju, ne gledajući niz drum za kerušom, već u svoju unuku.

– Do sto đavola! – prožišta on. – Do sto đavola!

DESETA GLAVA

DUG PUT POČINJE!

Noć se već počela spuštati kada je Lesi stigla do prašnjava druma. Trčala je već sporije i u njenom koraku se osjećala neodlučnost. Ona zastade i krenu natrag putem kojim je i došla. Bješe podigla glavu, jer je bila nečim neprijatno iznenađena.

"Čuvstvo" vremena ju je lagano napuštalo. Psi ne znaju za geografske karte i rastojanja kao što to čovjek zna. Do sada je Lesi već trebalo da se sretne sa dječakom i da oboje budu već na putu kući – kući za večeru.

Bilo je vrijeme da se jede. Dugogodišnja praksa ju je tome naučila. Tamo u štenari stavljali bi u ovo doba pred nju činiju sa lijepom govedinom. Ali, u štenari postoji i lanac, i pseto je tamo zatočenik.

Lesi je stajala tako neodlučno kada se odjednom počela buditi i drugi osjećaj. To je bio osjećaj čežnje za kućom, jedan od najjačih osjećaja kod životinja. A štenara, koju je

sada napustila, nije bila njena kuća. Njena kuća je bila ono mjesto gdje je ona mogla da lješvari na ćilimčetu kraj vatre; gdje je bilo tako toplo i gdje su svi bili tako nježni prema njoj. Sada, ovako izgubljena, imala je želju da se tamo vrati.

Podigla je glavu; žudnja za njenom pravom kućom rasla je sve više u njoj. Ona omirisa povjetarac, kao da time htjede da ispita pravac. Onda bez razmišljanja krenu drumom na jug.

Teško da bi ijedno ljudsko stvorenje umjelo da objasni kako je to ona mogla znati. Možda je čovjek hiljadama i hiljadama godina unatrag, prije nego što je postao civilizovan, imao taj isti osjećaj čežnje za kućom, ali, ako ga je imao, on ga je vremenom izgubio, i pored sveg razvitka svog uma, čovjek nije u stanju da objasni kako se jedna uhvaćena ptica ili ma koja druga životinja, – odvedena miljama daleko po mraku – može opet vratiti pravo svojoj kući kada bude oslobođena. Čovjek je svjestan toga da životinja to može da uradi, ali ne može nikada biti u stanju da to objasni, niti da on sam to uradi.

Lesi nije ni bilo potrebno da o tome razmišlja. Sva njena čula su bila zadovoljna. Ona je sada bila mirna, išla je kući i zato se osjećala srećna.

Nije bilo nikoga ko bi joj mogao reći, niti je bilo mogućnosti da sazna da je to što sada pokušava gotovo nemoguće – da bi trebalo da pređe stotine milja preko pustog zemljišta – da je to put na koji bi se većina ljudi teško odlučila da krene pješice.

Čovjek može uz put i da kupi sebi hranu, ali na koji će način jedno pseto moći to da učini? Ono nema ni novaca niti ičega drugog – osim ljubavi prema gospodaru. Osim toga, čovjek može čitati znake, natpise na drumu – a pseto mora da ide slijepo, samo po osjećanju. Čovjek bi znao kako treba preći preko velikih jezera, koja se prostiru od istoka na zapad, gotovo s jednog kraja pokrajine na drugi, zatvarajući, tako reći, put svakoj životinji koja ide na jug. Najzad, kako bi pseto moglo znati da ono predstavlja i izvjesnu vrijednost, i da po selima i varošima žive stotine ljudi budnih očiju koji jedva čekaju da ga zbog toga uhvate.

Imam mnogo stvari koje pseto ne može znati, ali koje iskustvom može naučiti.

I srećna Lesi krenu. Putovanje je počelo.

U posljednjem sumraku sjevera sjedila su dva čovjeka ispred svoga kućerka, koji je bio kao i svi ostali kućerci u toj staroj, uskoj seoskoj ulici. Zidovi su bili već odebljali od silnih naslaga kreča.

Onaj stariji, odjeven u odijelo od grube domaće tkanine, pažljivo je upalio lulu i podigao glavu da bi se uvjerio da li mu lula vuče. Gledao je zatim kolutove dima kako se kovitlaju i nestaju u mirnom večernjem vazduhu. Odjednom on osjeti kako ga mlađi čovjek ščepa za ruku.

– Vili, pogledaj tamo!

Stari čovjek pogleda tamo gdje mu ovaj pokaza prstom. On je buljio neko vrijeme u mrak, dok mu se oči ne navikoše na pomrčinu. Njima u susret dolazilo je neko pseto.

Mladi čovjek, u dokoljenicama i odijelu od pamučne tkanine, ustade.

– Izgleda da je neko bolje pseto, Vili – reče on.

– Tako je, Gordi, neki krasan ovčarski pas. Oni su pratili pseto očima dok se približavalo. Najednom se mlađi čovjek uzvrpolji.

– Za ime boga, Vili. Izgleda mi sličan lordovom ovčarskom psu. On je to! Mogu se zakleti! Vidio sam ga kada sam prije dva dana išao do Mak Vina da se dogovorimo za iduću sezonu lososa^{2[2]}. Nema sumnje, pseto je pobjeglo...

Oho, pa onda će tu biti...

– Naravno, nagrada onome koji ga uhvati...

– Pazi-hej!

– Heeeej!

Mlađi čovjek poče da viče, poletje nasred ulice i uspje da psetu prepriječi put.

– 'Odi, las^{3[3]}! – pozvao je. – 'Odi ovamo, las!

On se poče lupkati rukom po koljenu da bi odobrovoljio pseto. Lesi ga pogleda. Do njenog uha dopre slična riječ kao što je glasilo i njeno ime: las. Da je taj čovjek pošao mirno njoj u susret, ona bi mu, možda, i dozvolila da je uhvati, ali on je napravio jedan brz pokret koji je Lesi nesvjesno podsjetio na Hajnesa. Ona skrenu malo u stranu i, ne mijenjajući brzinu, protrča pored njega. Čovjek poteže rukom za njom. Ona skupi snagu i odskoči, i tako uspje da mu izmakne. Nekoliko koraka pojuri, a zatim nastavi opet svojim mirnim kasom.

Čovjek je jurio za njom ulicom kroz selo. Lesi ubrza, prešavši u galop, i ukoliko je on brže jurio za njom, utoliko je i njoj bivalo sve jasnije da ne smije nikako dozvoliti da je čovječija ruka dotakne. Juriti za psetom, znači učiti ga kako treba da bježi.

Kada je Škotlanđanin najzad uvidio da ne može stići pseto, on zastade i uze jedan kamen. Mislio je da gađa mimo Lesi, da bi je zvuk kamena zaustavio i natjerao da se vrati. On zamahnu i baci.

Ciljao je loše. Kamen je pogodio Lesi u plećku. Još dok je kamen bio u letu, ona promijeni korak, kao što to dobro trenirani polo-poni obično rade, i skrenu naglo u jarak. Onda poleže, tako da je gotovo trbuhom dodirivala zemlju, a potom krenu još većom brzinom. Na živoj ogradi, duž jarka, ukaza se jedna rupa. Kroz tu rupu ona iščeze; odvojivši se od druma, ona poletje preko pustog zemljišta. Odatle okrete ponovo na jug, ravnomjernim kasom.

Ovom prilikom Lesi je naučila nešto: da se čuva ljudi. Iz nekih razloga, koji joj nisu bili poznati, oni su bili protiv nje. Glasovi su im bili grubo i ljutiti; vikali su i bacali se kamenjem za njom. Ljudi su za nju predstavljali opasnost; zato ih se ona morala kloniti. Ta misao se sada čvrsto usadila u njoj. Već prvog dana Lesi je imala nešto da nauči...

Prve noći Lesi je istrajno išla naprijed. Nikada prije toga, u svom petogodišnjem životu, nije se nalazila noću napolju. Zbog toga ona u tom pogledu nije ni imala iskustvo koje bi joj moglo pomoći, već samo svoj instinkt.

A instinkt joj je nalagao da bude budna i oprezna. Išla je sigurno, putem preko pustog zemljišta. Bila je veoma zadovoljna, jer je put kojim je išla vodio na jug. Kaskala je slobodno i pouzdano.

Došavši do jedne uzvišice, ona opazi, kao kroz maglu, dolje u nizini siluete seoskih zgrada. Isturivši uši naprijed, ona naglo zastade, podrhtavajući nozdrvama. Svojim izvanredno oštrim čulima ona osjeti da tu žive ljudi, i to tako jasno kao kada čovjek čita kakvu knjigu.

Ona osjeti da se u štalama nalaze konji i ovce; čula je pse i nanjušila hranu i ljude. Zato oprezno krenu niza strminu. Miris hrane je bio tako prijatan, a ona već dugo nije jela. Znala je da mora biti oprezna, jer su se i tamo nalazili ljudi. U njenoj svijesti je bila snažno urezana misao da se njih mora kloniti, i krenula je niz putanju.

Odjednom se začu izazivački lavež nekog psa. Ona osjeti kako on juri k njoj. Zastade, čekajući. Možda je i prijatelj.

Ali on to nije bio. On je jurio uz putanju nakostriješene dlake i zabačenih ušiju. Lesi se zguri da bi ga sačekala. Kada on skoči, ona se izvi u stranu. Tada se on okrete, lajući bijesno. Njegov lavež kao da je govorio:

"To je moj dom – a ti si uljez. To je moj dom i ja ću ga braniti."

Dolje sa farme začu se prigušen glas čovjeka.

– Šta je to. Tami? Otjeraj ih!

Čuvši glas čovjeka, Lesi se okrete i otrča dalje. To zaista nije bio njen dom. Ona je ovdje, bila tuđinac.

Kada potrča dalje, rundavi ovčarski pas je napade. Uhvativši je s boka. Ona se brzo okrete i pokaza mu zube. Kao da mu je ta prijetnja bila dovoljna, pseto se povuče natrag.

Ona opet krenu sigurno dalje, farma ubrzo ostade iza nje. Išla je tim pustim zemljištem onako kako obično idu životinje. Najzad, u jednom udubljenju, ona namirisa vodu. Naiđe na mali hladan izvor i poče halapljivo da loče. Sa istoka nebo već poče da rumeni. Ona se obazre oko sebe.

Zagreba malo prednjom šapom pored jedne stijene. Zatim se tri puta okrete oko sebe, savi se u klupče i leže. Bila je zaštićena tom stijenom koja se nadnijela nad njom. Glava joj je bila okrenuta napolje, da bi je nos i uši i pri spavanju mogli upozoriti na moguću opasnost koja bi joj zaprijetila.

Nasloni glavu na šape i duboko uzdahnu.

Sutradan, rano ujutro, krenula je Lesi opet na put. Išla je oprezno jednom vijugavom stazom koja se protezala miljama u dužinu. Noge su je nosile preko brda i dolina, snagom koja nikako nije malaksavala. Ona nije ni zastajkiivala ni oklijevala. Kad god bi koji put vodio na jug, ona bi pošla njim. A ako bi put skrenuo na neku drugu stranu, ona bi ga napuštala i probijala se kroz neprobojne čestare i šiblje, tim uobičajenim putem životinja.

Ako bi, međutim, neki put vodio ka nekoj farmi ili gradu, ona bi skretala u stranu, zaobilazeći ove naseobine da bi izbjegla čovjeka, i tako, kroz one predjele u kojima su živjeli ljudi ona je išla oprezno skrivajući se instinktivno i puzeći kao utvara u sjenci gustiša i šiblja, koristeći se uvijek šumovitim krajevima.

Najveći dio puta bio je brdovit. Ispred nje se prostirao splet plavičastih brda. Ona je sa sigurnošću izabrala najniži nagib, gdje bi mogao biti prolaz. Dan je odmicao, a ona se

penjala sve više i više. Nebo se počelo prevlačiti olovnim i mračnim oblacima.

Odjednom je sijevnulo, a potom odjeknu grom. Lesi zastade i zacvilje kao da plače. Bila se uplašila. Psima ne treba zamjeriti što su plašljivi. Oni su inače toliko hrabri da zbog tog malo straha ne bi trebalo smetnuti s uma njihovu neustrašivost. Uistinu, ima malo pasa koji mirno podnose grmljavinu i munje.

A ima i takvih, opet, koji na to ne obraćaju nikakvu pažnju. Postoji izvjesna vrsta lovačkih pasa koji se baš tada osjećaju neobično srećni, jer im to liči na pucnjavu. Međutim, to nije slučaj i sa škotskim ovčarskim psima. Izgleda da je ta rasa naviknuta da živi stalno uz čovjeka, i da su ih naučili da taj oštar i strašan zvuk shvate kao opasnost po njih.

Prasak puške otjeraće mnoge pse u skrovište. Oni će se uvijek suprotstavljati svakom neprijatelju, ali ne i toj nepoznatoj opasnosti.

Lesi je oklijevala. Pucnji gromova odjekivali su u brdima; jaka kiša bila se pretvorila u divlju oluju, svojstvenu samo Sjevernoj Škotskoj. Dugo se ona borila sa strahom, ali je najzad – taj strah nadjačao. Ona uteče do mjesta gdje se, kroz rasuto kamenje, dolazilo do jedne pećine u zaklonu, pokrivene stijenama koje su bile nadnesene nad njom. Tamo se ona stisnu uz jednu stijenu, dok su gromovi odjekivali kao topovski pucnji.

Ali taj prekid puta nije trajao dugo. Kada je oluja prošla, a grmljavina počela da se udaljuje u brdima, ona se digla. Malo je postojala dignute glave, ispitujući povjetarac, a onda ponovo krenu svojim dugačkim i gipkim korakom.

Kiša i blato bili su joj isprljali divnu i sjajnu dlaku. Ali ona je i dalje išla mirno i odlučno uvijek u pravcu juga.

JEDANAESTA GLAVA

BORBA ZA OPSTANAK

Prva četiri dana Lesi je putovala bez prekida: odmarala se kratko, samo noću. Njena žudnja da stigne na jug bila je kao groznica i ništa je nije moglo odvratiti od toga.

Ali petoga dana ova tegoba poče da uznemiruje njena čula – bila je to glad. Odluka da krene na put uspjela je s početka da to zataška; ali sada to postade neizdržljivo.

Bez po muke pronalazila je ona rijeku da bi ugasila žeđ; ali pitanje hrane nije nikada postojalo u njenom životu. Od njenog najranijeg sjećanja briga o hrani nije bila njena dužnost. U određeno vrijeme čovjek joj je donosio hranu u činiji. Brižljivo su je učili da je to njena "porcija" i da ne smije dirati hranu sa kakvog drugog mjesta. Godinama su je učili tome. Briga za hranu, dakle, nije bila njena dužnost, jer se za to čovjek starao.

Ali sada, odjednom, čitavo to vježbanje i sve te navike njena života pokazaše se kao beskorisni. Ovdje nije bilo čovjeka da svako popodne stavi pred nju činiju sa jelom. Pa

ipak se ova divna životinja morala priviknuti na nov način života.

I Lesi je pronašla taj način. Ona, naravno, nije o tome razmišljala kao što bi to čovjek uradio. Čovjek ima maštu – pa može i da predvidi događaje i prije no što se oni pojave. Psi, međutim, to ne mogu i zato ih događaji uvijek iznenade, tako da se oni moraju snalaziti kako najbolje znaju i umiju.

Kako je Lesi riješila to novo pitanje? Ona nije imala čovječiji mozak da bi mogla rasuđivati o tome. Ona nije mogla ni da zasniva svoje postupke na iskustvima drugih, kao što je to slučaj kod ljudi. Na primjer, djetetu nije potrebno da se izlaže raznim opasnostima da bi steklo sopstvena iskustva u životu i da bi tako došlo do izvjesnih zaključaka. Roditelji i druge starije osobe mogu ga uvijek poučiti, na osnovu svojih već ranije stečenih iskustava kakvo bi rješenje bilo najbolje u izvjesnom slučaju. Ali nijedna životinja nije u stanju da prenese svoja stečena znanja svojim mladuncima. Svaka je životinja primorana da nove događaje sačeka tako kao da se nešto slično nije nikada dogodilo ni jednoj životinji na svijetu. Kako bi onda Lesi mogla biti u stanju da samu sebe nauči da se hrani?

Ona je imala tu sposobnost, svojstvenu, uostalom, svim životinjama, koju je, možda, nekada i čovjek imao, mada je sada više nema: instinkt.

Instinktom, i na osnovu svojih iskustava, životinje uspijevaju da nađu rješenja do kojih čovjek dolazi samo razmišljanjem.

Ono što je Lesi svakodnevno gonilo naprijed, jednim određenim pravcem – bio je instinkt; a ranija iskustva, međutim, učinila su je da sa ljudima bude na oprezu.

Pet dana je već išla hitajući što je brže mogla. Ali su je čula sada već počela opominjati. Ona zastade na jednoj poluugaženoj putanji kojom životinje idu kroz divlju pustaru; stajala je kao prikovana; njene oči i uši tražile su neke znake i tragove koji su bili jedva vidljivi, tako da ih čovjek ne bi uopšte ni opazio.

Čulo mirisa je bilo prvo koje je tu zagonetku riješilo. Bio je to topao i jak miris hrane. Po navici iz svoga svakodnevnoga života, Lesi bi otišla sasvim slobodno da tu hranu uzme; ali je instinkt bio jači od navike. Ona se zguri i poče da puzi uz vjetar po mirisu. Kretala se lagano kroz pustaru, prilazeći sve bliže i bliže. Onda, odjednom, ona vidje na stazi ono što je po mirisu već ranije osjetila. Niza stazu se spuštala, vijugajući kao zmija, jedna lasica. Glava joj je bila visoko uzdignuta, a za sobom je vukla tijelo jednog kunića koga tek što je bila ubila.

Kunić je bio mnogo veći od nje, ali ga je njegov snažni ubica vukao neobično spretno. Lasičina čula su takođe osjetila opasnost, i ona se spremi za odbranu. Ispusti plijen i okrete se da bi se mogla oduprijeti opasnosti. Njeni oštri bijeli zubi zablistaše i ona pusti oštar krik, krik bijesa.

Lesi spusti nisko glavu i zagleda se u nju. Ona još nikada ne bješe videla takvu životinju. U njoj nije ni bilo onog osjećanja koji imaju jazavičari, koji na sve vrste glodara nalijeću brže nego što bi čovjek i pomislio. Ona je bila "pseto za rad", mirno – ali je sada u njoj instinkt nadjačao.

Dlaka na leđima joj se lagano poče dizati; usta joj se otvoriše i ona pokaza zube. Uši je bila povila unatrag, a stražnje šape skupi ispod sebe.

I u trenutku kada Lesi skoči, lasica kao da osjeti pravi čas – ona se izvi u stranu. Munjevitom brzinom produži ona da se provlači kroz korov kojim je pustara bila obrasla; išla je bez šuma, ali brzo, kao voda kada teče. Lesi se obrtala i tražila je, mada su je čula vukla nečem drugom – toplom mirisu krvi od kunića koji je ležao na putanji.

Posmatrala ga je dugo. Zatim mu je prišla bliže, pognuvši oprezno glavu, kako bi svakog trenutka mogla da odskoči. Ona je osjećala topao miris krvi, ali i miris lasice ne biješe još iščezao. Oprezno je primicala njušku sve bliže, dok se nije dotakla ubijenog plijena. Tada se trže i poče da obilazi oko njega. Zatim mu pride još bliže, saže glavu i podiže divljač. A onda, uzdignute glave, čekaše.

Izgledalo je kao da je u toj pustari, daleko od svakog ljudskog stvora, očekivala iznenadni zov svoga gospodara: "Ne, Lesi! Ostavi to! Ostavi to!"

Ali nije ništa čula.

Stajala je tako neodlučno skoro pola minuta, a tada nestade tog osjećaja, i ona, ponijevši kunića, krenu dalje. Idući tako obrtala se čas lijevo, čas desno. Onda spazi ono što je i tražila – gust korov koji joj je pružao neku vrstu skloništa. Prišla je i uvukla se unutra, namjestivši se tako da se može zaštititi sa tri strane. Zatim leže na zemlju i spusti kunića ispred sebe. Omirisa ga opet. Mirisao je dobro. Bila je to zaista hrana.

Tom prilikom se obogatila još jednim novim iskustvom. Pošto je upoznala miris kunića, instinkt joj je rekao sve ostalo. Na daljem putovanju, kad god je njen nos nanjušio blizinu kakvog plijena, ona je vrebala, trčala, lovila i – jela. To je, uostalom, bio zakon prirode. Ona nije ubijala nemilosrdno kao što to čovjek čini. Ona je ubijala samo radi samoodržanja i ničeg drugog.

Hrana joj je bila potrebna da bi mogla održati svoj život, i to je bilo sve. Ovdje nije bilo očiju koje bi se brižljivo starale o Lesi, vodile računa o njenoj težini, posmatrale boju njenih desni i njene dlake; nije bilo nikoga ko bi mogao reći: "Omršavila je nekoliko funti – daj joj više goveđe džigerice za ručak!" – "ona nekako teško diše – biće bolje da joj damo činjiju mlijeka ujutru. Možeš joj umutiti i jedno jaje ako bude htjela!" – "Hm – ne sviđa mi se boja njenih desni. Mislim da bi bilo potrebno davati joj svakodnevno po jednu kašiku ribljeg zejtina. Od toga će se popraviti!"

Sada je ta pažnja nedostajala ovom kraljevskom psetu, koje je, inače, uvijek ležalo po udobnim štenarama. Umjesto toga ono je bilo sada mršavo, upalih bokova, prljave dlake, izgrebano, raščerupanih slabina i repa. Ali zato što je bilo uvijek dobro njegovano, ono nije nikada znalo za bolest i rezultat te dugogodišnje njege sada se mogao dobro uočiti. Njegov organizam je bio očvrsnuo, mišići su mu bili snažni i nosili su ga stalno, svakoga dana, milju za miljom naprijed.

Srce Lesino je bilo hrabro, a instinkt ju je vodio pouzdano. Ona je iz dana u dan išla istrajno na jug, kroz paprat i stepu, preko brda i ravnica, preko rijeka i šuma – uvijek istrajno i uvijek samo na jug.

DVANAESTA GLAVA

ŠTA JE SLIKAR VIDIO

Bila je već sredina ljeta. Lesli Frit je ležao nemarno na kljunu svoga čamca. On je zadovoljno pušio na lulu i posmatrao kako kroz svjež jutarnji vazduh ide dim pravo ka Mak Benu, koji je ravnomjerno veslao.

– Bilo bi bolje da sjednem natrag, gospodine Mak Ben – reče on.

– Ne, ovako bolje ide, rekao sam vam već, gospodine Frite. Ovo je neki čudan čamac – reče veslač.

Frit je i dalje mirno pušio, uživajući u lijepom danu. Nije se moglo raspravljati sa tim tvrdoglavim Škotlandanima. I tako, ako Mak Ben baš želi da on ostane na prednjem dijelu...

Njegove oči su uživale u ljepoti škotskih pejzaža; bio je srećan. Jezera – obilna lovišta engleskih ribara – imala su sasvim drugi značaj za Lesli Frita. Ta mjesta, toliko cijenjena od strane Škotlandana po svojim ljepotama, bila su veoma privlačna a za engleske slikare. A Lesli Frit je bio jedan od onih koji se nikada nisu umarali vječnim promjenama svjetlosti i sjenki što su se kretale tim širokim vodama i crvenkastim brdima. Svakoga je ljeta on odlazio ovamo da slika i da obnovi poznanstvo sa Mak Benom, koji mu je svakoga puta natmureno poželio dobrodošlicu, primio ga u svoju kućicu i dao mu svoju lijepo ozidanu štalu za atelje.

Zadovoljan današnjim danom, ležao je on u čamcu sve dok se ovaj nije nasukao na šljunak malog ostrvceta. On nesvjesno pomože Mak Benu da istovari njegov pribor, nogare, platno i metalnu kutiju sa bojama. Zatim, namjestivši platno i stolicu na rasklapanje, on nakrivi glavu da bi osmotrio svoju nedovršenu sliku.

– Tako, ja ću se vratiti u podne po vas – reče Mak Ben.

– Dobro, gospodine Mak Ben. Ja ću se zadržati ovdje nekoliko sati. Šta mislite kako će ovo da izgleda?

Mak Ben pođe tromo do jednog mjesta sa koga je mogao zgodno da osmotri sliku, on zažmuri na jedno oko i počeo da krivi glavu čas na jednu, čas na drugu stranu. Svake zime bi on u maloj krčmi kraj jezera satima dokazivao, kad god je to bilo potrebno, da je gospodin Frit jedan od najvećih pejzažista, pred kojim bi se sve stare holandske i francuske škole – kada bi još postojale – morale da poklone. Ali u prisustvu samog umjetnika Mak Ben nije nikada izražavao ovo svoje mišljenje.

– Vidite, ako mene pitate, ja bih rekao da ste sve prilično nacifrali. Voda je isuviše ljubičasta – pa i ovo drvo, slušajte, ima takvu boju kakvu nisam još nikada vidio – zatim me i vaši oblaci bune – ali, inače, sve ostalo je vrlo lijepo.

Lesli Frit se smiješio. On je već bio navikao na Mak Benove kritike. Štaviše, on ih je cijenio, jer je taj natmureni Škotlanđanin imao dobro oko i sigurno osjećanje za ljepote svoje zemlje. Zato Frit klimnu glavom, dok se okom šetao tamo-amo, od platna do pejzaža.

Pri tom je razmišljao kako je sve mirno, kako se nigdje ništa ne kreće, osim lakog bućkanja vode na dnu čamca dolje na obali. Sve je bilo mirno – osim...

On nadnese ruku nad oči.

– Gledajte tamo, gospodine Mak Bene – je li to srna?

Škotlanđanin pogleda tamo gdje Frit pokaza rukom. Pogledom je tražio sjevernu obalu. On skupi svoje guste riđe obrve, kao da je njima htio da zaštiti svoje sivoplave oči.

– Je li srna? – upita umjetnik ponovo.

Mak Ben zatrese glavom ne odgovorivši ništa. Njegove oči, naviknute da gledaju u daljinu, vidjele su bolje nego oči ovog Engleza.

– Ama, je li moguće! – izgovori on na jedvite jade. – Šta je to?

– Pseto – reče starac.

On stavi ruku nad oči. Umjetnik učini to isto.

– Zaista. Sad i ja jasno vidim.

Kada se, najзад, uvjeri, Frit se htjede opet vratiti svom platnu, ali starac je još uvijek uporno buljio. Njegovo interesovanje natjera umjetnika da i on dalje posmatra.

– Nekakav ovčarski pas – reče Mak Ben. – Ali, šta taj traži ovdje...

– Ah, vjerovatno je iz ove okoline – sa neke farme.

Posmatrajući i dalje, Škotlanđanin zatrese glavom; on vidje kako životinja dođe na ivicu obale i zagazi nekoliko koraka u vodu. Potom se vrati natrag, potrča obalom nekoliko koračaja, a zatim opet učini isti pokušaj, i to je ponavljala više puta, kao da je htjela da nađe neko mjesto sa koga bi, po čvrstom tlu, mogla da pređe.

– Gospodine Frite, izgleda da ono pseto traži mjesto odakle bi moglo da pređe.

– Možda želi i do nas, na ostrvo.

– Ne, ono hoće da pređe.

Kao da je htjela da ih uvjeri u svoju namjeru, Lesi poče tužno da cvili – čulo se isprekidano jecanje, kao što to psi obično rade kada se nađu pred kakvom preprekom koju njihov mozak ne može da prebrodi.

– Da, ono zaista ima namjeru da pređe – ponovi Škotlanđanin.

– Odveslaću preko i onda...

Govoreći to, ode do obale i odiže prednji dio čamca. Uvuče vesla u alke i zavesla preko mirne površine jezera. Tog trenutka Lesli Frit vidje kako pseto podiže glavu i okrete se.

– Ono odlazi, gospodine Mak Bene! – povika on.

Škotlanđanin se uspravi i pogleda. Oba čovjeka vidješe kako pseto skrenu u žbunje. Zatim su ga mogli samo s vremena na vrijeme opaziti kako uporno kaska duž obale jezera na zapad. Ono je išlo sigurnim korakom, kao da se odlučilo na nešto.

Krenulo je okolnim putem – reče Mak Ben. – Siroto stvorenje, ima da pređe dug put.

– Šta, vi mislite da će obići cijelo jezero? Pa to su milje i milje...

– Da, ono će zaista preći gotovo stotinu milja prije no što bude obišlo jezero.

Umjetnik je gledao u starca sa nekom nevjericom.

– Vi biste, izgleda, htjeli da kažete da će to pseto preći oko stotinu milja samo zato da bi obišlo jezero. Pa... Frit se počeo smijati, ali ga Mak Benov glas prekide.

– Gospodine Frite, pseto je škotskog porijekla. Ono nosi u sebi hrabrost i istrajnost svoje grude.

Mak Ben je to rekao prekornim tonom. Frit shvati značaj tih riječi. Ali njemu pade još nešto na pamet.

– Gospodine Mak Ben!

– Da?

– Šta vi mislite, zašto bi ono htjelo da pređe? Zašto mu je to potrebno? Škotlanđanin je stajao neko vrijeme mirno, a onda reče:

– A ko bi to mogao znati? Mogao bih vam samo reći: ono ima neku dužnost i radi toga nekuda ide, ne tražeći ni od koga pomoći i ne interesujući se ni za šta drugo na svijetu, osim...

Tu se Mak Ben okrete svome čamcu i siđe u njega; zatim produži dalje:

– ... ono nam daje primjer za kojim bismo svi mi mogli da pođemo.

Frit se smiješio u sebi. Namrgođeni starac imao je običaj da u svemu što se oko njega događa nađe nešto što bi mogao iskoristiti da iskritikuje ponašanje ljudi. Njegove misli se vratiše slici, i dok ga je Mak Ben, veslajući preko vode, ostavljao samoga, dotle je on pratio pogledom njegov čamac koji je svakim trenutkom bivao sve manji i manji.

* * *

Instinkt liči na let ptice, a njegov pravac je uvijek snažna prava linija.

I tako je Lesi, u želji da stigne kući, uspjela da nađe pravi put koji vodi u selo Grinal Bridž – daleko na jug. Kada je nailazila na prepreke – gradove ili neprohodne planine koji su se ispriječili pred njom – ona je morala skretati s puta, ali je odmah zatim instinktivno opet izlazila na pravi put – koji je vodio na jug. Tako je ona, prešavši brdovite krajeve, dospjela dolje poslije dugotrajnog teškog putovanja. Njen cilj je, međutim, bio uvijek jug.

Ona nije mogla unaprijed da predvidi koje će sve krajeve morati da pređe; niti je unaprijed mogla znati da će, pošavši za svojim instinktom, koji ju je vodio kući naići na takve neprelazne prepreke kao što su bila velika jezera Škotske.

Čovjek može na geografskoj karti vidjeti kako izgledaju te prepreke; to su prostrane vodene površine koje se protežu gotovo od istoka do zapada i presijecaju pokrajinu na dva dijela, iako one na karti izgledaju uzane kao prst, u prirodi nisu takve. To su ogromne i široke površine vode, tako da je životinjama nemoguće da ih preplivaju s jedne obale na drugu, i ma kako izgledala mala razdaljina između njih, suprotna je obala često nevidljiva ili, u najboljem slučaju, samo jedna zamagljena plavičasta crta.

Da, jezera su zaista bila ogromna prepreka. Čovjek ih može preći, čamcem ili splavom, ali životinja ne.

Pa ipak, došavši na obalu velikog jezera, Lesi nije odustala od svoje namjere. Instinkt ju je gonio na jug. I kada je ovaj put bio zatvoren, ona je pronašla drugi. Počela je da zaobilazi jezero. Dan za danom ona je išla na zapad i krčila sebi put kroz naselja i sela, starajući se uvijek da ostane uz obalu jezera.

Više puta je izgledalo da je zaobišla prepreku i da je put sada slobodan. Tada bi kratko vrijeme išla sigurnim korakom željenim pravcem – na jug.

Ali to je često bivao samo poneki rt koji je bio jače isturen i zalazio dublje u vodu; Lesi bi tada, dospjevši do najjužnijeg vrha, zagazila u vodu, okrenula glavu na jug i kratko zacviljela. Potom bi se vraćala natrag duž obale na sjever, da opet krene na zapad, tražeći taj zaobilazni put.

Desetine uvala i rtova, i isto toliko razočaranja! Cijela jedna nedjelja bila je prošla od onog dana kada su je Lesli Frit i Mak Ben vidjeli, a ona je još uvijek išla na zapad. Još uvijek je veliko i dugačko jezero stajalo pred njom, kao brana koju pseto nije moglo da savlada

TRINAESTA GLAVA

KADA PSETO BOLUJE

Lesi je izišla iz šibljacka i došla do obale. Ona je sada išla sporije, jer su joj šape bile natekle i boljele je. Na desnoj prednjoj šapi bio joj se u nježnu kožicu između prstiju zabio neki trn, i to mjesto počelo se gnojiti. Glavu više nije držala onako visoko, a i u njenu hod se osjećalo mnogo manje sigurnosti. Ponekad je izgledalo kao da je i zaboravila zašto je pošla na taj svoj beskrajno velik put. Samo to nikada nije trajalo dugo; njen korak je bivao opet čvršći i brži; ali se pri hodu trudila da se što manje oslanja tijelom na povrijeđenu nogu. Jednom prilikom, kada je okrenula glavu, primijeti da lijevo od nje nema više one neprelazne vodene površine. Jezero se sada bilo suzilo u rijeku. Samo to je bila hučna, brza rijeka, koja je kao u kakvim slapovima jurila divlje stjenovitim koritom.

Lesi stiže do obale. Okrete ponovo glavu put zapada; tamo, nedaleko ispred nje, nalazila se jedna varoš. Na mostu su stajali neki dječaci – lovili su ribu, i od njihove vike prolamao se vazduh. Lesi se još uvijek bojala ljudi i zato je nepomično posmatrala ove dječake.

Onda opet pogleda bijelu pjenušavu vodu. Huk te vode bubnjao joj je neprijatno u ušima. Ipak, oklijevala je samo za časak. A onda se odvažnim skokom bacila svom težinom tijela u rijeku.

Struja je zahvati kao kada se sa voza koji je u pokretu baci kakav komadić hartije, pa

ga potom ponese vjetar; tako i voda ponese Lesi. Bujica je uvuče u kovitlac, ali se ona ipak nekako pojavi na površini i poče da pliva u pravcu druge obale. Glavu je bila ispružila, a nogama je mirno i sigurno plivala.

Uz put ju je bujica više puta zahvatala i obrtala strahovitom snagom.

Često je i nestajala u vrtlozima. Ali je njen izvanredno tačan osjećaj pravca nije nikada napuštao, i svaki put kad god bi isplivala ponovo na površinu, uvijek bi krenula onim pravcem kojim je i naumila. Fudbalski igrač, na primjer, koji se ošamutio na terenu, može da pode s loptom na pogrešnu stranu, ali životinja neće nikada tako lako izgubiti osjećaj pravca. Tako se i Lesi uvijek držala južne obale.

Rijeka ju je sada nosila u pravcu jednog sela. Dječaci primijetiše s mosta kako struja nosi neko pseto. Oni počеше da viču i da ga dozivaju. S bezobzirnošću kojoj je sve dozvoljeno, i na koju često nailazimo kod dječurlije, oni skupiše kamenja po ulici i počеше se bacati na nju. Kada voda pronese Lesi ispod mosta, oni pretrčaše na drugu stranu i nastaviše svoj bezdušni napad.

Lesi se i dalje borila. Najzad uspje da se približi drugoj obali. Malo dalje od nje nalazio se slap. Ona poče brzo da radi nogama, ali one nisu više bile dovoljno jake. Struja je zahvati, i ona osjeti kako je kovitla i obrće. Najzad je voda izbaci i ona udari o jednu stijenu; od toga udarca osjeti strahovit bol u slabinama, zatim je struja ponovo ponese i ona potonu.

Dječaci koji su to gledali s mosta počеше da se deru i viču, gotovo likujuć – onako kako se, možda, ponašala toskanska armija prije no što se Horacije strmoglavio u Tibar. Onda se utišaše i gledali su u vodu koja se pjenušala. Najzad, kad im se učini da je već suviše mnogo vremena prošlo, oni počеше opet da se deru. I gle, na jednom mjestu gdje je voda mirno tekla pojavi se ponovo na površini Lesina glava; ona je još uvijek plivala. Na tom mjestu je voda bila mirna i ona je imala dovoljno snage da je savlada. Boreći se s vodenom strujom i plivajući svom snagom, uspje nekako da stigne do obale. Noge joj se dotakoše čvrstog tla. Njena dlaka je bila upila mnogo vode, tako da postade težak teret za nju, zato ona u jednom trenutku posrnu – njene umorne noge su bile isuviše slabe da je održe.

Lesi htjede da se potpuno izvuče iz vode. Ali sada, prvi put, ona osjeti novu opasnost. Grupa onih dječaka pojuri niz obalu rijeke, derući se divljački u horu. Lesi prikupi posljednju snagu i uspuza se na obalu. Ona ne zastade čak ni da strese vodu sa sebe. Ni stara rana na prednjoj šapi nije uspjela da je zadrži; a ni nova na slabini, mada ju je pekla kao vatra. Njen mozak je sada znao samo zajedno: pobjeći odavde!

Najzad je uspjela da prijeđe rijeku! Poslije toliko teških dana – kada je morala ići čak i suprotnim pravcima – sada je bila opet slobodna – slobodna da ide na jug! Prepreka je bila prebrođena!

Ona sada pođe tromim kasom dalje. Buka i vika dječaka iza nje postepeno se gubila.

Sada, kada je ta velika prepreka – jezero – bilo već iza nje, Lesi pođe sa još većom voljom željenim pravcem. Selo i oni dječaci koji su se derali ubrzo ostadoše iza nje. Ona

iz galopa prede opet u lak kas, jer je njime uvijek sa mnogo manje napora prelazila velike razdaljine.

Na bol u slabinama, kao ni na bol na šapi, nije više ni mislila. Ipak je podešavala svoj hod da bi što manje vrijeđala rane.

Uskoro se odvoji od druma i krenu putanjom preko livada i polja. Sunce već bješe zašlo, a ona je još uvijek išla naprijed, kao da je htjela da sada, kada se opet dohvatila željenog pravca na jug, nadoknadi sve one izgubljene dane puta na zapad. Noć je već bila odavno pala kada se ona, najzad, uvuče u neki gustiš, kraj jednog zida u polju.

Ona se gotovo priljubi uza zemlju. Svježina te zemlje, do koje sunce nije moglo doprijeti, godila joj je i hladila njenu ranu na slabinama koja je bila sva u vatri. Lizala je svoju prednju šapu, pokušavajući da dođe do onog zagnojenog mjesta na kome se nalazio trn. Skoro čitav sat lizala je ona tako šapu, ali trn ipak ostade unutra.

Ona uzdahnu kao umoran čovjek, položi njušku na opruženu šapu i zaspa.

Nije još bilo ni svanulo kada se probudi. Zijevnu i pokuša da se digne. Prednje noge uspje nekako da podigne, ali zadnje nije mogla ni pomaći. Iznenađena tom novom teškoćom, ona za časak zastade. Tada opet prikupi snagu, zateže mišiće čak do lopatica – i uspje da se za trenutak uspravi. Zatim pođe jedan korak naprijed i skoknu stražnjom zdravom nogom – ali drugu nije mogla ni pomaći.

Preko noći se rana na slabinama bila skorjela. Prilikom onog udarca o stijenu, kada je bila pala u kovitlac, ona je slomila jedno rebro i teško povrijedila mišiće i zglobove na zadnjoj nozi. Sada se to sve bilo skorjelo i postalo gotovo ukočeno.

Hramljući, ona se obrte u svom skrovištu ispod gustiša i spusti se tromo na zemlju. Zatim se savi u klupče i ležaše mirno; oči su joj bile upravljene na livadu, gdje su se kroz stabljike i vriježe pojavljivali zraci zore. Dalje nije mogla da ide. Instinkt joj je govorio da mora ostati ovdje.

Kada su ljudi bolesni, oni od toga često naprave čitavu tragediju, da bi tom bolešću kod drugih izazvali sažaljenje prema sebi. Kod životinja je to obrnuto. One ne traže samilost, smatrajući da je to slabost koje se treba stidjeti. Životinja se odvuče u kakav skriveni kutak i tamo, usamljena, očekuje ili ozdravljanje ili smrt.

Taj isti osjećaj zadržao je i Lesi u njenom skrovištu od gustiša. Želja za daljim putovanjem ju je obuzimala, istina, često, ali zakon životinja da za vrijeme bolesti ostanu skrivene uspio je da prevlada.

Savijena u klupče, ukočenih i grozničavih očiju, ležala je ona danima tako sakrivena. Napolju je, međutim, život išao svojim tokom. Noć i dan su se smjenjivali. Ptice su pjevale. Poljem su prolazili radnici. Pokatkad je vjetar donosio topao i blizak miris zeca. Jednom prilikom, lutajući poljem, naiđe kroz korov do njena skloništa jedna lasica. Njene oštre oči opaziše tu savijenu dlakavu priliku. Nos joj zadrhta. Ona za časak zastade nepomično, a onda se mirno okrete i produži put, kao da je osjećala da je bolesna životinja neće proganjati.

I dok se sve to događalo, Lesi se nije ni micala. Jaka groznica tresla joj je cijelo

tijelo.

Šest dana je Lesi ležala tako nepomično. A onda, jedno popodne kada je sunce već počelo da zalazi, podiže malo glavu. Lagano i iznemoglo poče ona da liže svoju prednju šapu. Priroda je učinila svoje. Trnje bio ispao iz zagnojenog i bolesnog mjesta. Malo-pomalo Lesi je lizanjem sasvim očistila ranu. Ona se obazre oko sebe. Prikupivši snagu, lagano ustade. Njena bolesna stražnja noga visila je; Lesi nije bila u stanju da njom dodirne zemlju. Hramljući, iziđe polako iz svoga skrovišta, otetura preko polja i pođe nizbrdo, gdje bješe nanjušila vodu. Tamo nađe mali potočić i poče da loče. Prvi put poslije nedjelju dana ona je pila. Gutala je halapljivo vodu. Poslije toga leže kraj potoka i, uzdignuvši njušku, oštro zalaja. Potom opet ustade i pogleda pravo na jug, a zatim gore na gustiš. Najzad, teturajući, ona pođe uzbrdo.

Malo-pomalo nestade uz put jednim dijelom one ukočenosti, i ona poče da se kreće slobodnije, iako samo na tri noge. Kad stiže opet do gustiša, ona se ponovo uvuče u svoje skrovište i leže, čekajući strpljivo da padne noć.

Još puna dva dana ostade ona na tome mjestu, odlazeći samo do potočića da bi ugasila žeđ. Hrane nije imala, a nije ni osjećala potrebu za njom.

Deveti dan po prelasku one hučne rijeke ona iziđe iz svog skrovišta i pođe uobičajenim putem da pije vode.

Izgledalo je kao da ide na sve četiri noge, mada se na bolesnu stražnju nogu u stvari nije ni oslanjala.

Ona je pila bistru vodu, a zatim, kao i obično, podiže glavu i pogleda na jug. U njoj se opet nešto budilo. Bilo je to ono "čuvstvo" vremena.

Mada se za vrijeme bolesti to "čuvstvo" vremena nije javljalo, sada se – iako jedva primjetno – opet počelo da budi negdje u podsvijesti.

Bilo je vrijeme – vrijeme da se ide – vrijeme da se ide po...

I Lesi se opet sjeti svega. Bilo je vrijeme kada je trebalo poći na sastanak pred školom. A škola – bila je tamo – u tom pravcu. Tim putem se moralo ići.

Za trenutak pogleda još jednom skrovište, a onda, iako tako ukočena, pređe ipak potok. Idući lagano, Lesi krenu na jug. Ona nastavi svoj put.

Samo to nije bila više ona ponosita keruša koju su spremali za izložbu i koja je nekada umjela snažno da kaska. Sada je to bilo jadno pseto iscrpljeno od duga putovanja, čije je tijelo bilo oslabilo i izmrcvareno od dugotrajne gladi i groznice. Njen hod je sad više ličio na bijedno teturanje nego na ponosit hod. Pa čak ni to nije dugo potrajalo.

Uskoro po zalasku sunca Lesi se morade opet zaustaviti. Ovoga puta kraj jednog ozidanog skrovišta. Na tom mjestu su se za vrijeme lova skrivali lovci kada je na njih natjerivana divljač. Lesi, naravno, nije znala čemu služi to mjesto. Njoj je samo bilo poznato da je tu mogla naći okrilja i toplote.

Nije znala čak ni da je bila udaljena jedva tri milje od svog malopredašnjeg skrovišta. Pojam daljine i blizine životinjama je uopšte nepoznat. Ona je znala samo to da je zadovoljna, jer je išla baš onim putem kojim je željela. Uzdahnula je srećno.

Načuljila je uši i počela da njuška. Miris zeca dopirao je do nje.

Hrana! Ona opet osjeti potrebu za njom. Strahovita glad se probudi u njoj i usta joj se ovlažiše. Ona se diže iz ugla u kome je ležala. Uskoro će opet moći da jede. A potom će opet, obnovljenom snagom, da krene na put.

I ona se tiho poče prikradati naprijed.

Ako bude bila isuviše slaba da pribavi sebi hranu, moraće da umre. Postaće uskoro još slabija od gladi. A ako sada bude dovoljno jaka i vješta da uhvati plijen, onda će ubrzo postati opet snažna.

Puzila je naprijed, kao utvara, u susret svojoj žrtvi.

ČETRNAESTA GLAVA

JER UBITI ZVIJER...

Dva čovjeka čučali su u jednom kućerku, sagrađenom od gruba kamena. Kroz rupe – gdje su se nekad nalazili prozori – probijala je mjesečina, koja ih je slabo osvjetljavala.

Obojica su bili obučeni u slična odijela od domaćeg sukna. Jedino što je mlađi imao kačket, a stariji vunenu kapu sa kićankom; kapa mu je bila tijesno pripijena uz glavu. Dugo se ništa nije čulo osim njihova disanja. Tada se mlađi promeškolji.

Istog trenutka stariji ispruži ruku da bi ga utišao.

– Pst! – reče on.

Zatim opet zamriješe u tišini.

– Jesi li' čuo nešto, Endrju? – prošaputa mlađi.

– Mislim...

Polako ustadoše i počeše da gledaju napolje kroz rupe u zidu. Ispred njih se prostirao predio osvjetljen mjesečinom – zelena polja koja su u toj plavičastoj svjetlosti ličila na lijepo uređen park.

Napregnuvši oči i uši, buljili su oni dugo tako u noć.

– Ne, Endrju, ne čujem ništa.

Stariji klimnu glavom, a kićanka na njegovoj kapi se poče klatiti tamo-amo.

– Ama, čini mi se da sam ipak nešto primijetio! Pošto malo odahnuše, mlađi nespješno izvadi lulu iz džepa. Drugi ga pogleda s negodovanjem.

– Da sam na tvom mjestu, ja ne bih pušio, Džok. Oni će to odmah osjetiti.

– Da, tako je, ali ja bih tako rado povukao bar jedan dim; mada bi oni, zaista, to odmah osjetili, je li'?

Džok pokaza glavom na velik tor u polju. Tamo se moglo vidjeti veliko stado ovaca osvjetljeno mjesečinom. Ono je stajalo mirno i nepokretno. Ovce su bile tako zbijene jedna uz drugu da su izgledale kao neko sivo more.

– Oni će čuti mnogo ranije od nas – produži Džok pokazujući glavom iza sebe. – U svakom slučaju, moja Đoni će ih čuti.

Čuvši svoje ime, jedan od pasa koji su ležali u skrovištu diže glavu i očeknu. Drugo pseto uzdahnu i nestrpljivo pogleda da bi nekako saznalo da li će njihovo stražarenje već prestati.

– Ne vidim razloga zašto ih držimo unutra, Endrju! Trebalo bi da ih ostavljamo napolju kod ovaca.

– Ne, ne, Džok. Kad bismo ih ostavili napolju, onda ti đavoli ne bi nikada došli. Oni su tako oprezni da je to za naše pojmove prosto neshvatljivo.

– Da, oni su zaista nevjerovatno oprezni – potvrdi mlađi. – Šest noći smo mi sjedili ovako na straži, a od njih ni traga, a kada smo sedme noći otišli kući na spavanje, oni su, prije no što smo mi i sklopili oči, došli i počeli da dave. Sedam jaganjaca i dvije ovce! Pomisli, sedam jaganjaca! Zašto ne naiđu jedne noći kada ih mi čekamo?

Stariji i ne obrati pažnju na posljednje pitanje.

– Trebalo bi da budeš srećan, Džok. U nedjelju je Arči Forsajt izgubio šesnaest komada, a Makenzi, jednu noć ranije, trinaest.

– Oh – krvoloci! Da li je nedjelja ili koji drugi dan, tim đavolima je svejedno. Te crne dlakave nakaze! Ako ikada uhvatim jednog od njih...

Mlađi ne dovrši rečenicu.

– Zbog čega to oni rade, Endrju?

– Eh, dragi moj! To je za nas neshvatljivo. Moje mišljenje je da su psi slični ljudima. Većina njih su pošteni i vjerni, ali se često rodi poneki surova i pohlepna srca. Dok se po danu pravi miran kao jagnje, čim se spusti noć, on postaje ono što je – pobjesnjeli đavo!

– Da, Endrju! Ti znaš – bog mi je svjedok – koliko ja volim pse. Eto, na primjer, ona moja beštija – nema toga što ja za nju ne bih učinio; niti postoji bolja njega od one koju bih joj ja dao; niti jače povjerenje od onoga koje bih joj ja poklonio. Ali ti đavoli koji dave ovce, to nisu psi. Znaš li, Endrju, šta meni više puta pada na pamet?

– Šta, Džok?

– Ti ćeš se, možda, smijati. Više puta mislim da to uopšte nisu psi, nego duhovi nekih ubica koji su obješeni i koji su se ponovo pojavili prurušeni u životinje.

Mlađi čovjek reče to takvim strašnim glasom da obojica uzdrhtaše. Stariji se strese da bi tako odagnao to osjećanje od sebe.

– Ne, ne, Džok! To su zaista psi – samo pohlepni i krvoločni, prema kojima ne bi trebalo imati milosti.

– Oh, pa ja neću ni imati milosti – samo ako ikada budem ugledao kojeg od njih. Ako ikada naperim pušku...

– Pst!

Opet začutaše. Stariji dade znak mlađem.

– Eno, tamo je!

– Gdje?

– Upravo je nestao iza one uzvišice. Džok! Uzmi pušku, čovječe! Brzo!

Mlađi zgrabi pušku i nasloni se na zid. Obojica su čekali. Tišina je bila neizdržljiva.

– Eh, ti vidiš svašta, Endrju! – reče mlađi naposljetku. – Niti čega ima niti će biti dok smo mi ovdje! Ti đavoli znaju da ih mi čekamo. Znaju to oni sigurno.

– Pst, Džok. Smiri se, molim te!

Mlađi poslušao; ali se vrijeme bješe isuviše oteglo i njemu bi dosadno. Najzad opet progovori.

– Endrju!

– A?

– Znaš šta? Baš sam sad nešto mislio. Čudno je to da nam pseto može biti i najveći prijatelj, a i najveći neprijatelj.

– Tako je, Džok. Ali to je zbog toga što su psi veoma pametni. Oni su sposobni da nam pomognu, ali su isto tako sposobni i da nam naškode, ako postanu zli. Upamti to, Džok. Čak i ona tvoja beštija koju toliko cijeniš. Samo ako jednom okuse ovčiju krv – postaju krvoloci.

– Zar moja Đoni – nikada!

– Ama, možda ni moja Viki neće to postati. Ali je nešto ipak tačno. Samo ako jednom počnu da dave, daviće i dalje; ne radi jela, već prosto iz uživanja da prolivaju krv.

– Ali moja Đoni neće!

– Nikada to ne možeš znati, Džok. Ima pasa koji su vjerni i odani svome stadu, ali kada dođe noć, pa odlutaju negdje daleko – i slučajno naiđu na takve pse, onda, kao čopor pobjesnelih vukova, napadaju na stada, dave ih, ubijaju i mrcvare; zatim pobjegnu prije no što pomoć ovčama i stigne. Poslije toga se rastanu, i svaki od njih se odšunja kući. A idućeg dana oni opet čuvaju svoje stado kao da se ništa nije ni dogodilo!

– Ne, ne, moja Đoni ne! Kada bih znao da...

Neko vrijeme su opet ćutali, a zatim Džok ponovo progovori.

– Žalosno je što smo baš mi koji toliko volimo pse primorani da ih uništavamo.

– Da – samo ćemo ih mi slabo uništiti ako cijelu noć budemo ovako brbljali. Onda oni neće nikada doći.

Opet nastade tišina. Poneki zračak mjesečine prodirao je kroz pukotine na zidu i padao na pod. Najzad stariji opet progovori. Glas mu zadrhta od uzbuđenja.

– Evo ih, idu!

Drugi priskoči na svoje mjesto i nasloni pušku na ivicu. Zadržavajući dah, buljili su obojica negdje u polje, lijevo od sebe.

– Jest! Tamo!

Džok nanišani. Nešto se šunjalo oko zida. I gle, na domet puške spazi pseto. Međutim, ono se, izgleda, uopšte nije prikradalo. Došlo je preko zida i izišlo sasvim slobodno na vidik. Bila je to Lesi. Prošlo je već nedjelju dana otkako je napustila svoje skrovište, ali je još uvijek pomalo hramala. Ona je došla poljem, idući po mjesečini pravo i sigurno kao da odlično poznaje put.

U kamenoj kućici stariji čovjek odahnu.

– Daj mu njegovo, Džok! – dreknu on prigušeno. Mladi čovjek nanišani, ali ne opali.

– Gdje su drugi?

– Ma kakvi drugi – daj ti njemu njegovo!

– Pa to je ovčarski pas – ko zna – možda pripada nekome.

– More, nije. To je skitnica, i to jedna od onih divljih, koja luta. Daj joj ti njeno – i pazi, nemoj da promašiš! Džok okrete glavu.

– Ne boj se! Ja sam već barato ovakvim stvarima u ratu, Endrju. I nikada nisam promašio – a još manje ću sada kada sam plaćam municiju.

– Pa onda opali već jednom, Džok!

Mladi čovjek opet nanišani i zadrža dah. Polako upravi cijev puške na cilj. Kroz nišan mu se ukaza umanjena prilika jednog psa koji je mirno kaskao. Pseto je išlo, ali je uvijek bilo na dometu puške.

Džok dodirnu obarač. Ali tada osjeti kako ga nešto iznutra zadržava da ne okine.

– Brže, Džok. Sad!

Džok podiže glavu i spusti pušku.

– Ne mogu, Endrju!

– Ma pucaj, čovječe! Pucaj!

– Ne, ne, Endrju! Ne liči ono na te đavole. Pogledaj, ono se uopšte ne obazire ni na šta. Čekaj da vidimo hoće li prići bliže ovcama. Izgleda da na njih uopšte i ne obraća pažnju. Gledaj!

– To je skitnica, imamo pravo da ga ubijemo!

– Da vidimo hoće li prići bliže ovcama. Ako bude prišlo...

– Eh ti, klipane! Pucaj!

Stariji čovjek podiže glas. Njegov uzvik poletje u noć i dopre do Lesi, koja je trčala. Ona zastade na putu, okrete glavu i odjednom shvati sve – glas ljudi, njihov miris, pokrete na prozoru kućerka. To je bio čovjek – čovjek koji je nju htio staviti na lanac, čovjek koga se ona mora kloniti.

Ona iznenada zaokrenu, odskoči i odjuri brzim kasom.

– Eto! Opazio nas je! Daj mu njegovo!

Taj iznenadni pokret kao da ubijedi mladog čovjeka da je pogrešno ocijenio pseto; Lesini postupci bili su slični postupcima onih zlih pasa. On brzo podiže pušku, pritisnu kundak uz grudi i opali.

Na pucanj, koji odjeknu kroz noć, Lesi opet odskoči u stranu. Oštar fijuk metka, koji prošiša kraj njene lijeve lopatice, natjera je da naglo skrene udesno. Jurila je tako preko polja. Još jedan pucanj – i ona osjeti jak bol u slabinama.

– Eto, pogodilo sam je!

– Nisi, gledaj, ide dalje!

U malom kućerku glasovi ljudi se izmiješale sa psećim; psi počеше lajati, dižući paklenu galamu.

– Pusti ih napolje!

Stariji odjuri do vrata i otvori ih. Prvo psi, a zatim i ljudi, izletjeli napolje i pojuriše Lesinim tragom.

– Uhvati je! Traži je – vikao je Endrju.

Psi lajući pojuriše za plijenom. Jurili su niz padinu takvom brzinom da su se jedva mogli raspoznati.

Za njima su trčali ljudi, ali uskoro zastadoše. Iznenada psi skrenuše i počеше jače da laju – bili su pronašli trag – topao miris svježe krvi.

Ispred njih je jurila Lesi. Dva puta je bila zastala, da bi se uhvatila zubima za slabine, gdje joj je metak bio okrznuo mišiće na nozi. Ona ču pse koji su je progonili, ali ne htjede da poveća brzinu. Pasa se nije bojala. Htjela je samo od čovjeka da bude što dalje; međutim njena čula su joj govorila da oni nisu više blizu. Sada se ona bojala čovjeka više no ikada. Ne samo da su je njegove ruke mogle staviti na lanac i u štenaru, nego je on umio da proizvede zvuk sličan gromu, koji para uši i koji je, kao kakav dugačak nevidljivi bič, mogao da dospje čak do nje i da joj nanese bol – takav bol kakav je nju sada razdirao.

Čovjek je zaista predstavljao za nju veliku opasnost.

Ona je oprezno trčala dalje, nadajući se da će ih se, možda, ubrzo osloboditi i ostaviti ih daleko iza sebe.

Ali su ovi psi bili odmorni. Oni nisu bili poluizgladnjeli niti su imali stotine milja teškog puta iza sebe. Uskoro se pojaviše na vidiku. Počeli su jače da laju i, uprkos najvećoj brzini koju je ona mogla postići, oni je ubrzo sustigoše. Jedan od njih je napade s boka, uhvativši joj zubima kuk i udarivši je plećem da bi je srušio.

Ali je u njoj još nešto bilo ostalo. Lesi je mogla biti i umorna i izgladnjela – ali ona nije bila kukavica. Ona se sada okrete kao munja i zaslade neustrašivo. Dlaka joj se nakostreši i ona iskesi zube.

Ovakvim svojim stavom ona zaustavi oba ova psa u njihovoj namjeri, iako to bjehu ovčarski psi prostijeg porijekla, oni su ipak imali sličnu krv i razumjeli su njenu opomenu. Ona nije bila pseto sa kojim se moglo šaliti, a još manje uloviti, kao što se zec lovi. A Lesi, kao da se odjednom otrešla ove neznatne brige, okrete se i pođe za svojim unutarnjim nagonom, koji je vodio naprijed. Ona je morala produžiti svoj put – na jug, i uvijek samo na jug!

Međutim, ovi drugi shvatiše to kao znak straha i navališe ponovo na nju. Projurivši pored nje, oni je ujedoše, a zatim nastaviše odmah sa novim napadima. Psi ove vrste vode borbu u naletima. Njihov način borbe nije sličan, recimo, načinu buldoga ili jazavičara, koji voli da muči i davi. Oni prelijeću kraj protivnika, paraju mu zubima meso i tako ga, konačno, savladaju.

To je bio i Lesin način borbe i ona je instinktivno znala kako treba da se brani. Međutim, kada se Lesi okrenula da primi borbu sa jednim od neprijatelja, drugi navali sa suprotne strane. Zato se Lesi ponovo okrete da bi dočekala susret sa njim. Stajala je uzdignute glave, obasjana mjesečinom. Kada onaj iza nje nasrnu, ona se izmače u stranu i

nastavi svoj put. Ali sada dojuri do nje onaj drugi. Ona se osvrte, ali zakasni za trenutak. On već navali na nju i ona gotovo pade. Tada nasrnu na nju opet onaj prvi, i to prije no što se mogla i uspraviti. Sada su sve troje izgledali kao jedna izmiješana gomila. Lesi se nekako iskobelja.

No tada poče sve iznova – jedno pseto je nasrtalo, a drugo ulijetalo između njih dok je ona pokušavala da se odbrani od prvoga.

Borba je bila duga i trajala je još i onda kada ljudi stigoše. Zadihani od duga trčanja, oni zastadoše i počеше da gledaju.

– Nemoj da pucaš, Džok – reče Endrju zadihano. – Mogao bi pogoditi moju Viki.

Džok klimnu glavom i objesi pušku o rame. Zatim ispruži glavu naprijed, pažljivo posmatrajući borbu koju je ovo pseto, iako umorno od duga i naporna puta, vodilo sa ta dva snažna i gruba psa. U više mahova mu je izgledalo da će je ipak to dvoje nadvladati.

Ali je Lesi imala nešto što njih dvoje nisu imali. Bilo je to punokrvno pseto, čiste pasmine, čije su ranije generacije predstavljale najčistije i najljepše primjerke njene rase.

Ova rasna teorija kod životinja nije samo prazna priča. To svaki ljubitelj životinja zna. Dok je, na primjer, jedan konj obične pasmine u stanju da podlegne ne pruživši pri tom nikakva otpora, dotle će jedan čistokrvni konj ispuniti svoju dužnost žrtvujući sebe do posljednjeg daha. Isto tako i jedno pseto melez počee da cvili i na kraju će uteći; dok će, međutim, čistokrvno pseto ostati neustrašivo i oduprijeće se ne žaleći sebe.

Ta je krv pobijedila i kod Lesi. Kada pseto naletje na nju, ona ga dočeka, ne vodeći računa o drugom koje je dolazilo sa strane; ona ga savlada i, za tren oka, ono je već ležalo pobijeđeno.

Tada Lesi napravi jedno čudo. Umjesto da mu sada, svjesna svoje pobjede, skoči odmah za gušu, ona mu samo stavi svoju prednju šapu na grudi, onako kao što bi to neki rvač uradio, i sve dotle dok je ono ležalo nepomično, ona ga nije dirala.

I pošto je ono ležalo mirno, ne protiveći se ni najmanje, ona se okrete drugome. Podiže glavu i pokaza blistave zube, a iz grudi joj se izvi lako i potmulo režanje, kao da prijeti.

Pseto je pogleda, pa i ono takođe leže i poče da liže ranu na šapi. To je bio znak primirja.

I tako se za trenutak umiriše oba psa – jedan ležeći pod Lešinom prednjom šapom, a drugi čisteći se i kao da bi htio da kaže:

"Ja nemam uopšte nikakve veze sa cijelom ovom stvari!"

Ali ta je slika trajala samo trenutak, a onda kod Lesi popusti volja za borbom. Režanja nestade u njenim grudima i ona se sjeti šta treba da radi. Mirno se okrete i pođe.

Tek sada se pokrenu jedan od one dvojice i uzviknu.

– Sad – sad, Džok! Pucaj!

Mlađi se i ne pomače. U svojoj svijesti on u njima više nije vidio pse, već ljude. Pred oči mu iziđe jedan dan koji mu je bio ostao duboko urezan u pameti, i dok je on tako stajao, iznureno pseto se izgubi sa vidika.

– Slušaj, Džok! Zašto ga nisi ubio?

– Nisam mogao, Endrju.

– A zašto?

– Sjetio sam se marta – marta 1918, Endrju, onda kada su nas napali i kada je naš puk morao da ostane na svom položaju. Bilo je baš ovako, Endrju, kao i sada sa ovim psetom. Ono se isto tako borilo kao i naš puk "Crna straža", Endrju; podsjetilo me je na mart 1918.

– Jesi li ti pošasavio?

– Nemoj, Endrju! – i mlađi nabra čelo.

– Mart 1918! – reče stariji podrugljivo.

– U svakom slučaju, to je hrabro pseto, Endrju. – I ono je svakako negdje krenulo – i – i – najzad, ja nisam mogao pucati, jer sam zaboravio da ponovo napunim pušku.

– Lijepa stvar! Zaboravio da napuni pušku! Mislim da jedan vojnik ne bi trebalo nikada da zaboravi da napuni pušku; pogotovu ako je već jedanput opalio.

– Ali – mi imamo toliko stvari u glavi Endrju – reče mlađi čovjek. Kada krenuše, on polako otvori šaržer, izvadi metak iz cijevi i stavi ga neprimijetno u džep. Zajedno sa psima oni su se vraćali padinom, koja je bila osvjetljena mjesečinom, natrag svome skloništu.

PETNAESTA GLAVA

ZAROBLJENIK DOLINA

Predio se sada bio izmijenio. Nije više bilo visokih planina i pustara, niti brežuljaka i pašnjaka. Umjesto toga, svuda unaokolo prostirala se ravnica, i jedina uzvišenja bile su gomile šljake od uglja, kranovima izbačene tu iz okolnih rudnika.

U ovom kraju bilo je mnogo više gradova, a i drumova. Pseto nije moglo prolaziti neopaženo pokraj ovih gradova niti je moglo uspjeti da ostane neprimijećeno od ljudi, jer je njih bilo svuda. Ma kako da je Lesi pokušavala da ih obiđe, uvijek je na svom putu na jug nailazila na njih. I zato ona sada zauze prema njima nov stav. Ona ih se klonila koliko god joj je to bilo moguće; a ako je bila baš primorana da prođe pored njih, nije ni obraćala pažnju na njih.

Doduše, ipak se mnogo bolje osjećala među ljudima ovoga kraja, jer su oni u mnogome bili slični ljudima iz kraja u kome je ona odrasla. Njihova lica su bila često crna od ugljene prašine, baš kao što su bila i ona u Grinal Bridžu. Njihova odijela su bila prljava, a u rukama ili na glavi nosili su svjetiljke. A povrh toga, i ovi ovdje, kao uostalom i njihovi gradovi, imali su miris ljudi koji rade pod zemljom. Taj miris je bio vrlo sličan onome koji je imao i njen gazda – pa ipak nijedan od tih ljudi nije bio njen gazda! Oni su

bili samo slični onima iz njenog sela.

I zbog toga je Lesi, mada vrlo oprezno, postupala i prema tim ljudima isto onako kao i prema onima iz svog sela: ona ih nije mrzila, ali ih nije ni voljela; niti je dozvoljavala da je uhvate niti je htjela poslušati ma i jednu od njihovih naredbi.

A oni su to pokušavali. Jer u industrijskim nizinama Škotske, kao i u Jorkširu, ima mnogo ljudi koji poznaju pse. Oni su mogli uvijek poznati pseto od rase; ali isto tako i jednim pogledom ocijeniti da li to pseto ima gospodara ili je skitnica.

I tako bi ovi ljudi često govorili:

– Vidi, Arci! Neka skitnica – ali ipak od rase. Hej ti! Las! Hodi ovamo, hodi, las!

Oni bi pružali ruke, pucketali prstima i dozivali ljubaznim glasom, ali Lesi na sve to nije odgovarala, iako je u tim njihovim pozivima često čula neku riječ sličnu svom imenu. Ako bi te ispružene ruke prišle isuviše blizu, ona bi izbjegla njihov dodir i izmigoljila bi se kao živa. Ako bi pošli za njom, ona bi i pored sveg umora i iznemoglosti prisilila sebe da iz kasa pređe u trk, tako da bi brzo dospjela izvan domašaja svojih dvonožnih gonilaca.

Kada bi vazduh opet postao čist, ona bi ponovo prešla u kas u pravcu juga. Samo taj kas je bio sporiji, jer je sa ovom promjenom okoline došla još jedna promjena – nije više bilo hrane. Ranije je nailazila na zečeve, ali su oni sada bili sve rjeđi i rjeđi, tako da je njen nos sada teško mogao nanjušiti njihov topao miris. Nagon je i dalje gonio njene mišiće naprijed, ali je Lesi osjećala da sve teže i teže njima upravlja. Ona je sada uvidjela da će joj postati nemoguće da se i dalje odupire svom instinktu – da ne prilazi čovjeku. Bila je toliko zamorena da uopšte nije vodila računa o čovjeku sve dotle dok joj se njegove ruke nisu isuviše približile.

Ali samo se jedan osjećaj nije mogao ugaziti u njoj – da ide dalje na jug! I nikada drugi pravac osim na jug! I tako, polako, Lesi je sišla dolje – u Donju Škotsku. Ona je prolazila kroz tu industrijsku oblast slijedeći samo onaj neugasiv plamen koji je gorio u njoj – želju da stigne na jug – samo na jug! A za sobom na ovom putu ostavljala je puno priča – priča koje su išle od kućice do kućice.

U jednom kućerku nekog malog rudarskog mjestašceta jedna mlada žena posmatrala je svoga muža kako večera, a zatim reče:

– Danas mi se nešto čudno dogodilo, Ajvor – sa jednim psetom.

– Psetom? Čijim?

– Ne znam čije je. Sjedila sam napolju sa bebom, da bih je malo prosunčala. Odjednom se pojavi jedno pseto na drumu. Bilo je tako prljavo, strašno – kao da je bilo izgubljeno; pa ipak, izgledalo je nekako lijepo...

– Kako je to moglo da izgleda u isti mah i strašno i lijepo?

– Ne umijem da ti objasnim, ali je tako bilo. Izgledalo je veoma umorno. Često ljudi, izlazeći iz okna, izgledaju veoma umorni i iznureni, pa ipak moraju i dalje ići i raditi. To pseto mi je ličilo na njih. Ja sam ga zvala, ali ono nije htjelo doći. Ono je stajalo na izvjesnom rastojanju i gledalo nas – mene i maloga Ajvora. Ja sam onda otišla po činijicu sa vodom i spustila je dolje. Prišlo je i popilo sve. Onda sam donijela činiju sa ostacima

jela, pa i nju spustila na zemlju. Pseto je dugo gledalo i obilazilo oko nje, a onda se, najzad, približilo, pomirisalo i počelo da jede. Mogla bih da se zakunem da je bilo, tako reći, izgladnjelo pa ipak je jelo vrlo lijepo i pristojno. A bilo je tako jadno i mršavo. Onda, odjednom, baš usred jela, prestade, podiže glavu i – krenu dalje niz drum; baš kao da se sjetilo da ima neki sastanak...

– A šta si ti očekivala? Da ti se pokloni i da ti kaže: hvala!

– Ama, to ne; ali da baš usred jela ode!... Zašto to da uradi?

– Bože, Pegi, otkud ja to mogu znati? Znam samo jedno: kada bi se tebi ostavilo na volju, ti bi nahranila sve pse litalice, kao i sve beskućnike i skitnice koji lutaju po svijetu.

Čovjek se nasmija, a i njegova žena takođe; toplina njegova glasa joj pokaza da je zadovoljan njome, i ona tada zaboravi to zalutalo pseto kome je ipak bila ukazala toliko milosti.

U jednom gradu, nekih pedeset milja dalje na jug, pisala je jedna žena duguljasta lica pismo svome mužu koji se nalazio na poslovnom putovanju. Pismo je glasilo:

– Prije neki dan imali smo jedan strašan doživljaj. Jedno bijesno pseto naišlo je u selo. Policajac Mak Gregor ga je prvi vidio i odmah posumnjao, pošto je imalo mnogo pljuvačke oko usta. Pokušao je da ga uhvati, ali mu je ono izmaklo. Vidjela sam ga kako nailazi ulicom – bila sam u posjeti kod gospođe Tamson – strašno je izgledalo to stvorenje! Usta su mu bila široko otvorena, a jurilo je kao da je divlje. Policajac i još puno dječaka iz grada pođoše za njim u potjeru. Ja sam uletjela u dućan gospodina Džamsiona i nisam izišla čitav sat. Strašno mi je lupalo srce. Docnije sam čula da je ono, kada su ga satjerali do na kraj Fenelove aleje i smatrali da su ga već uhvatili – preskočilo u posljednjem trenutku zadnji zid, koji je – kao što znaš – visok šest stopa. Mora biti da je bilo bijesno, jer nijednoj normalnoj životinji ne bi nikada ni na pamet palo tako šta.

Ali odonda nemamo više bijesnih pasa, jer čim neko pseto skitnica naiđe, oni ga opkole, uhvate i odvedu pravo u kafileriju. Moje je mišljenje da bi sve takve pse trebalo poubijati, jer čovjek nikada ne može znati kakvu sve štetu oni mogu da prouzrokuju. Vjeruj mi da me je to neobično uzrujalo, zato se nadam da ćeš požuriti da završiš svoje poslove i da ćeš se što brže vratiti kući...

Priče o malodušnosti i kukavičluku ljudi – ali i o povjerenju i ljubavi – ostavljala je Lesi za sobom na svom dugom putu, na kome se istrajno borila da stigne kući.

Neka široka rijeka tekla je kraj jedne industrijske varoši u Škotskoj. Duž obale protezale su se ograde od visokih zidova.

Taj prostor pored rijeke bio je, tako reći, žila kucavica toga kraja.

Tu, pored rijeke, velike dizalice podizale su gigantske komade metala i prenosile ih tamo gdje su se uzdizali ogromni gvozdeni skeleti. Ljudi su se po cio dan penjali tu, bušili i kucali, uvećavajući tom neprijatnom lupnjavom već ionako veliku buku čekića sa brodova. Tu su se gradili ogromni brodovi koji će kasnije ploviti Atlantskim okeanom.

Brodogradilišta, kao i sam grad, zauzimala su, tako reći, svaki pedalj zemlje kraj ove široke rijeke. Za prelaz s jedne strane na drugu služili su splavovi, a za promet u gradu, sa

sjevera na jug, već vijekovima stari mostovi.

Preko jednog od tih veoma prometnih mostova prelazila je Lesi. Danima je ona tumarala sjevernom obalom tražeći put za prelaz i, na kraju krajeva, došla do zaključka da mora preći preko mosta, kuda prelaze ljudi.

Dok je prelazila, ljudi su se sa prepunih trotoara često osvrtni za njom, upućujući joj po koju lijepu riječ; ali ona nije obraćala pažnju na njih. Produžavala je svoj put i uskoro se izgubila u gomili. Međutim, dva čovjeka je nikako nisu ispuštala iz vida. Oni su prelazili most kolima. Onaj na prednjem sjedištu muno laktom svoga druga, koji je tjerao kola, i pokaza mu pseto koje je ozbiljno išlo naprijed. Onaj drugi mu ništa ne reče, već samo klimnu glavom, kao da mu odobrava, i potjera kola brže da ne bi izgubio Lesi iz vida.

Prešavši most, Lesi odlučno krenu naprijed. Rijeka ostade iza nje i ona pođe brže. Bila je spokojna, jer je opet išla na jug. Osjetila je novu snagu u sebi; ona podiže rep; izgledala je veselija.

Zatim pođe pločnikom – na jug. Nije ni primijetila kako jedna kola stadoše kraj nje. U onoj velikoj vrevi i pomiješanim mirisima velikog grada nije postojala mogućnost da je njeni, inače oprezni, nos i uši opomenu. Tek u posljednjem trenutku njen životinjski instinkt osjeti opasnost i ona odskoči. Nešto proletje kroz vazduh. Ona pokuša da to odgurne nogama, ali joj ne uspije. Oko nje je već bila mreža, koja joj je spriječavala svaki dalji pokret.

Neko se vrijeme borila, kidajući mrežu kojom je bila uhvaćena, ali se samo još više uplitala. Tada jedan od onih ljudi sa kola kleče kraj nje. On je vješto uhvati rukama. Omota joj nemilosrdno kaiš oko njuške, tako da su joj vilice sada bile čvrsto stisnute. Drugi joj kaiš stavi oko vrata, a trećim joj sveza noge.

Lesi je ležala mirno. Bila je opkoljena ljudima. Osjetila je kako podižu mrežu sa nje. Ona pokuša snažnim trzajem da se oslobodi. Jednu prednju šapu bješe uspjela da oslobodi, a isto tako i jednu zadnju. Možda će pobjeći! Otimajući se i trzajući, ona se borila sa čovjekom koji ju je držao. Sada se i drugi čovjek cijelim tijelom baci na nju. Samo kad bi se mogla osloboditi kaiša oko vilica! Jedan od tih ljudi je zgrabi za prednju nogu i ona osjeti jak bol; onda je počese tući po glavi.

Ležala je poluošamućena. Ljudi sada prestadoše da je tuku, jer se iz gomile začu neki zvonak glas. Bio je to vrlo energičan ženski glas:

– Ej, vi! Ne smijete tako divljački da postupate prema tom psu!

Jedan od ljudi koji je klečao, podiže glavu.

– Ko se to miješa u naš posao? – upita on.

Neko se iz gomile počeo prigušeno cerekati, ali smijeh odmah umuče čim jedna mlada djevojka istupi naprijed. Glas joj je bio odlučan.

– Ako vi mislite da ćete me svojom drskošću zaplašiti, onda se grdno varate. Ja sam vidjela sve što se dogodilo i imam namjeru da vas prijavim – i to iz dva razloga: zbog svireposti i zbog drskosti.

Kada čovjek opet progovori, njegov glas bješe potpuno izmijenjen.

– Žao mi je, gospođice, ali to je moja dužnost. Čovjek ne može nikad biti dovoljno oprezan. Ima mnogo bijesnih pasa koji se skitaraju – i šinter mora vršiti svoju dužnost. To je, uostalom, i u interesu javne zaštite.

– Glupost! Ovo pseto nema nikakvih znakova bjesnila.

– To se ne zna, gospođice. U svakom slučaju, to je skitnica, a mi sve takve pse moramo hvatati. Za njih niko nije platio taksu.

Mlada djevojka htjede nešto da mu odgovori, ali čovjek koji je stajao pored nje uhvati je za ruku.

– Ovaj čovjek je u pravu, Etilda. Ne može se dozvoliti da se rulja napuštenih pasa skitara unaokolo. Mora ipak postojati neka kontrola nad njima, je li?

– Istina je, gospodine – reče šinter.

Djevojka se obazre oko sebe, pa onda steže vilice.

– Dobro, neka vrše kontrolu, ali ne na taj način. Ustanite! Ja ću ga sama staviti u kola – umjesto vas.

– Uteći će vam, gospođice.

– Koješta! Ustanite!

– Opet ćemo morati početi sve iznova.

– Ustanite!

Ljudi koji su klečali pogledaše gomilu oko sebe i kao da htjedoše reći da bi bilo beznadežno raspravljati se sa jednom ženom koja ima tako glupave ideje. Kada oni ustadoše, djevojka kleče. U tom trenutku Lesi osjeti neke nježne ruke koje je blago dotakoše i začu tihi glas koji je umirivao.

– Sve je u redu. Dajte mi uzicu i sklonite tu mrežu.

Ljudi poslušашe. Djevojka lagano stavi kaiš oko Lesina vrata. Jednom rukom ju je tapšala i umirivala, a drugom je lako povukla kaiš.

– Hajde – ustani! – reče ona.

Lesi tada učini ono što su je godinama vježbali – poslušala je. Ona pođe na lak trzaj uzice. Pošla je kolima. Čovjek otvori vrata, a djevojka podiže ovo mršavo pseto, stavi ga unuta, i rešetka na vratima odjeknu.

– Eto – reče ona oštro. – Vi ne biste smjeli čak ni prema psima lutalicama da postupate kao prema kakvim divljim životinjama!

Zatim se okrete i pođe, ne obraćajući pažnju na čovjeka pored sebe.

– Strašan si prizor izazvala na ulici. Etilda, – reče on najzad.

Ona ništa ne odgovori i oni pođoše preko mosta. Na pola puta on zastade i pogleda je.

– Oprosti mi – reče – trebalo bi me istući.

Stajali su tako bez riječi i gledali u rijeku.

– Pitam se zašto je to tako? – reče on na kraju. – Čovjek se uvijek boji da istupi javno. On bi često htio da učini nešto slično tome što si ti učinila, pa ipak – ne učini.

Rekao bih da je to neka vrsta kukavičluka. Žene su mnogo hrabrije. Ti si zaista divna – i to sam ti morao odmah reći.

Mlada djevojka ga potapša po ruci u znak da ga je razumjela.

– Ne ja, već pseto; ono je divno – reče ona. – Znaš, ono me podsjeća na moju Boni. Sjećaš li se Boni, one keruše koju smo imali kad sam bila mala?

– Oh, da, da, sjećam se. Kako bih je mogao zaboraviti! Bila je to izvanredna životinja, Etilda.

– I ova je takva, Majkl. Ona je samo izglednija i slaba; ali umnogome podsjeća na Boni. Isto je onako krotka i – kao da razumije sve; zaista je grehota što nam nije mogla sve da ispriča!

Čovjek klimnu glavom i izvuče lulu. Nasloniše se laktovima na ogradu.

– Šta će sada da urade sa njom? – upita najzad mlada djevojka.

– Ko – šinteri sa kola?

– Da!

– Oh, odvešće je, valjda, u kafileriju.

– To znam, ali šta rade tamo sa tim zalutalim psima?

– Ne znam. Možda ih čuvaju, a možda ih drže samo jedno izvjesno vrijeme. Pa ako ih neko ne zatraži, onda ih uništavaju.

– Šta, oni će je ubiti?

– Oh, oni to čine vrlo čovječno. Puštaju u sobu gas ili nešto slično. Kažu da je potpuno bezbolno; samo zaspi. Takav je propis!

– Pa zar je niko ne može spasti – mislim, ukoliko njen gazda ne sazna za nju?

– Sumnjam.

– Zar ne postoji kakav propis ili nešto slično – koji dopušta da odeš u kafileriju i da tražiš to pseto? To jest, ako platiš taksu i – šta ja znam šta još.

Čovjek je puckao svoju lulu.

– Mislim da ima – ili bi bar trebalo da ima. On pogleda djevojku pored sebe i nasmiješi se.

– Hajdemo! – reče on.

ŠESNAESTA GLAVA

DONEL! NIKADA NE VJERUJ PSU!

Kola sa rešetkastim vratima uđoše u dvorište. Gvozdena kapija, ukliještena između zidova, zazveča za njima. Kola pridoše sasvim blizu ulazu, koji je bio nešto uzdignut.

Lesi je ležala mirno u jednom uglu kola. Unutra je bilo i drugih pasa. Za vrijeme vožnje kroz grad oni su dizali strašnu dreku. Jedino je Lesi ležala ćutke, kao kakva

zarobljena kraljica između običnih robova. Ležala je mirno i samo su joj oči bile na oprezu; kao da je željela da se ogradi od spoljnjeg svijeta, isto onako kao kada se nalazila teško bolesna u svome skrovištu u onom gustišu.

Njeno dostojanstvo i mirnoća nisu je napustili ni onda kada se rešetka na kolima podiže. Ostali psi počеше da skiče i da unezvijereno jure unaokolo. Ona dva čovjeka su ih hvatala i tjerala pravo u jedno veliko betonirano odjeljenje. Lesi se i ne pomače. Ostala je posljednja u kolima.

Vjerovatno je čovjeka prevarila njena mirnoća i onaj njen kraljevski stav, a možda se sjetio i sa kakvom je lakoćom ona mlada djevojka stavila pseto u kola; zato on uđe u kola samo sa jednom malom uzicom. Lesi je ležala mirno; bila je isuviše ponosna da bi počela da skiči i da bi se borila za slobodu, kao što su to drugi psi činili. Mirno je otpjela ruke koje joj staviše uzicu oko vrata, a kada se uzica zateže, ona poslušno ustade, kao što je to odmalena bila naučila, i pođe za čovjekom. Sišli su dolje niz zadnji dio kola, zatim udoše u hodnik koji je odjekivao od koraka. Lesi je išla ne trzajući uzicu ni naprijed ni natrag.

I to je prevarilo čovjeka; jer baš kad su stigli do mjesta gdje je njegov pomoćnik držao otvorena vrata, on se saže i skide uzicu.

Tog trenutka Lesi osjeti da je slobodna!

Ona odskoči kao munja. Čovjek pojuri da bi joj prepriječio put, ali ljudi zaista sporije misle od životinja. Lesi se naglo izvi, i baš u trenutku kada on htjede da jurne na nju, ona protrča između njegovih nogu i zida.

Pođe niz hodnik – pa stade. Put je bio prepriječen. Pred njom je zjapila unutrašnjost kola, iz kojih baš sada bješe izišla i koja su bila tako pritjerana uz ulaz da nije bilo ni pedlja slobodnog prostora sa strane.

Okrenula se ponovo i jurnula natrag – pravo na svoje gonioce; čuvajući se njihovih ruku i nogu, ona uspje da im izbjegne. Lijevo od nje nalazile su se stepenice. Ona jurnu njima. Na dnu se nalazio hodnik koji se račvao. Jedan krak je vodio na jug. Ona pođe njim.

Za njom se orila cijela zgrada od vike i buke. U tom hodniku je bilo ljudi. Dok je ona jurila njime, oni su pokušavali da je uhvate. Krivudala je duž tog hodnika kao fudbalska lopta. A onda odjednom zastade. Hodnik se završavao zidom. Na zidu je bio prozor – ali zatvoren.

Lesi se opet okrete. U hodniku se već bilo iskupilo mnogo ljudi. Oni su lagano išli naprijed. Lesi se obazre oko sebe. Bilo je puno vrata s obe strane hodnika, ali sva zatvorena. Nije se imalo kuda pobjeći.

Izgleda da su to primijetili i njeni gonioци. Jer se sada oba ona čovjeka koji su je i ranije progonili izdvojiše od ostalih. Začu se glas jednog od tih šintera:

– Molim vas da ostanete svaki na svome mjestu! Sada je već gotovo uhvaćena. Ostanite samo svaki na svome mjestu da se ne bi mogla vratiti hodnikom. Ona neće nikoga ujesti. Nije zla.

Čovjek polako krenu naprijed. Iza njega je išao njegov pomoćnik sa mrežom.

Prilazili su sve bliže i bliže. Lesi je stajala ponosito, spremna na borbu. Glavu je bila uzdigla visoko i čekala je.

Tada joj se odjednom ukaza prilika! Desno od nje otvoriše se jedna vrata i začu se neki glas. Bio je to glas pun autoriteta – glas jednog činovnika.

– Šta se to dešava tu? Da li ste vi svjesni toga da ovdje zasjeda sud i... Samo je to uspio da kaže, jer u tom trenutku jedna tamna prilika projuri pored njega i umalo ga ne sruši. Njegovo lice se zgrči od užasa, ali i od povrijeđenog dostojanstva. Pogleda s dubokim preziranjem ta dva čovjeka sa mrežom i zalupi vrata.

U sobi je sve odjekivalo od vriske. Lesi je jurila unaokolo, tražeći priliku da pobjegne. Izgleda da ni u toj velikoj sobi nije bilo mogućnosti za bjekstvo. Sva vrata su bila zatvorena. Najzad, u jednom uglu, Lesi stade i spremi se za odbranu. Ljudi se povukoše dalje od nje, ostavljajući je potpuno samu. Lupa i škripanje stolica, kao i vika, postepeno se utišaše. Jedino što se još moglo čuti bila je lupa predsjednikovog čekića kojim je ovaj udarao. Zatim se začu njegov ozbiljan glas:

– Da li sam dobro shvatio – to je, dakle, taj iznenadni svjedok koga je odbrana obećala?

Odjednom se soba zaori od smijeha. Mladi ljudi u dostojanstvenim togama prsnuše u smijeh. Sudija, gospodstvena prilika, sa ogromnom bijelom perikom na glavi, dozvoli sebi da se i sam nasmiješi. On je već bio nadaleko poznat sa svoje duhovitosti; osim toga, ova rasprava je i tako već dugo trajala i postala dosadna. A ova njegova upadica će se i tako prepričavati svuda po zemlji; biće i štampana gotovo u svim listovima:

"Danas je stigao još jedan izvještaj o sjajnom humoru sudije Mak Kverija, poznatog već po svojoj duhovitosti, koji je predsjedavao u..."

Glavni čovjek ljubazno klimnu glavom, tako da mu perika skliznu gotovo na čelo. Lesi tog trenutka kratko zalaja.

Tada se lice znamenitog čovjeka gotovo ozari.

– Pretpostavljam da je to potvrđan odgovor! Htio bih još samo da dodam da je ovo za posljednjih dvadeset godina najinteligentniji svjedok koji je stajao preda mnom. On je prvi koji mi nedvosmisleno može odgovoriti sa "da" ili "ne".

Opet se velika soba zaori od smijeha. Mladi ljudi u togama počеше da klimaju jedan drugome glavama – izgledali su kao mandarini.

Danas je stari Mak Kveri u sjajnoj formi!

Pošto je sebe smatrao jedinim koji može da odredi koliko taj smijeh smije da traje, on lupnu čekićem u sto. Čelo mu se nabra, a oči pogledaše strogo.

– Podnaredniče! – zagrme on. – Podnaredniče!

Jedan uniformisani čovjek stade mirno pred sudiju.

– Podnaredniče! Šta je ovo?

– Pseto, vaše gospodstvo!

– Pseto! Sudija baci pogled na psa, koji je još uvijek stajao u uglu, spreman za odbranu.

– Vi potvrđujete ono u šta sam ja dosada sumnjao. Dakle, to je pseto! – reče sudija ljubazno. Potom opet zagrme: – Šta ja namjeravam da uradim s njim?

– Mislim da mogu pogoditi šta vaše gospodstvo namjerava.

– Dakle, šta namjeravam, podnaredniče?

– Vi želite da se ono ukloni, vaše gospodstvo.

– Tačno! Uklonite ga! Uklonite ga!

Podnarednik pogleda oko sebe, iznenađen i gotovo uvrijeđen ovim. Za cijelo vrijeme njegovog službovanja takav se problem još nije pojavio. Možda čak ni u historiji sudstva! Ni u kakvoj knjizi, a ni u statutu, nije bio predviđen zvaničan postupak u takvom slučaju. Sve je drugo bilo predviđeno, ali o psetu – ništa. Podnarednik se toga nije mogao sjetiti.

Psi se imaju ukloniti iz sudnice. Možda je to negdje zabilježeno. Ali podnarednik se toga nije mogao sjetiti. A ako nije bilo zakonskog propisa o postupku koji bi se imao sprovesti, onda kako može čovjek...

Podnarednikovo lice se odjednom razvedri. Bio je našao rješenje! Sa autoritetom vlasti on se okrete čovjeku koji bješe otvorio vrata i pustio Lesi da uđe.

– Mak Loš! Uklonite pseto! Kako je ono uopšte došlo ovamo?

Sav crven u licu, vratar pogleda prijekorno svoga starješinu.

– Istrgla se od Fergusona i Donela. Ta dvojica tukli su je napolju konopcem.

Podnarednik se okrete sudiji i objasni mu to službenim jezikom.

– Pseto se nalazi u bjekstvu iz kafilerije, vaše gospodstvo. Dvojica šintera se nalaze pred vratima. Kako hvatanje i zatvaranje pasa skitnica spada u nadležnost kafilerije, to...

– U tom pogledu ja nemam zvanično nikakav zahtjev, ali nezvanično, podnaredniče – nezvanično...

Dobro raspoloženi mladi ljudi u togama se nasmijaše.

– ... nezvanično, ja bih rekao da to spada u njihov djelokrug. Pozovite ih i naredite im da uklone ovu životinju!

– Vrlo dobro, vaše gospodstvo – i jurnu na vrata.

– Uklonite ga brzo! Prije no što se on naljuti – zašišta on prigušeno.

Dva čovjeka udoše u sudnicu noseći mrežu. Čitav niz zvaničnika stajao je tu sa najvećim interesovanjem. Za jedan tako dosadan dan ovo je bilo pravo spasenje.

Ova dvojica pođoše lagano i oprezno u onaj ugao.

– Odmah ćemo je ukloniti odavde, vaše gospodstvo – reče jedan od njih umirujućim glasom.

Još dok je on to govorio, Lesi se jednim skokom prebaci na drugu stranu. Poznala je mrežu; bio je to onaj mrski neprijatelj. Morala ga je izbjeći!

Soba opet postade ludnica. Mladi ljudi iskoristiše svaku priliku da se, kao djeca u školi, ushićavaju raznim upadicama.

– Pazi! Pobježe!

– Eno, Vatsone! Eno, kod pisaćeg stola!

– Uha! Ej! Jao, moja noga!

I tako su se oni veselo dovikivali, čineći uz to sa najvećim zadovoljstvom sve ono čime su mogli da ometu ljude sa mrežom. Uspijevali su da u svakoj prilici stvore zabunu, praveći se kao da tobože žele da pomognu pri hvatanju psa.

Ali se najzad i ta komedija jednom morala završiti. Lesi je već bila dotjerana do zida. Krug ljudi oko nje sve se više sužavao. Iznad nje je bio otvoren prozor. Ona skoči na njega – i zaslade. Ispod nje je bilo dvorište, u kome su još uvijek stajala kola. U pravoj liniji do betoniranog tla bilo je oko dvadeset stopa.

Ljudi su joj sada već sigurno prilazili. Znali su da je to isuviše velika visina da bi mogla skočiti dolje. Raširiše mrežu.

Lesi, stojeći na prozoru, uzdrhta. Dolje na lijevoj strani; vidio se krov kola; do njega je bilo svega nekih deset stopa, ali je on bio isuviše ukoso. Ona čučnu i poče grepsti nogama, kao da je htjela da nađe čvrst oslonac. Mišići joj zadrhtaše.

Pseto nije kao mačka. Ono se, kao i čovjek, boji visine – ali je ovo bio jedini put u slobodu!

Čučnuvši, Lesi napregnu mišiće i očeknu. Zatim, odbacivši se koliko god je dalje mogla u pravcu krova na kolima – ona skoči dolje. Još u letu ona osjeti da joj skok nije bio dovoljno dalek. Čula su joj govorila da su i odstojanje i vrijeme pogrešno izračunati i da neće moći bez opasnosti da dospije na zemlju.

Ona ispruži prednje noge, ali se jedva dotače krova. Za časak ostade tako viseći, pokušavajući da se zadnjim nogama zakači o bok kola. Onda se sruči na zemlju i ostade tako ležeći, ošamućena.

Gore u sudnici prozori su bili načičkani glavama. Jedan šinter dreknu:

– Sad je naša!

On pojuri sa svojim pomoćnikom, ali ih obojicu zaustavi oštra komanda. Sudija ih namršteno pogleda; dok im je govorio, izgledalo je kao da ga je sav humor toga dana napustio.

– Ovo je sud. Izidite tiho. Gospodo, molim! Objavljujem odmor!

Čekić je lupnuo. Svi su stajali, a prastari uzvik "O jes"^{4[4]} odjeknu dvoranom.

Gundajući, oba čovjeka lagano iziđoše iz sobe. Čim se nađoše u hodniku, oni jurnuše.

– Prokleta pseto – govorio je stariji zadihan. – Pokazaću joj ja! Čekaj samo dok te uhvatim!...

Kada uđoše u dvorište, zastadoše zapanjeni i pogledaše unaokolo. Kola su bila tu, pa i mjesto gdje je Lesi maločas ležala ošamućena. Ali od nje ni traga! Dvorište je bilo prazno!

– Zar to nije nevjerovatan kraj ovako ludog dana, Donel? – huknu stariji. – Trebalo bi da leži ovdje mrtva – a nje, eto, nema?!

– Otišla je preko zida, gospodine Fergusone!

– Šest stopa! Trebalo bi u stvari da je mrtva. Zar to nije prokleta pseto? To je pravi vampir!

Vratili su se natrag u svoje prostorije, u suteran zgrade.

– Gospodine Fergusone, zar vampir nije krilato stvorenje?

– Tačno, Donel! Takvog ga i ja zamišljam, i životinja bi morala imati krila da bi mogla preći preko ovog zida. Donel se počea po glavi.

– Jednom – reče on – vidio sam u bioskopu neki film o vampiru.

Stariji reče oštro:

– Bože moj, Donel, ja pokušavam da svojom pameću objasnim sebi taj slučaj – to je odista interesantan slučaj – a ti bulazniš o bioskopu. Ako ovako produžiš, nikada nećeš otići dalje u svojoj opštinskoj karijeri. Ali sada se postavlja ovo pitanje: šta ćemo da radimo sa tim psetom?

Donel isturi usnu.

– Odista ne znam.

– Pa razmisli malo! Šta bi ti, na primjer, uradio kad bi bio sam?

Donel se zamisli duboko. Najzad mu se lice razvedri kao da ga je sunce obasjalo.

– Sješćemo na kola, izići ćemo i tražićemo ga ponovo svuda unaokolo!

Ovaj drugi zatrese glavom. Reklo bi se da se bio razočarao u cio ljudski rod.

– Donel, pa zar ti nikada nećeš ništa naučiti?

– Naučiti? A šta ja to dosada nisam naučio?

– Ti bi samo traćio vrijeme! Samo bi traćio vrijeme! – reče Ferguson naglašavajući to. – Koliko puta sam ti to već rekao. Ako hoćeš da budeš službenik koga uvažavaju, onda se imaš držati samo svog radnog vremena. Zašto? Zato što ako budeš kulućio i danju i noću, onda će se dogoditi ovo: oni će smatrati da ti moraš tako stalno da radiš.

– Tačno! Na to sam i zaboravio!

– Zaboravio! Zaboravio si! E pa nemoj da zaboraviš! Ugledaj se na mene, dragi moj, pa ćeš nešto i postići! Mladić ga postideno pogleda.

– Dakle, sada pamet u glavu – i štedi noge! A sad ćemo da sastavimo nekakav izvještaj.

On uze hartiju i olovku. Dugo je tako grickao jedan kraj olovke.

– Teško će to biti, Donel! – reče najzad. – Biće to bruka za naše odjeljenje. Za dvadeset dvije godine otkako sam ovdje nikada mi se u službi nije dogodilo da mi neko pseto pobjegne. Ne znam ni kako da napišem izvještaj o tome.

Donel se počea po glavi. Odjednom kao da dobi neku ideju.

– Slušaj, molim te! Zar ne bismo mogli prosto da pređemo preko toga. Nemoj ništa ni da javljaš o tome. Onaj drugi ga pogleda sa divljenjem.

– Možda bi i imalo smisla to što si rekao. Najzad i ti počinješ da shvataš. Ali si jednu veoma važnu stvar ipak smetnuo s uma. Ono što se desilo u sudu. Oni će, bez sumnje, to već razglasiti okolo!

– Da! – reče Donel uzrujano – Ali ti možeš da kažeš da smo mi uhvatili jednog džukca; a ako oni budu htjeli da se u to uvjere, mi ćemo im reći da je to onaj veliki džukac koga smo uhvatili jutros. Ti, međutim, stavi jednog manje u izvještaj; na taj način ćemo

spriječiti da to odbjegle pseto ostavi ljagu na našem odjeljenju.

– Pravo kažeš, Donel!

I stariji se daje energično na posao. Mučio se i pisao više od pola sata. Baš kad je završio, zvonce zazvoni. Kada se vrata otvoriše, uđe jedan policajac. Iza njega su ušli mlada djevojka i čovjek sa mosta.

– Ovo je kafilerija, gospodine – reče policajac.

Čovjek stupi naprijed.

– Obaviješten sam – reče on – da ako platim troškove zatvora i taksu na pse, da onda mogu dobiti ovdje svako pseto za koje se ne zna čije je.

– Tako je, gospodine.

– E, pa onda bih ja – to jest – ova mlada gospođica – ovaj – ona želi da uzme onog ovčarskog psa koga ste jutros uhvatili.

– Ovčarskog psa? – ponovi Ferguson, razmišljajući pri tom kako da se izvuče. – Ne, gospodine, nismo mi nikakvog ovčarskog psa uhvatili jutros.

Sada mlada djevojka istupi naprijed.

– Slušajte, molim vas, zašto vi to sada pokušavate da sakrijete? Vama je vrlo dobro poznato da sam bila prisutna kada ste jutros uhvatili toga psa; tom prilikom ste čak vrlo grubo postupali prema njemu. Ako vi mislite da me izigrate, onda se ljuto varate. Kapetan Mak Kejt će već izvidjeti tu stvar.

Sada se Ferguson počea po glavi.

– Pa – priznaću vam istinu – utekla je!

– Šta? – upita djevojka.

– Pobjegla je, gospođice. Svi vam to ovdje mogu potvrditi. Istrgla se, pobjegla gore u sudnicu gospodina Mak Varija, bacila se sa prozora, preskočila preko zida i – tako nam pobjegla!

– Pobjegla!

Jedan trenutak djevojka je gledala ukočeno, a zatim se izraz sreće pojavi na njenom licu.

– Ne znam da li govorite istinu ili ne – reče mladi čovjek.

– Da bih bio siguran, ja ću pismenim putem tražiti to pseto.

On zabilježi nešto u svoj notes i okrete se. Djevojka radosno pode za njim.

– Žalim, Etilda – reče on dok su se peli uz stepenice. Djevojka se nasmiješi.

– Sve je kako valja. Tako sam srećna! Zar ne vidiš – ona je opet slobodna! Slobodna! Makar i ne bila nikad moja – ona je slobodna!

Dolje, u suterenu, Ferguson je bjesnio pred svojim pomoćnikom u kancelariji.

– Eto, sad moram javiti da je pobjegla, jer će te budale vjerovatno podnijeti molbu za tog psa; a ja ću onda morati da objašnjavam zašto im ga ne mogu dati.

On bijesno iscijepa svoj s mukom napisani lažni izvještaj.

– Eto, i sav taj toliki trud uzalud. Neka te to opameti, Donel. Kakav bi ti zaključak iz svega ovoga izveo?

- Ne piši nikada lažne izvještaje – odgovori Donel revnosno.
- Koješta – reče Ferguson prezrivo. – Nikada nećeš postići ništa u svojoj službi. Evo kakav bi se zaključak iz ovoga mogao izvesti. Nikada ne vjeruj psu!
- Eto, uzmi, na primjer, ovo pseto. Napravilo se tako krotko kao dijete u majčinom krilu, kako se to obično kaže. Povjerovao sam mu u jednom trenutku, ali me ono prevari takvom brzinom da nisam mogao ni da trepnem. Zatim je trebalo da na prozoru osjeti izvjestan strah – a šta je ono uradilo?
- Skočilo je dolje! – odgovori Donel.
- Dabogme! I umjesto da bude mrtvo – šta je u stvari bilo?
- Ostalo je živo!
- Pogodio si još jedanput! Naposljetku, sudeći po zdravoj pameti, ono ni u kom slučaju nije moglo preskočiti zid – a šta je uradilo?
- Preskočilo ga je!
- I po treći put si pogodio! I tako, iz svega ovoga možeš izvući ovu pouku, Donel: Dokle god budeš bio na ovome poslu, ne vjeruj nikada ni jednome od tih prokletih pasa. Oni nisu čovječni, ne – nisu čovječni!

SEDAMNAESTA GLAVA

LESI PRELAZI GRANICU

Polako i istrajno išla je Lesi poljem.

Sada više nije mogla kaskati. Bio je to mučan korak. Glavu je bila opustila nisko, a rep joj je mlitavo visio. Njeno mršavo tijelo teturalo se s jedne strane na drugu; izgledalo je kao da joj je potreban napor cijeloga tijela da bi mogla da pokrene noge.

Ali je pravac bio uvijek isti; išla je stalno na jug.

Umorno je prelazila preko polja. Nije ni obraćala pažnju na stoku koja je tu pasla. Životinje su podizale glavu da bi je posmatrale kada je prolazila pored njih.

Putanjom kojom je ona išla trava je bila sve gušća i krupnija. Zatim ta staza postade blatnjava; to blato se kasnije pretvori u baruštinu, koja je dopirala sve do obale jedne rijeke.

Ona zastade na jednom ugaženom mjestu. Tu je dolazila stoka na vodu; a i zbog hlada, kada u toku dana naiđe velika žega. Malo dalje od nje neke od životinja stajale su do koljena u ustajaloj mirnoj vodi. One se okrenuše i gledale su je preživajući.

Lesi tiho zacvilje i podiže glavu, kao da je htjela da osjeti miris suprotne obale. Za časak se zatetura; onda pokuša da gacka po vodi, ali je ulazila sve dublje i dublje. Sada već više nije osjećala nogama dno. Vodena struja je ponese; ona zapliva, a rep joj se izvi iznad vode.

Ta rijeka nije bila tako hučna kao ona u brdima. Ona nije bila ni prljava, niti su joj obale bile načičkane fabrikama kao što je bila ona, miljama daleko odavde, kraj onog trgovačkog grada. Bila je to široka rijeka, čija je struja sada snažno nosila Lesi niz vodu.

Prednjim nogama održavala se ona istrajno na vodi. Bila je već prilično prišla južnoj obali, ali joj se činilo kao da joj se baš nimalo nije približila.

Usljed slabosti, bila je već obamrla; zato joj i plivanje postade sporije. Njena glava nestade pod vodom. To kao da je probudi iz obamrlosti. Poče divlje da lupa šapama po vodi. Glava joj se opet pojavi na površini; od njenog mlataranja šapama – voda se poče pjenušati pred njom. Plivala je u paničnom strahu.

Postepeno dođe k sebi, a onda prikupi svu snagu i ponovo krenu odvažno naprijed. Plivala je istrajno i hrabro. Kada najzad stiže na drugu obalu, ona se osjeti isuviše slaba da se popne uz nasip. Pokuša da se svojim prednjim šapama uspuza uz strminu nasipa, ali se okliznu. Nasip je bio isuviše visok, i struja je ponovo zahvati i ponese niz rijeku. Lesi učini novi pokušaj, ali se ponovo okliznu i pade. Potom je uhvati vrtlog i ponese. Najzad se ona nogama dotače nekog strmog tla i dotetura nekako do obale. Njena dlaka, natopljena vodom, kao da je bila preteška za nju i ona posrnu. Puzala je uz nasip, ali se pri tom više vukla no što je hodala.

Bila je stigla u Englesku! Lesi to, istina, nije znala. Ona je bila samo pseto koje je instinkt vodio kući – a ne ljudsko biće koje se umije snaći i po geografskim kartama. Ona nije mogla znati da je prešla cijelu Škotsku, njena brda i nizine; da je rijeka koju je sada prešla – rijeka Tvid, koja dijeli Englesku od Škotske.

O svemu tome ona nije imala pojma. Ona je sada znala samo to da joj se dogodilo nešto čudno dok se puzala po nasipu; noge su joj otkazale poslušnost; kada je htjela natjerati sebe da krene dalje, njeni su se malaksali mišići usprotivili. Ona se zaljuljala i pala na bok.

Zacviljela je namah, a zatim nastavila i dalje da prednjim šapama grebe po zemlji; željela je da produži dalje – dalje na jug. Sada se obrete u nekoj gustoj travi. Vukla se i dalje – jedan jard^{5[5]} – jednu stopu^{6[6]} – još nekoliko inča^{7[7]}, ali, najzad, mišići sasvim otkazaše poslušnost.

Lesi je ležala postrance; noge su joj bile ispružene, kao u mrtvoga psa. Oči joj se ustakliše. Jedini znak života bilo je još isprekidano dizanje i spuštanje njenih upalih bokova.

Cijelog tog dana Lesi je tako ležala. Muve su zujale oko nje, ali ona i ne podiže glavu da bi ih otjerala.

Veče se spuštalo, i s onu stranu rijeke čuo se topot stoke i rikanje krava. Posljednji zvuci ptičje pjesme dopirali su kroz sumrak. Čula se tiha pjesma drozda.

Mrak se spuštao, i u noći se začu kukanje sovuļjage, pritajeno puzanje vidre koja je išla u lov, dalek lavež farmerskih pasa i šapat drveća.

Zora se pojavi uz nove zvuke – jedna pastrmka pljesnu po vodi, nad kojom se još prostirao magličasti veo. Jato vrana zagrakta i zaleprša preko polja kada negdje neki

čovjek iziđe iz kuće sa svoje farme. Sunce je već bilo izgrijalo, a sjenke su se još uvijek slabo ocrtavale po travi, dok se visoko drveće lelujalo na prvom povjetarcu novoga dana.

Kada sunce već upre u nju, Lesi se polako diže. Oči su joj bile zamagljene. Ostavljajući rijeku – ona lagano krenu na jug.

Soba je bila mala i skromna. Na stolici kraj stola, na kome je gorjela lampa, sjedio je Danijel Feden i čitao novine. Kraj ognjišta je sjedila njegova žena u stolici za ljuljanje i plela. Ljuljajući se neprekidno tamo-amo, plela je neobično hitro tako da je izgledalo kao da su joj se pokreti slili jedan u drugi – jedan zamah stolice, tri boda iglom.

Oboje su bili stari ljudi i izgledalo je kao da su već toliko dugo zajedno da više nemaju šta jedno drugome da kažu. Bili su zadovoljni što se nalaze jedno pored drugog.

Najzad čovjek podiže naočari na čelo, pogleda vatru i reče.

– Mogli bismo metnuti još malo uglja na vatru.

Ljuljajući se i dalje, žena klimnu glavom, a njene usne produžiše da nečujno broje. Plela je petu na čarapi i nije htjela da pogriješi.

Čovjek lagano ustade. Uze kantu za ugalj i ode do udubljenja iza ormana, gdje se nalazio sanduk sa ugljem. On zagrabi malo lopaticom.

– Ah, pa već ga je gotovo nestalo – reče.

Žena podiže oči; oboje počеше da računaju u sebi – trošak za novi ugalj. Kako su brzo potrošili posljednju centu^{8[8]}! Te stvari su im zagorčavale život. Skupoća je bila velika. Jedinu njihov dohodak bila je mala penzija koju im je vlada isplaćivala, jer im je sin poginuo u Francuskoj. Osim toga imali su još po deset šilinga nedeljno na ime starosne penzije. To nije bilo nikakvo bogatstvo, ali su oni štedjeli, trošili veoma oprezno i nisu nikome bili ništa dužni. U maloj kućici pokraj glavnog drumu, ali daleko od svakog grada, moglo se zaista jevtino živjeti. Na malom komadiću zemlje oko kuće Feden je gajio razno povrće. Imao je i pilića, nekoliko plovki i jednu gusku, koju su uvijek kljukali za Božić. Ta guska je bila njihova najveća, ali već i davnašnja zabava. Prije šest godina Feden je u zamjenu za tucе kokošijih jaja dobio jedno malo gušče. On ga je gajio sa puno pažnje, hvaleći se svuda kako će ono postati debela guska do Božića.

I postalo je – lijepa i ugojena guska. Nekoliko dana pred najveći praznik Feden uze sjekiricu; sjedeći u sobi on ju je dugo posmatrao. Gledajući ga strpljivo i sa puno razumijevanja, njegova žena mu najzad reče.

– Den, ja se baš sada nešto mislim – ove godine mi nije baš mnogo stalo do guske; ako bismo umjesto nje uzeli pile...

– Dabogme, Deli – reče sada Feden. – To bi zaista bilo bacanje para. – Tako velika guska samo za nas dvoje! Pile bi bilo sasvim dovoljno...

I tako guska bi pošteđena. Ali su je svake godine savjesno kljukali za Božić.

– Ove godine mora otići – objavio bi svakog puta Feden. – Zar da je cijele godine kljukamo samo zato da bi se tu okolo gegala i pravila važna – kao da je ona gospodar ovdje? Ove godine je svršeno sa njom!

Međutim, guska je jednako ostajala u životu, i njegova je žena uvijek znala da će to

tako biti. Kad god bi Feden ratoborno objavio da će je kao božićnu pečenku zaklati, ona bi uvijek, bez protivljenja, kazala: "Da, Den." A kad bi on, opet, mucajući i zapinjući nagovijestio da bi guska bila suviše velika za njih dvoje, ona bi opet ponovila: "Da, Den." U sebi je često govorila da će guska živjeti dugo – i onda kada se oni, kako je obično govorila, budu već odmarali duboko pod zemljom.

Uostalom, ona nije ni željela da bude drugačije. Da je Den pokušao da ostvari svoju namjeru, njoj bi izgledalo kao da joj se svijet ruši pod nogama.

Svakako da je potrebno dosta novaca da bi se mogla ishraniti tako velika i proždrljiva guska; ali čovjek može uštedjeti na drugoj strani. Peni ovamo, peni tamo. Čovjek može i pažljivim kupovanjem da uštedi i sačuva koju paru.

Oni su živjeli zadovoljnim i poštenim životom, ali su vodili računa o svakom peniju, kao što je to bilo i večeras, kada su proračunavali šta staje ugalj i koliko im je on trajao.

– Ah, nemoj više da ložiš vatru, Den – reče ona. – Pospji je pepelom i hajdemo u krevet. Mi i tako sjedimo suviše dugo.

– Sjedi još malo – reče Danijel, pošto je znao da Deli neobično voli da večerom posjedi malo duže kraj ognjišta pletući čarape i ljuljajući se na stolici. – Još je rano. Ja ću još samo malo dometnuti. Večeras je zaista svjež – ta odvratna, hladna kiša sa istoka.

Deli klimnu glavom. Ljuljajući se, slušala je kako sa istočne strane kuće zavija vjetar, a kiša udara po kopcima.

– Ubrzo će doći jesen, Den.

– Da, hoće. Taj istočni vjetar je prvi znak. I kako je hladan! Produva čovjeka do kostiju. Ne bih želio da sada budemo dugo napolju.

Žena se ljuljala i dalje, a misli su joj lutale. Kad god je neko govorio o rđavom vremenu, ona se tada uvijek sjećala mladog Denija. Tamo, u rovovima, nije bilo toplog ognjišta. Ljudi su prvu zimu proveli u blatnjavim rupama u zemlji – prospavavši mnoge noći bez zaklona. "Čovjek to ne može izdržati", pomislićete vi, pa ipak, kada je Deni došao kući na odsustvo, blistao je od zdravlja i ljepote. A kada ga je ona molila da svoja pluća i grlo čuva od nazeba, on se hvatao za stomak i smijao se bučno svojim snažnim i zdravim smijehom.

– Eh, mamice moja, kada sam je ostao čitav ove zime u Francuskoj, nema te hladnoće koja bi mi mogla naškoditi – rekao je on živo.

"Ni hladnoća, ni bolest mu nisu naškodile – već mašinske puške", pisao je njegov pukovnik u pismu, koje Deni i sada čuva pored svoje vjenčanice.

Ah, rat – mašinski rat! Meci odnose mnoge, i hrabre i kukavice; i jake i slabe; i lijepe – kao što je to bio Deni. Za umiranje nije potrebna hrabrost, jer su i kukavice sposobne da umru. Hrabrost zahtijeva život – živjeti u tom blatu, kiši i hladnoći, a ipak očuvati duh – to je hrabrost. Koliko puta je to sve izlazilo njoj pred oči dok je napolju hujao vjetar i šibala hladna kiša! Iako je sve to bilo veoma davno, ona je to još i sada vidjela pletući, šapućući i ljuljajući se – pletući, šapućući i ljuljajući se...

Ona zaustavi stolicu i podiže glavu. Za trenutak ostade mirna, a onda opet poče

plesti, šaputati, ljuljati se i misliti...

Ponovo se zaustavi. Zadržavala je dah da bi bolje čula. Da bi i pored pucketanja vatre čula. Čulo se pištanje uglja, propadanje pepela u rupu ispod rešetke; šuštanje novina.

Negdje dalje čulo se lupkanje nekog kapka koji se bio olabavio, a zatim i kiša, kako lije i udara u prozore. Odnekuda daleko, i pored zavijanja vjetra, čuo se neki zvuk – ili je to bila mašta poslije suviše dugog razmišljanja o Deniju?

Spustila je glavu, da bi je nešto kasnije opet podigla.

– Den! Neko je kod pilića! – On se za časak uspravi.

– Ah, ostavi, Deli! Ti uvijek izmišljaš ponešto, – prigovori joj on. – Nema ničega osim vjetra – i tog kapka koji se olabavio. Moraću sutra da ga pričvrstim.

Produžio je da čita; ali mala sijeda žena je još uvijek osluškivala. Ona ponovo reče.

– Eno, opet! Nešto ima tamo! – Ona ustade.

– Ako ti nećeš da pogledaš šta je to tamo kod pilića, Danijele Feden, onda ću ja ići!

Uzela je šal, ali se na to njen muž diže.

– Ostavi, molim te! – progundā on. – Sjedi ti samo! Ako baš želiš da idem, ja ću ići, da bih ti učinio po volji. Pogledaću svuda unaokolo.

– Prvo zamotaj šal oko vrata – reče ona.

Gledala ga je kako izlazi; zatim ostade sama u kući. Njene uši, naviknute već na samoću, umjele su da razaznaju svaki šum živih bića; čula je i sada njegove korake kako se udaljuju – a nešto kasnije, i pored fijukanja vjetra, ču kako se on brzo vraća. Trčao je. Skočila je sa stolice i bila već pred vratima prije no što se ona otvoriše.

– Uzmi šal i pođi – reče on. – Našao sam nešto. Gdje je svjetiljka? Pojurili su zajedno napolje u noć, boreći se s vjetrom i kišom. Idući drumom pored glogova žbunja, kojim je bio oivičen glavni put, stari čovjek zastade i poče se spuštati u jarak kraj puta. Žena podiže svjetiljku i opazi ono što je njen muž našao – neko pseto koje je ležalo u jarku. Vidje kako ono okrete glavu i kako svjetlost lampe zablista u njegovim očima.

– Siroto, jedno stvorenje – reče ona. – Ko tako ostavlja svoje pseto napolju u ovakvoj noći?

Riječi odnese vjetar; ali stari ipak ču zvuk njena glasa.

– Suviše je malaksalo i ne može da se kreće – vikao je on. – Podigni svjetiljku!

– Treba li da ti pomognem?

– Šta?

Ona se saže i viknu:

– Hoćeš li da ti pomognem?

– Nije potrebno, mogu i sam!

Vidjela je kako se on saže i podiže životinju. Pridržavajući šal, koji je vjetar htio da joj odnese, ona pođe pored njega držeći visoko svjetiljku.

– Polako, Den, – reče ona. – Oh, siroto, jedno stvorenje!

Potrčala je naprijed da bi mu otvorila vrata. Teško dišući, starac uđe unutra. Vrata se zalupiše za njim. Dvoje starih položiše Lesi na jedno ćilimče pored toplog ognjišta.

Stajali su tako neko vrijeme i gledali je. Lesi je ležala zatvorenih očiju.

– Sumnjam da će živjeti do sutra – reče čovjek.

– Ali to nije razlog da sada ovako stojimo. Mogli bismo bar nešto da pokušamo. Skini brzo to mokro odijelo sa sebe, Den, jer ćeš inače i ti da legneš. Vidi, dršće – nije mrtvo! Izvadi onu vreću koja se nalazi na dnu ormara, Den, i istrljaj ga.

Čovjek se s mukom saže i poče da trlja ukvašenu dlaku psa.

– Strašno je kaljava, Deli! – reče on. – Tvoje lijepo i čisto ćilimče pored ognjišta biće prljavo od blata.

– Onda ćeš ti bar imati posla sutra ujutro – da ga istreseš – reče ona zajedljivo. – Ne znam samo da li bi trebalo da ga nahranimo?

Starac podiže glavu. Žena je držala konzervu mlijeka. Njihove oči se susretoše i oni kao da se razumjedoše. Bila je to njihova posljednja konzerva mlijeka.

– Pa – imaćemo za doručak samo čaj – reče žena.

– Sačuvaj ipak malo za sebe; ti ne voliš čaj bez mlijeka.

– Ah, šta to mari – reče ona. I otpoče da grije mlijeko u vodi.

– Ja mislim da mi mnoge stvari radimo samo iz navike, Den – produži ona. – Kažu da u Kini uvijek piju čaj bez mlijeka.

– Možda. Ali zato što na nešto bolje nisu ni naučili – promrmlja čovjek.

On je trljao i dalje hladno tijelo psa, dok je žena miješala mlijeko u šerpi na ognjištu. U kućici je vladala tišina.

Lesi je ležala nepokretno. U polunesvjesnom stanju i onako strahovito malaksala, ona dobi neki čudan osjećaj mira. Pojaviše joj se mnoge stvari iz prošlosti i umiriše je. Ovo mjesto je dobro "mirisalo". Miris uglja miješao se sa mirisom pečenog hljeba. Ruke koje su je sada dodirivale nisu ličile na one koje su je htjele uhvatiti ili joj nanijeti bol. Umjesto toga, one su joj donosile mir i ublažavale bol njenih iznurenih mišića. Ljudi nisu postupali grubo, nisu ni vikali suviše glasno, a nisu se ni gađali onim stvarama koje nanose bol. Ovi su se ophodili blago i nisu plašili pseto.

Bilo je tu i toplo – to je bilo najvažnije od svega. Bila je to opojna toplota – koja uspavljuje čula i oduzima svijest, kao tiha rijeka koja teče do zaborava i smrti.

Kao kroz maglu, Lesi je osjetila tanjir sa toplim mlijekom pored glave, ali joj se čula nisu mogla povratiti iz one obamrlosti. Pokušala je da podigne glavu, ali je nije mogla ni pomaći.

Odjednom ona osjeti da joj je glava dignuta. Neko joj je sipao toplo mlijeko u usta. Progutala je jedanput – zatim još jednom – i još jednom. Postepeno kroz njeno tijelo poče da struji toplota. Ali to kao da sasvim umrtvi njena čula. Ležala je potpuno nepokretno, a mlijeko koje su joj sada sipali u usta curilo je napolje na ćilim.

Žena ustade i stade pored muža.

– Misliš li da će uginuti, Den? Više uopšte i ne guta.

– Ne znam, Deli. Možda će preživjeti noć. Uostalom, mi smo učinili sve što smo najbolje znali i umjeli. Jedino što još možemo da uradimo to je – da čekamo.

Žena je posmatrala pseto.

– Den, htjela bih da presjedim kraj njega.

– Slušaj, Deli! Ti si učinila sve što si mogla...

– Ali možda će mu biti potrebna pomoć i... To je tako lijepo pseto, Den.

– Lijepo! Taj ružan džukac, skitnica!...

– Ali, Den, to je najljepše pseto koje sam ikada vidjela.

Stara žena sjede odlučno u stolicu za ljuljanje i spremi se da probdi noć...

Nedjelju dana kasnije sjedila je gospođa Feden u svojoj stolici. Jutarnje sunce je ulazilo kroz prozor, a sjećanje na onu oluju izgledalo joj kao dalek san. Ona pogleda preko naočara na Lesi, koja je ležala na ćilimčetu naćuljenih ušiju.

– To je on – reče ona glasno. – Ti ga već poznaješ, zar ne? Čuli su se koraci njenog muža, a zatim se vrata otvoriše.

– Znaš li, Den, da ona već poznaje tvoje korake – reče ona ponosno.

– Eh – reče on sa nevjericom.

– Uvjeravam te – tvrdila je i dalje Deli. – Kada je juče došao torbar, ona je tako lajala da se orila cijela kuća. Tako mi svega, ona je željela da mu stavi do znanja da ima nekoga ko čuva kuću i kada si ti u varoši. Međutim, ona, vidiš, nije ni glasa pustila kada je čula da ti dolaziš – znači da poznaje tvoje korake.

– Ah – odgovori opet čovjek.

– Ona je lijepa, divna – reče žena obraćajući se više psetu nego čovjeku. – Zar nije lijepa Den?

– Jeste, lijepa je!

– A u početku si rekao da je ružna!

– Eh – to je bilo onda...

– Vidiš, ja sam uzela stari češalj i malo sam joj raščešljala dlaku da bih je uljepšala.

Oboje su sada gledali Lesi, koja je ležala dignute glave, kao lavica, kako to ovčarski psi često čine. Njena tanka njuška uzdizala se ljupko iznad vrata, koji je opet imao onu sjajnu bjelinu.

– Zar se ne razlikuje od ostalih pasa? – upita žena ponosno.

– Da, to je baš ono, Deli – reče čovjek tužno. Žena osjeti njegov zloslutan ton.

– Šta?

– Eh, Deli, vidiš, to je baš ono. S početka sam i ja mislio da je to neki melez, ali sada... Zaista, ona je veoma fino pseto.

– Naravno da je ona fino pseto – reče stara žena sva srećna. – Jedino što joj je bilo potrebno to je – malo topline i jela, i – da neko bude dobar prema njoj!

Starac zatrese glavom, kao da je bio ljut na svoju ženu što nije htjela da shvati šta je on htio da kaže.

– Ama, zar me ti ne razumiješ, Deli? Ona je fino pseto – i baš sada kada se oporavila i kada smo je opet lijepo dotjerali, baš sada se vidi da je ona vrijedno pseto, i...

– I šta?

– I takvo pseto svakako da ima negdje i vlasnika.

– Vlasnika? Divan je taj vlasnik koji ostavlja sirotu životinju da luta, gladuje i crkava u onakvoj noći u kakvoj smo je mi našli. Zaista divan vlasnik!

Čovjek samo klimnu glavom, spusti se tromo u stolicu i poče da puni svoju lulu.

– Ne, Deli, nemoj tako! Ona je zaista vrijedno pseto, to i ja sada vidim. Ali je nemoj pretjerano zavoljeti, jer jednoga dana može odista doći vlasnik...

Žena sjede. Ova nova, strašna misao zabrinu je. Njeno lijepo pseto – njeno pseto!

Gledala je u vatru, a zatim spusti pogled na Lesi i ostade dugo tako. Najzad reče:

– Pa onda, ako će nam je oduzeti, Den – bolje ranije nego docnije. Oh, ako ona zaista pripada nekome! Raspitaj se, Den! Idi i raspitaj se okolo!

Čovjek klimnu glavom.

– Eh, to je, vidiš, pošteno – reče on. – Ići ću sutra u varoš i raspitaću se okolo.

– Ne, Den, nego danas! Idi sada odmah! Neću imati ni časka mira niti ću moći trenuti sve dok ne saznam. Idi sad i svuda se raspitaj, pa ako mora da ide – neka ide. A ako nije ničije, mi smo izvršili svoju dužnost i možemo biti spokojni.

Čovjek je puckao na lulu. Ali mu žena nije dala mira sve dok joj nije obećao da će još istog dana ići.

U podne on krenu lagano niz drum ka varoši, koja je bila udaljena nekih četiri milje odatle. Cijelo popodne je žena sjedila na stolici i ljutila se. Poneki put bi samo otišla do vrata i pogledala niz glavni drum.

Bilo se otešlo to popodne. Starici su časovi sporo odmicali. Biješe se već spustio i mrak kad ona začu korake. Vrata se nisu bila još, tako reći, ni otvorila, a ona već upita:

– Dakle?

– Raspitivao sam se svuda po varoši – izgleda da niko nije izgubio pseto.

– Onda je ona naša!

Žena zablista od radosti i pogleda to divno pseto, koje je istina, još bilo slabo i iznureno, ali koje je za nju predstavljalo savršenstvo od psa.

– Ona je naša – ponovi ona. – Mi smo izvršili svoju dužnost, a sada je ona naša.

– Ali znaš, Deli, on može slučajno da naiđe i da je spazi; zato nemoj...

– Ona je sada naša – ponavljala je žena uporno.

U sebi je vjerovala da njen vlasnik neće naići niti će je ikad vidjeti. Ona će se već pobrinuti za to. Pseto će uvijek biti kraj nje u kućici. Neće mu dozvoliti da trčkara samo okolo, da ga ne bi mogao opaziti taj strašni nepoznati vlasnik ako bi slučajno naišao.

OSAMNAESTA GLAVA

NAJDRAGOCJENIJI POKLON – SLOBODA

Lesi je ležala na ćilimčetu. Snaga joj se bila povratila za te tri nedjelje otkako se nalazila u ovom novom domu. Čula joj oživješe, a mišići postadoše gotovo isto tako jaki kao i ranije.

I mnogo štošta drugo se bješe takođe povratilo. Dok je bila bolesna i iznemogla, sve je bilo zaboravljeno, ali sada, sa povratkom zdravlja, sve se to javljalo opet – upornije, zapovjednički. Onaj njen nagon budio se opet i nije joj davao mira.

A u popodnevnim časovima taj nagon je bivao jači. Čim su kazaljke pokazivale da je četiri časa već blizu – postajalo je neizdržljivo.

To je bilo "čuvstvo" vremena.

Vrijeme je – vrijeme je da se ide – vrijeme je da se ide po dječka!

Lesi ustade i pođe vratima. Diže glavu i zacvilje.

– Šta je sad, curice moja? – reče starica. – Bila si napolju i šetala si sa mnom! Nije potrebno da opet ideš. Vrati se i lezi.

Ali Lesi ne poslušala. Gurala je vrata njuškom; zatim ode do prozora i prope se na zadnje noge; onda se opet spusti i ode ponovo do vrata. Poče da hoda tamo-amo, kao zvijer u kavezu. Tumarala je tako besprekidno: dolazila do vrata, okretala se, išla do prozora i vraćala se. Lupkala je o pod noktima svojih šapa, ritmički, onako isto kao što su zveckale i igle ove stare žene.

Jedan sat docnije Lesi završi ovu nervoznu šetnju. Otišla je polako do ćilimčeta kraj ognjišta. "Vrijeme" je bilo prošlo. Legla je i gledala u vatru ukočenih očiju.

Životinje su stvorenja čiji je život zasnovan na navikama; ali se i nove navike mogu steći. Sada je, zaista, postojala mogućnost da Lesi zaboravi sve i da postane srećna u ovom novom domu. Ovi su se ljudi, u svom jednostavnom životu, ophodili prema njoj sa puno ljubavi; a ona ih je slušala, prilazila im kad god su je pozvali i dozvoljavala im da je miluju i maze.

Međutim, ona je sve to činila ipak sa izvjesnom uzdržljivošću – kao pas koji ima samo jednog gospodara, a taj nije tu.

Lesi, dakle, nije zaboravila. Umjesto toga, njoj se, uporedo sa ozdravljenjem, vraćalo i sjećanje na to, sve više i više, i njena svakodnevna popodnevna uznemirenost postajala je sve duža i sve uzbudljivija.

To nije moglo izmaći očima starih ljudi. Žena, koja je toliko voljela i obožavala ovo stvorenje što bješe ušlo u njen život, pazila je na svaki pokret koji bi Lesi napravila, i zato ona nije mogla da ne zapazi to uporno Lesino šetkanje svako popodne od prozora do vrata.

Ona se nadala i sanjala o tome da će pseto jednoga dana zaboraviti cio onaj svijet napolju i da će mu postati dovoljan taj maleni, prijatni svijet u ovoj kućici sa pilićima i guskama. Naposljetku ona ipak uvidje da je sve uzalud, jer je pseto počelo odbijati i hranu. Stara žena je razumjela.

Jedne večeri, kao obično, sjedili su dugo; odjednom, usred ćutanja, žena progovori:

– Den!

– Šta je sad opet?
– Ona nije ovdje srećna!
– Srećna? Ko nije... Ama o čemu ti govoriš?
– Ti znaš o čemu ja govorim. O njoj. "Sama" nije srećna, ona pati.
– Ta ostavi se, gluposti! Ti isuviše razmišljaš o tome psu. Svakog puta kada "Sama" mrdne repom, ti se uplašiš, kao da je dobila boginje ili kugu, ili – šta ja znam šta.
Žena opet skrenu pogled na "Samu" – kako su bili krstili Lesi – i zatrese glavom.
– Nemoj tako! Ja ti nešto nisam kazala. Posljednja tri dana, Den, ona i ne jede.
Čovjek podiže naočare na čelo i poče da posmatra pseto. Zatim pogleda svoju staru ženu.
– Koješta, Deli! Nije to ništa. Ti je toliko kljukaš da nije ni čudo što joj se ne dopada ručak koji bi i kralju bio dobar. Eto, to je!
– Ne, nije to, Den. Ti to dobro znaš. Zašto je ti, onda, tako čvrsto držiš na uzici kada je večerom izvodiš u šetnju?
– Znaš, to činim zato što – ovaj, dok se ne navikne ovdje kod nas kao na svoju kuću. Ako je pustim slobodno, može se izgubiti, jer ne poznaje dobro ovaj kraj i ne bi, možda, mogla pronaći put natrag, a...
– Ah, ti to samo pričaš, Den. Ti znaš isto tako dobro kao i ja da bi ona, ako bismo je pustili slobodno, otišla i ostavila nas same, i da se više nikada ne bi vratila.
Čovjek ništa ne odgovori, a žena produži:
– Ona nije srećna. Ti nemaš prilike da je vidiš onako kao što ja imam – svako popodne – od prozora do vrata, od vrata do prozora; čini mi se kao da će utapkati taj put...
– Ah, ostavi, molim te! To je način na koji pseto moli da ga izvedu u šetnju.
– Nije tako, Den. Pokušala sam ja to. Izvela sam je – išla je na uzici sa mnom, lijepo i poslušno, ali je to uradila samo zato, Den, što – ti znaš šta ja mislim?
– Šta?
– Vidiš, ona to sve čini samo zato što joj je žao nas. Mi smo nježni prema njoj i ona ne bi htjela da nas uvrijedi; zato i podnosi sve to. Izgleda da je isuviše pristojna da bi mogla pobjeći prije no što joj mi sami ne kažemo da ide...
– Eto ti sad! Nijedno pseto nije u stanju da osjeti tako šta – kao ljudsko biće...
– Ali moja "Sama" je takva, Den. Ti još ne poznaješ to pseto!
– Kako?
Žena spusti glavu.
– Vidiš, ja znam šta je tom psu. Znam "nešto".
– Šta znaš?
– Den, ona je pošla nekuda. Ona je na nekom putu.
– Ali, ženo, kakve ti sve gluposti nećeš izmisliti!
– Reci šta hoćeš. Den, ali ja znam – ja i "Sama" znamo. Ona je putovala, Den, i na tom putu se umorila; zato se zaustavila ovdje, kao u kakvoj bolnici ili u nekoj zabačenoj gostionici, baš kao u kakvom romanu. Sada joj je bolje i ona želi da opet nastavi svoj put.

Samo, ona je tako pristojna i tako puna razumijevanja da ne bi željela da nas uvrijedi. Ali u svom srcu ona želi da ide, jer ovdje nije srećna.

Starac ništa ne odgovori. On počne da otresa na dlan pepeo iz svoje lule od gline, gledajući jednako u psa. Naposljetku progovori.

– Da – reče on. – Imaš pravo, Deli! Imaš pravo!

Ima ljudi čija se srca ispune nekim čudnim strahom kada ugledaju životinju koja je žedna i kojoj se na ustima pojavila pjena. Oni onda bježe vičući: "Bijesno pseto!" Postoje opet i drugi koji svaku životinju mrze i smatraju je neprijateljem, gađajući je kamenjem. Ali ima i takvih koji prema njima imaju naklonosti i puno razumijevanja za njihov život. Oni čak uživaju u zajedničkom životu čovjeka i životinje. Takvim ljudima pseći rod treba da bude zahvalan.

Takvi su bili i ovo dvoje starih ljudi, koji su sutradan po podne sjedili i posmatrali pseto. Kada je već bilo skoro četiri časa, Lesi ustade; oni su je pratili očima.

A kada Lesi kraj vrata zacvilje i ode do prozora, oni uzdahnuše.

– Dobro – reče starac.

To je bilo sve. Tada oboje ustadoše. Žena otvori – vrata. Jedno pored drugog, starac i starica pođoše za njom napolje.

Za časak pseto zastade, kao da nije bilo u stanju da shvati da mu želja može biti ispunjena. Osvrnu se i pogleda ženu, čije su ga ruke tapšale, milovale i hranile.

Žena htjede da ga pozove – da ga pozove natrag i da pokuša da ga otrgne od njegovih uspomena. Ali bila je isuviše poštena. Podigla je glavu i svojim staračkim glasom progovorila glasno:

– Dobro, pseto moje! Ako moraš ići – onda idi!

U toj rečenici Lesi je razumjela samo riječ "idi", a to je bilo baš ono što je i željela.

Okrenula se i pogledala ih još jednom, kao da im je tim pogledom htjela reći: zbogom! Zatim krenu – ne drumom na istok niti dolje na zapad već pravo poljem. Opet je krenula na jug.

Pošla je opet kasom – onim istim kasom koji ju je hrabro preveo preko visokih planina Škotske. Nije išla ni brzo ni lagano, već umjerenim korakom, kojim se moglo ići satima bez prekida, a kojim su se ipak mogle gutati milje, i tako, ona krenu preko polja, preko jednog zida i dalje niz padinu.

Starica je stajala još uvijek na putu, stisnutih vilica. Mahala je rukom i govorila: – Zbogom, "Sama"! Zbogom – i želim ti mnogo sreće!

I još dugo poslije toga, kada se pseto već izgubilo sa vidika, stajala je ona tamo, dok je muž ne zagrlj i ne reče:

– Već je prilično svjež, Deli. Bilo bi bolje da uđemo unutra.

Ušli su u kućicu, i život je potekao dalje, kao obično. Žena je bila spremila skromnu večeru i oni sjedoše za sto. Ali nijedno od njih nije jelo. Stari je pogleda i reče sa puno saosjećanja:

– Staviću noćas lampu u prozor, Deli, da bi, u slučaju da je otišla u neku dalju šetnju,

mogla, ako htjedne, naći put natrag...

On je znao da se pseto više nikada neće vratiti, ali je smatrao da će utješiti svoju ženu ako joj ovo kaže. Međutim, on prestade da govori kada vidje da njegova žena obori glavu i da joj pođoše suze. On naglo ustade.

– Nemoj, nemoj, Deli – reče on. – Nemoj tako! On je zagrl i potapša, pokušavajući da je utješi.

– Umiri se, Deli! Nemoj se žalostiti! Slušaj šta ću ti reći! Ja sam uštedio nešto novaca, ponijeću sobom i nešto jaja za prodaju i otići ću na pijacu. Ja znam tamo jedno mjesto gdje se prodaju psi. Nabaviću ti drugo. Hoćeš li? Jedno malo, lijepo psetance koje će uvijek biti uz tebe i koje nikada neće pobjeći.

Znaš, "Sama" je bila isuviše velika; ona je bila – ovaj – veliki psi mnogo jedu, i – ovaj – a i mali su lijepi...

Žena ga pogleda. Željala je da mu riječima iskaže ono što jedan čovjek koji voli pse osjeća kada mu nestane njegova omiljena životinja: "Neću nikada drugo pseto!" Ali kada ga pogleda i vidje kako izgleda, ona ne htjede da izgovori te riječi.

– Da, bila bi, zaista, skupa hrana za nju, Den.

– Pa naravno da bi bila skupa. A malo psetance – ili, možda, neka mačka – ne bi gotovo ništa stajala...

– Tako je! Jednu mačku, Den. Ako bi mi mogao nabaviti jednu lijepu mačkicu.

– Da – jedno mače koje će se skupiti i ležati pored ognjišta i koje će uvijek ostati kraj tebe. To nama treba. Naći ću ti lijepu mačku – najljepšu mačku koja se samo poželjeti može. Hoćeš li?

Stara žena ga pogleda.

– Danijele moj, ti si tako nježan prema meni! Obrisala je suze i nasmiješila se.

– Eto, mi smo se toliko uzбудili, a naš čaj se ohladio – reče on.

– Ne, ja ne mogu jesti, Den.

– Dobro, ali onda bar uzmi šolju čaja.

– Da, u pravu si. Šolja čaja okrijepiće nas oboje,

– I zaista hoće. A u subotu – nabaviću ti najljepše mače koje si ikada vidjela. Zar to neće biti divno.

Žena se usiljeno nasmiješi.

– Da, biće divno – reče ona.

DEVETNAESTA GLAVA

NA PUTU SA RADLIJEM

Rauli Palmer je bio završio brijanje i brisao je sada svoj staromodni brijač. Bio je to

omalen i veseo čovjek crvena lica, koje je izgledalo kao da je prepuno dugmadi: oči su mu bile kao dugmad, usne, ispucane od vjetra, ličile su takođe na dugmad, a bilo je još mnogo raznih, čudnih otekлина i bradavica po čelu i bradi, koje su isto tako ličile na dugmad.

Ta čudna sličnost sa dugmadima ogledala se i na njegovu odijelu. Imao je pleten vuneni džemper, koji je bio sav išaran dugmadima od sedefa, i to na svim mogućim mjestima. Preko toga je bio obukao neki smiješan kratak kaputić od pamučne tkanine sa kožnim rukavima, na kojima je bilo bezbroj bakarnih dugmadi. A kada bi neko izbliza zagledao, vidio bi da su to dugmad sa nekadašnjih uniformi vojske Njegovog Veličanstva.

Raulijevo lice i pojava bili su dobro poznati po cijeloj sjevernoj Engleskoj, jer je on kao lončar putovao po njoj. Jedan konj vukao je pokrivena kola – njegovu pokretnu kuću i dućan kojima se on lagano vozio drumovima, noseći svoju robu i živeći u njima. A kada je ulazio u neko selo ili grad, on je debelom motikom udarao po jednoj od svojih najvećih činija – jednoj ogromnoj posudi gledosanoj mrkom bojom, i to lupanje u činiju ličilo je na dubok zvuk nekog velikog zvona.

Rauli bi tada podigao glas i zapjevao:

Evo ovdje prodavca Palmera, lončara.
Evo lonci i šerpenje,
Imam ih na biranje.
Ako nemaš para,
Nema ni pazara!
Evo lonci i šerpenje...

Volio je da priredi zvučan ulazak u te male varošice na sjeveru, lupajući snažno po gledosanoj činiji. Radio je to sa ohološću, i to iz dva razloga – prvo, da bi objavio svoj dolazak, a drugo, da bi pokazao jačinu svoje robe koja se ne može slomiti ni pri ovako jakim udarcima.

Tu svoju turneju pravio je on jedanput godišnje. A kada bi mu ponestalo robe, vraćao bi se kući u selo, gdje je njegov brat Mark izrađivao grnčarsko posude. Mark bi ga pogledao i klimnuo glavom ne napuštajući svoj grnčarski točak, koji se nalazio u velikoj šupi, gdje je on modelirao starinsko posuđe. Rauli bi se tada opet snabdio robom, počev od najmanjih dječijih činijica za supu pa do najvećih, gotovo tri stope širokih, koje domaćice na sjeveru rado upotrebljavaju za miješenje hljeba, a – često u njima kupaju i bebe.

On bi napunio svoja kola tim mrkim i žutim posuđem, koje je blistalo od gleđi, pa bi opet krenuo. – Tako – sad idem – rekao bi.

Mark bi ga pogledao, klimnuo glavom – i produžio svoj posao.

Rauli bi krenuo na svoj uobičajeni put, putujući danju; a noći bi potjerao Besi pored drumova, gdje bi mu se ukazalo neko dobro mjesto za prenoćište.

Bio je to udoban i srećan život, jer se Rauli u svojim kolima osjećao kao kod kuće.

Bilo je gotovo nevjerovatno da su se na tako malom prostoru mogle zadovoljiti sve potrebe života. Često bi nekom kupcu, smatrajući da mu time čini veliku čast, pokazivao svoje prebivalište. A i najbolje domaćice, zavirujući unutra, oduševljavale su se tom besprijekornom čistoćom kola.

Bilo je tu mjesta za sve. Mjesto gdje je Rauli stavljao svoj brijač, mjesto za lavor, pa čak i mala prečaga za peškir.

Namjestio bi svoju postelju, završio doručak i posklanjao posuđe. Potom bi upregnuo Besi, objesio njenu zobnicu ispod kola i onda sjeo na svoje sjedište u kolima.

– Ći-ha-Bes! – viknuo bi.

Kada bi opet bio na putu, Rauli bi u toku vožnje skočio sa svoga sjedišta i pošao pješice pored kola. Besi je i bez njega imala dosta da vuče, a on je ionako volio da pješaci; osim ako vrijeme nije bilo rđavo.

Vrijeme je sad bilo lijepo. Rauli je išao putem po jutarnjoj izmaglici i pjevao:

Ah, oče, oče, dubok grob mi kopaj!
Jer zauvijek sad svijet napuštam taj! –
Čelo groba grlicu mi stavi,
Nek svi znaju da mrem od ljubavi.

To je bila tužna pjesma, ali Rauliju je to bilo svejedno. On, u stvari, nije ni znao šta pjeva. On je to radio samo zato da bi u ovoj samoći, putujući od grada do grada, svojim glasom pravio sam sebi društvo. On nije imao drugog društva osim svoje kobile Besi i – Tutsi. A Tutsi je bila zaista "neko" – kako bi to Rauli govorio. Ona je sada sjedila na sjedištu – to malo, bijelo psetance koje bi moglo biti i pudla i foksterijer, a isto tako i pomerijanac ili skajterijer. Uostalom, možda su i sve te rase bile zajedno u njoj.

Tutsi je bila isto tako dobro poznata kao i Rauli. Ona je umjela stajati uspravljena na prevrnutom čanku, balansirajući pri tom malim čančićem na njušci. Mogla je isto tako skočiti na kuglu od drveta i kotrljati je nogama, stojeći na njoj i balansirajući. Podizala je penije sa zemlje i donosila ih Rauliju. Zнала je da skače i kroz obruč.

Uvijek kada bi Rauli stigao u neko bolje selo, priredio bi malu predstavu sa Tutsi – ne kao što bi to kakav pelivan učinio, radi nekoliko penija, nego zato što se radovao sreći i smijehu djece koja su se tu okupljala.

Putem između gradova Tutsi je obično sjedila na kočijaškom mjestu – kao što je to baš i sada bio slučaj, dok je Rauli pjevao svoju tužnu pjesmu o nesrećnoj seljančici.

Rauli nije nikada mislio na ono što pjeva. On je uvijek svu svoju pažnju obraćao na svijet koji se oko njega kretao. Putujući i živeći tako u prirodi, Rauli je mnogo štošta znao o tom svijetu. Bila su mu poznata mjesta gdje se gnijezde svrake; znao je i u koje vrijeme laste dolaze i odlaze. A nijedan lovac u zemlji nije mogao da ugleda brže od Raulija crveni čuperak – znak da je lisica tu!

I tako je on i ovoga jutra sa napregnutom pažnjom zvjerao unaokolo. Odjednom on

prekide pjesmu. Priđe kolima i stade na papučicu. Vozeći se tako, pripijen uz ogradu kola, on je posmatrao nešto. Bio je ugledao jedno pseto koje je sigurnim korakom išlo poljem prema drumu.

Prilazilo je ne plašeći se nimalo – kao da su kola koja je vukao konj nešto što se često susreće u prirodi – kakvo drvo, recimo, ili jelen. Rauli to opazi i ukloni joj se sa domaka očiju. Mrmljao je u sebi:

– Šta li ti to hoćeš, a?

Pseto se približavalo, idući ivicom jedne močvare; zatim pređe na drum baš u trenutku kada su kola prolazila.

– Ej, šta hoćeš ti? – uzviknu Rauli glasno.

Pseto ga pogleda i povuče se natrag u jarak kraj močvare.

– Šta, zar ti se ne sviđa moje društvo? – reče Rauli.

On side sa papučice i opet poče da ide pješice. Gledao je za psom, koji je išao čas pred njim, a čas uporedo sa njim. Neka rijeka prepriječi psetu put. Zato se ono morade vratiti natrag na drum da bi prešlo preko mosta.

Rauli se pope na kola, a kada kasnije opet side, držao je u ruci nekoliko malih parčića džigerice. Tutsi podiže njušku i mahnu svojim smiješnim repićem.

– Nije to za tebe, kućo moja – reče Rauli. Okom je stalno pratio kretanje onog psa. On će stići na most istovremeno kada i njegova kola.

– Dobro, mi ćemo se praviti ovoga puta da te ne vidimo – reče on glasno.

I započe da pjeva na sav glas:

Moj stari otac znao me je zvati
jer mi je htio dobar savjet dati;
Naivan i prost bješe savjet taj...

Pa onda: – Ej, di-i-i-i. Besi! Ne, pravo ćeš u šiblje! Mućni glavom malo! Taaako, sad je dobro!

Glava ti je puna svega
Al' ne onog što ti treba,
A kad jednom dođe stega...

I tako, pjevajući i podešavajući brzinu kola, Rauli stiže na most upravo kada se i pseto približi. On produži i dalje da pjeva snažno, praveći se kao da ne vidi pseto. Međutim, ono bješe zaostalo; kao da je htjelo da prvo njega propusti. Rauli ne htjede ni glavu da okrene. Umjesto toga on zamahnu rukom u kojoj je držao ono nekoliko parčeta džigerice, tako da se miris rasprostire svuda po vazduhu; onda nemarno baci jedno parče. Kada pređe most, on se osvrte da bi vidio šta radi pseto.

Tamo, kod mosta, Lesi se lagano približavala džigerici. Izgledalo je kao da cio

vazduh miriše na džigericu. Glad zagolica njene sluzne žlijezde i usta joj se ovlažiše. Ona priđe bliže i saže glavu da bi omirisala džigericu.

Ali rezultati dugogodišnjih vježbi pokazaše se i ovdje. Sa kakvom je nju pažnjom Sam Karaklo učio da ne dira tuđu hranu! On ju je tome naučio ostavljajući male parčice mesa po raznim mjestima – a u tom mesu je bila ljuta paprika. Još kao kučence Lesi poletje jednom na jedno od tih parčadi mesa, ali brzo osjeti da u njemu ima nešto slično živom plamenu, i dok su joj usta gorjela od paprike, gazda ju je još i grdio.

– Svirepo je to – rekao je Sam Karaklo svome sinu Džou – ali to je jedini način na koji je mogu naučiti. Više volim da mi kao kučence pojede ljutu papriku nego da mi kao već odraslo pseto ugine od otrova koji bi mu neki luđak dobacio.

Tu lekciju je Lesi dobro upamtila.

Pseto ne smije da dira hranu koju nađe na putu!

Ali je glad nešto što obara čak i navike. Nos joj zadrhta dok je njuškala taj komad džigerice. Ipak se naglo okrete, ostavi meso i pređe most.

A tamo, naprijed, Rauli Palmer je pješačio pored svojih kola i klimao glavom.

– Dobro kuće i dobro vaspitano – reče on. – To je korisno za tebe, kucu moja; ali vidjećemo...

Krenuo je dalje pjevajući, ali je i nadalje mahao džigericom po vazduhu, tako da je pseto stalno osjećalo taj prijatni miris.

I Lesi, željna hrane, pođe za tim mirisom. U jednom trenutku, kada je već bila prešla most, instinkt joj počeo opet govoriti da napusti drum i da pođe poljem; ali ona ne htjede da ostavi ovaj tako prijatan miris hrane. Preskočivši jarak, kaskala je i dalje putem za kolima ili uporedo sa njima.

Rauli Palmer je pjevao svojoj Tutsi, sjedeći na sjedištu:

To je kučence oprezno i mudro,
I sigurno neće biti tako ludo;
Ono će ipak preboljeti svoj strah
I doći će k nama u naš bivak.

– Kako ti se sviđa ovo kao stih, Tutsi? Ti bi svakako voljela društvo, je li? Pa, vidjećemo!

I Rauli Palmer je putovao tako drumom. Ponekad bi se okrenuo, i tada bi vidio pseto za sobom u polju. Ponekad bi se, opet, ono izgubilo i dugo vremena ga ne bi vidio. Međutim, vraćalo se uvijek, jer ga je privlačio miris mesa, za kojim je istrajno išlo. I svaki put kad god bi se vratilo, ono je prilazilo sve bliže kolima i čovjeku u njima, a ovaj se, opet, pravio kao i da ne obraća pažnju na njega.

I to se protezalo tako cijelo prijepodne, sve dok su prelazili tu monotonu ravnicu. Kako sunce bješe već visoko odskočilo, Rauli skrenu s puta. Vidio je kako pseto zastade iza njega.

– Vrijeme je da gricnemo nešto, Tutsi – reče on.

On brzo upali vatru i nastavi mali kazan. Ugrija vodu i skuva čaj. Zagrijao je i lonac sa mesom. Rasiječe džigericu i metnu je u jedno čanče za Tutsi. Jeo je i sam. Cijelo vrijeme je pažljivo posmatrao pseto, koje je prilazilo sve bliže i bliže. On je razmetljivo davao svom malom psu zalogaj po zalogaj. Vidio je kako pseto sjedi sada svega nekih dvadeset koračaja dalje i kako prati pogledom svaki pokret njegove ruke. Jedanput ili dvaput Tutsi piskavo zalaja na njega, ali Rauli odmah umiri svoje ljubimče.

Kada, najzad, dovrši ručak, on ustade.

– E pa – reče on – i mi znamo po koju majstoriju, zar ne, Tutsi? Vidjećemo da li ćeš jesti ili ne! – on uze sa svoga "stovarišta" jedan čanak i napuni ga parčićima džigerice. Ravnodušno, kao da je to godinama svakodnevno činio, on priđe na pola puta psetu i stavi čanak na zemlju.

– Evo ti tvoj ručak – reče on – Pojedi to sve!

Lesi ga je pratila pogledom dok se vraćao kazančiću. Pošto je izgledalo da on i ne obraća pažnju na nju, ona se diže i lagano priđe čančetu.

Pseto ne smije jesti hranu koju nađe na putu!

Ali ovo je bilo nešto drugo. To nije bilo nađeno. To je bilo stavljeno u čanče. Tako je zaista bilo. Hrana je bila u čančetu. A kada se to čanče ili tanjir dobije od čovjeka, onda to znači da pseto može jesti mirno, bez bojazni. U toj hrani sigurno nema nikakve žive vatre.

Oprezno i lagano Lesi saže glavu. Prednjim zubima podiže komad džigerice, baci ga u vazduh i dočepa zubima. Proždirala je tu džigericu, sva srećna što opet ima šta da jede. Sasvim je očistila i olizala čanče. Onda je sjela i gledala u čovjeka, kao da mu je htjela reći:

– Za početak je ovo bilo dobro. Ali gdje je sada pravi ručak? Rauli otrese glavom i glasno reče:

– A, ne! Ako hoćeš još da jedeš, onda moraš poći sa mnom. Zar ne rekoh maločas da i mi ponešto znamo o kucama, Tutsi? Kada ti se hrana ostavi na putu, a ti je ne uzmeš, znači da te je neko tako naučio, lijepa moja prijateljice kuco! Dakle, staviti hranu u čanče – to je bila tajna! E, onda je sve kako valja! Ustanimo sada i krenimo dalje na put!

On skide zobnicu sa Besine glave, prevrnu kazanče i pažljivo ugasi vatru. Sve je on to vješto posklanjao. A u isto vrijeme posmatrao je ispod oka pseto kako sjedi i čeka da vidi hoće li se to čudo od onako finog ručka opet ponoviti. A kada je, najzad, krenuo i bio opet na putu, Rauli Palmer odahnu srećno. Pseto je pošlo za njim! Sada više nije išlo daleko, poljem – već blizu, pored kola. Naravno, ne baš sasvim blizu – ali Rauliju je to trenutno bilo svejedno. Doći će i to kasnije; on je to znao vrlo dobro.

I on veselo zapjeva:

Izvešće me sada izvan kuće moje
I povešće tamo gdje vješala stoje,
Staviće mi omču da život mi stane,

Gnusnost ta ih neće nimalo da gane,
I dok mrtav budem visio u mraku,
Duše moje jauk čuće se u zraku;
Proklete zauvijek nek vam oči budu.

Dani su prolazili, a Lesi je još uvijek bila sa Rauli Palmerom. Išla je za kolima sa grnčarijom – uvijek na nekoliko koraka dalje. Rauli je pokušavao da je privikne da se podvuče ispod stražnjeg dijela kola – kao što su to u doba "Faetona"^{9[9]} radile dobro dresirane dalmatinske doge. Ali Lesi to nije htjela nikako da uradi.

Ona nije voljela ni onu lupu i galamu na ulazu u kakvo selo. A podnosila ih je samo zato što je znala da sve to ne može dugo trajati. Bila je zadovoljna sve dok je Rauli išao na jug. Ali jednoga dana put im se razdvoji i Rauli krenu na istok. Neko unutarne osjećanje govorilo mu je da neko iz njegove životinjske porodice nedostaje. On se osvrnu – Lesi je sjedila na raskršću.

I svaki put kada je on pozva, ona pođe nekoliko koraka k njemu, ali se opet okrete, vrati i sjede.

Rauli diže nemoćno ruke uvis, pope se u kola, okrete Besi na drugu stranu i krenu drugim putem – na jug.

– Dobro, mogu ići i putem za Gotsej, isto onako kao i preko Menlipa – reče on blago. Ali kasnije on se okrete svojoj Tutsi.

– Vidiš kako je čovjek između vas žena ništavilo. Mislim na tebe, Besi i Njeno Veličanstvo. Kakvih mogućnosti može imati sam muškarac u vašem društvu. Besi želi da ide na sjever, jer joj je tamo kuća. Njeno Veličanstvo želi na jug – jer namjerava, bez sumnje, da provede zimu na Rivijeri. A ti – eh, ti si zadovoljna sve dotle dok si pored mene. Da – Tutsi je jedina koja me voli radi mene lično!

Malo psetance je mahalo repom, za koji se ne bi moglo reći ni da je zavrnut ni prav, ni kratke ni dugačke dlake.

Bio je to lijep život putovati usamljenim putovima po tim sjevernim krajevima, daleko od glavnih drumova kojima su išli tamo-amo kamioni, teretna kola i automobili, čiju je jurnjavu Rauli strašno mrzio, i dok su prolazili milje, Rauli je stalno pjevao.

– Dakle, Vaše Veličanstvo, da li bismo mi, obični smrtni ljudi, mogli da napravimo jedan mali prost posao?

Tim riječima se Rauli obratio Lesi, koja je išla za kolima i pravila se kao da ništa nije čula.

– Znam, Vaše Veličanstvo – reče Rauli ponizno. – Znam da je vašim kraljevskim ušima neprijatno da slušaju kada govorim o takvim stvarima kao što je novac, ali pošto mi, skromni ljudi, moramo ipak od nečega živjeti to bismo, ako vi dozvolite – ali samo ako vi dozvolite – ja i Tutsi htjeli da zaradimo malo para.

Zadovoljan svojom sopstvenom glumom, Rauli skide kapu pred Lesi i duboko joj se pokloni. Onda se okrenu kolima i, skinuvši najveću činiju i motku – počeo snažno da udara

sve dok nije stigao do prvih kuća.

Zvuk koji je podsjećao na zvuk kakvog velikog zvona orio se selom. Čuo se Raulijev snažan glas:

Evo lonci i šerpenje,
imamo na biranje;
Ako nemaš para,
nema ni pazara!
Evo lonci i šerpenje!

Žene su se skupljale pred kapijama, a Rauli ih je pozdravljao. On zaustavi kola nasred sela, gdje su domaćice obično birale robu, pogađale se i šalile na račun cijena.

– Tako su jake da ih ne možete razbiti – hvalio bi se Rauli

– A ja sam baš razbila onu koju sam prošle godine kupila! – povika jedna žena.

– Pa vremenom se moraju jednom i razbiti – reče Rauli, a oči mu zacakliše. – Kada bih ja njih napravio da budu nesalomljive, tako da vam nikada ne budu potrebne nove, onda bih upropastio svoj dućan.

Pri tom namignu značajno, a žene počеше da vrište od smijeha; gurkajući jedna drugu govorile su:

– E baš je pravi šeret taj naš lončar Rauli Palmer!

A sad – reče Rauli kad kupovina bi završena – ko želi da vidi psa koji zna nekoliko vještina?

Djeca zagrajaše i počеше da tapšu veselo ručicama. Rauli izvadi pribor i stavi ga na zemlju. Tutsi hitro siđe sa sjedišta. Rauli pljesnu rukama, ali se ne dogodi ništa. Malo psetance je i dalje sjedilo i čekalo.

– Šta je? – upita Rauli. – Ti čekaš nekoga? Ah, tako, dakle! Njeno Veličanstvo još nije stiglo na zakazanu predstavu. Ah – evo je dolazi!

Lesi, koju je Rauli već marljivo dresirao, došeta pred gomili svijeta i sjede. Rauli joj dade kao nagradu parčence džigerice.

– Dobro, najzad je stiglo i Njeno Veličanstvo. Sad možemo početi, zar ne? – produži Rauli.

Na njegov znak rukom Tutsi uzbuđeno zalaja i poče da izvodi svoje uobičajene vještine. Skakala je kroz обруče, pokazivala lajanjem koliko ima godina i odglumila je "mrtvo pseto". Pronašla je među svijetom i najljepšu djevojku – ali sve to pomoću Raulijevih potajnih znakova. Najzad je završila svojom najboljom tačkom – hodanje po drvenoj kugli držeći u zubima nacionalnu zastavu.

– Zar to drugo pseto ne umije ništa da radi? – povika jedno dijete.

– Pa zar ti hoćeš da kraljevska ličnost nešto izigrava? – odgovori Rauli. – Uostalom, ona, izgleda, i ne želi da radi. Rauli priđe Lesi noseći u naručju Tutsi.

– Da li biste htjelida obavite jedan posao? – upita je on. Lesi je sjedila i dalje, ne

trepnuvši ni okom.

– Da li biste bili voljni da pokupite stvari, pošto je "zvijezda" završila predstavu?

Lesi je sjedila još uvijek nepomično.

– Pokupite stvari! – grmnu Rauli zapovjednički. Ni ovog puta se Lesi ne pomače; djeca su vrištala od zadovoljstva. Rauli se počea po glavi, tobože zbunjeno, a oči mu zasijaše. Onda podiže prst prema djeci i okrete se Lesi.

– Da li bi Vaše Veličanstvo htjelo da mi učini tu milost i da izvoli pokupiti ove stvari?

Ovoga puta dade joj uz to znak rukom, jer se kod životinja, kada su u pitanju trikovi, ne može ništa postići riječima – i Lesi se diže ponosito. Zatim odgura svojom tankom njuškom drvenu kuglu do kola. Pokupi i obruče, jedan po jedan, i stavi ih na gomilu kraj vrata. Rauli joj se pokloni, a i Lesi njemu odvrati poklonom – opruživši prednje šape, onako kako psi obično rade kada se poslije spavanja protežu.

– Vidite li? – reče Rauli djeci. – Sjetite se uvijek da kažete "molim", i postići ćete mnogo štošta više u životu. A sad idemo, i ne zaboravite torbara Palmera, lončara. Doći ću vam opet iduće godine. Zbogom!

Ruke zamahaše kroz selo i povorka krenu. Rauli je zadovoljno pjevao. Tutsi se udobno namjesti na prednjem sjedištu. Besi je trupkala svojim tromim, ali sigurnim korakom, dok je Lesi bezbrižno kaskala iza njih. Bila je srećna što se opet nalazi na putu. Mrzila je zadržavanja po selima i nikako nije marila te predstave, u kojima je morala da igra tu svoju malu ulogu. Ona nije bila kao Tutsi, koja je uživala u tim trikovima i jedva čekala da ih prikaže. Tutsi je bila pseto rođeno za takve "majstorije". Ali Lesi – nije bila takva.

Rauli Palmer je to znao. Posmatrao je Tutsi, koja bješe već zadrijemala.

– Da, da, ona je divno pseto, koje je došlo ko zna otkuda – ali ona nikada neće biti tako okretna kao ti, draga moja, zar ne?

Tutsi poče da se izvija od uzbuđenja, što je trebalo da znači da maše repom.

Rauli završi večeru i poče da sprema kola.

– Da, znam. Ti ne bi htjela da opet krenemo – reče on Besi.

– Ali se mora, jer je dugačko ovo parče koje još imamo da pređemo i mnogo milja imamo donde još da prevalimo. Uostalom, još je i prilično vidno.

Rauli podiže oči. Bila je jasna mjesečina, a u vazduhu se osjećala izvjesna svježina.

– Koliko se ja u to razumijem, predstoji nam ružno vrijeme; zima će brzo doći – i mi ćemo morati da krenemo kući. Zbog toga se moramo potruditi da noćas što dalje odmaknemo.

On opet istjera kola na drum, i uskoro se začu monotono kloparanje Besinih potkovića po čvrstom drumu. Tutsi je spavala tvrdim snom na prednjem sjedištu; a Lesi je kaskala za kolima, srećna što opet putuje.

Rauli je računao u svojoj glavi. Bilo mu je potrebno još dobrih četiri časa da bi mogao, još prije deset časova, stići do onog mjesta kraj apdenskih šuma koje je zgodno za

prebivanje. Dotle će već i zahladnjeli. Šoljom dobrog čaja, skuvanom u kazančiću, okrijepeće se, pa će onda u krevet, da bi sutra ujutru mogao rano ustati i krenuti sa suncem.

DVADESETA GLAVA

JEDNO HRABRO SRCE I – JEDNO ZBOGOM!

U tamnoj sjenci drveća pojaviše se dva čovjeka na drumu.

– Pa dobro, ako ti se to ne sviđa, Snikers, ti znaš šta možeš da uradiš!

Čovjek koji je to govorio bio je visok i zdepast. Ramena su mu se snažno ocrtavala ispod kožnog kaputa od krtice. Na široko četvrtasto lice bio je natukao kačket. A onaj kome se on bješe obratio bio je omalen, mršava lica. Sa vrha njegova dugačkog nosa visila je jedna mala kristalna kapljica koja je, izgleda, uvijek stajala tu, bez obzira koliko je on prije toga šmrkao.

– Ti mi uvijek zadaješ muke, Snikers – stalno kukaš. Eto, dozvolio sam ti da mi postaneš drugar – da putuješ sa mnom; a cijelo to vrijeme moram da gledam kako ti badavadžišeš! I kakve ja vajde imam od tebe? Stalno se samo žališ, samo jadikuješ! Jesi l' umoran – umoran sam; bole li te noge – bole me! je l' ti hladno – hladno mi je! Neka te đavo!...

– Ej, Bakls, pogledaj!

Zdepasti čovjek zastade u govoru i pogleda tamo gdje mu drugi pokaza prstom. Kroz mrak se vidjelo svjetlucanje vatre. Bakls polako obrisa rukom usta. Pogleda unaokolo. Kraj drumu opazi jednu debelu granu na nekom drvetu. Izvadi nož i nemilosrdno okresa sve graničice na njoj. Bio je zadovoljan. Zamahnuo je tom teškom batinom. Vidje kako i Snikers uradi to isto.

Ne progovorivši ni riječi, Bakls dade znak glavom i obojica se počеше tiho prikradati drumom.

Nešto kasnije ležali su obojica u jednom gustišu. Miris zapaljenog drveta išao im je pravo u lice.

– Torbar Palmer, lončar – šaputao je Snikers čitajući natpis na kolima – neki torbar, eto!

– Torbar? – procijedi tiho Bakls. – Pa to onda znači da sve nosi sobom.

– Naravno, Bakls! Oni uvijek nose sve sobom.

– Hajdemo onda!

Bakls ustade i poče da se prikrada naprijed. Ali nije prešao ni deset koračaj a, kad oštar lavež psa prekide noćnu tišinu kao kakva jaka uzbuna.

– Ima pseto – reče zadihano Snikers.

– Baš me briga! – reče Bakls.

On drsko krenu naprijed; sada je već svako skrivanje bilo uzaludno, i on pođe pravo onome mjestu gdje je gorjela vatra.

– Drži to tvoje pseto, druže! Ne boj se! Nećemo ti ništa! – povika Bakls.

Kada dođe do vatre, Lesi zalaja. On zamahnu na nju batinom, ali se ona skloni. Sad i Rauli pokuša da je uhvati, ali ona pobježe i stade kraj vatre, režeći. Njenom režanju pridruži se i Tutsino piškavo lajanje.

– Smirite se! – viknu Rauli. – Čutite oboje!

Psi se umiriše i produžiše samo da tiho reže. Bakls se počeo ceriti, razvukavši široko usta. Osjetio je da Snikers stoji iza njega.

– Lijepo je to od tebe, druže – produži Bakls vjerujući da mu glas zvuči prijateljski. – Piješ čaj? Zar to nije divno? Da li bi dao koji gutljaj i beskućnicima koji traže posla, da bi se i oni mogli malo ugrijati. – Prilazio je smijući se.

Rauli ustade sa panja na kome je dotle sjedio. Uprkos Baklsovim riječima, Rauli se nije zavaravao. On nije uzalud putovao toliko godina sam; bio je već naučio da ljudima sa kojima se susretao po usamljenim mjestima već s lica pročitati jesu li dobri ili zli.

– Šta, nećeš? – viknu Bakls.

On uskoči između Raulija i kola da bi Rauliju prepriječio put. Mahao je batinom, cerekajući se pritom. Više se nije pretvarao.

– 'Ajde sad! Gdje je? – A zatim ga počeo mamiti: – Ako budeš dobar i ako budeš htio dobrovoljno da nam daš, mi ti nećemo ništa nažao učiniti, zar ne, Snikers?

– Ne, nećemo mu ništa!

– Pa naravno da nećemo. Ali ako tražiš đavola, onda ćeš dobiti svoje, pa ma kako nam to bilo žao. Dakle, gdje je?

– Pa daću vam – reče Rauli.

Onda odjednom prekide govor i iznenadnim skokom se obrete pored kola. Sada se i u njegovoj ruci pojavi jedna debela batina. On se nasloni leđima na kola. Opljunu u šake. Ništa nije govorio, jer nije ni bilo potrebno.

– Tako, dakle, ti hoćeš na taj način? – reče Bakls zadihano. – Dobro, u redu!

Bakls zamahnu svojom batinom. Rauli odbi udarac i lupi zdepastog po članku. Bakls urliknu od bijesa.

– Pa šta je, Snikers, šta gledaš – zaobidi ga s druge strane – kukavico!

Sada oba čovjeka navališe, a Rauli, naslonjen na kola, pokušavao je da ih zadrži što dalje od sebe. Udarci počеше padati po njegovoj glavi i plećima. Bio je bespomoćan.

U očajanju on pogleda Lesi, koja je lajala kraj vatre.

– Hodi, drži ih! – pozva je on.

Lesi jurnu i iznenada napade zdepastog čovjeka. Ovaj se okrete i udari je svojom batinom. Udarac je pogodi u plećku, i ona se gotovo prevrnu. Za trenutak borba prestade i ljudi pogledaše pseto. Vidješe kako ono stoji i gleda ih.

U Lesinoj svijesti sukobljavali su se razni osjećaji, od kojih je ipak jedan bio najjači.

Ovdje su opet bili ljudi čije su ruke nosile zlo, koje su mogle da dosegnu do tebe i da ti nanesu bol. To su te ruke koje su te mogle ščepati i zatvoriti. Tih ljudi se trebalo kloniti; onako kao što je to i ranije činila. Zato bi trebalo da se iskrade a da to niko od njih i ne primijeti.

Tog trenutka Bakls koraknu naprijed ka Lesi i podiže batinu.

– Bježi – viknu on – prije no što te ponovo odalamim! Lesi promače kroz žbunje, a zatim strminom kroz šumu. Baks se tada ponovo okrete Rauliju.

– Divno pseto! – uzviknu on podrugljivo. – Vidiš li, družo – čak te i tvoj najbolji prijatelj ostavi na cjedilu. Oh, ala je to divno pseto! A sad hajde! Da mi mirnim putem – a ono što je bilo, bilo.

Raulijeve oči su pratile Lesi čak do šume, a onda se on okrenu opet njima. Opljunu u šaku, bodreći samog sebe.

– Dođi – da uzmeš! – reče on tvrdoglavo.

Ljudi su se polako i obazrivo približavali Rauliju. Koračali su oprezno prema vatri; taj torbar baš nije bio slabić, i ovako, oslonjen leđima na kola, imao je dovoljno mjesta da se bori. I dok je on tako vodio borbu, odbijajući ih vješto svojom batinom, njegovo malo psetance Tutsi jurilo je unaokolo, vršeći vjerno svoju dužnost i braneći svog gospodara.

Ali sve to što je sićušno psetance moglo da uradi bilo je isuviše malo. Izgledalo je gotovo smiješno kako ono napada kevući i cičeći. Pa ipak ta živahna mala bijela loptica žestoko je navaljivala, i najzad uspje da svojim sićušnim zubićima ugrize zdepastog za članak.

Trenutno iznenađen, Bakls se otrese pseta jednim udarcem noge.

– Prokleti mali pacove! – reče on.

Ali psetance ponovo navali. Tada ga Bakls, podignuvši svoju veliku batinu, udari svom snagom. Malo tijelo pade i skotrlja se slomljeno, bez znaka žitova u žbunje.

Kada to spazi, Rauli, strahovito bijesan, navali na ljude goneći ih mahnitom. Vitlao je pomamno batinom, i izgledalo je kao da će uspjeti da ih otjera.

I zaista, za tren oka oni bjehu odbačeni. Ali Rauli u ljutini učini jednu grešku; on napusti zaštitu kola i zbog toga bi napadnut sa obje strane. Bakls, koji je još osjećao udarce torbareve batine na sebi, vidjevši ga sada nezaštićenog, udari ga tako strahovito po ramenu da torbar pade na koljena. Pokušavajući da ustane, on zakloni glavu batinom i rukom. Ali tada osjeti udarac s leđa. On se okrete i uhvati Snikersa, objesivši se o njega. Htio je da od jednog neprijatelja napravi sebi štit protiv drugog dok mu se svijest ne povрати. Osjetio je kako mu curi topla krv pored lijevog oka; znao je da mu je tjeme teško povrijeđeno.

Kada se Lesi u prvi mah izgubi u žbunju pred Baklsovom batinom, ona, po običaju, krenu na jug. Međutim, ovoga puta ona ne osjeti onaj blaženi mir koji je uvijek osjećala kada je polazila željenim pravcem. Nekako – nešto nije bilo u redu.

Ona se zaustavi i pogleda natrag. Sada se kroz drveće jedva moglo primijetiti kako vatra svjetluca, ali je do njenih ušiju još uvijek jasno dopirala vika ljudi i Tutsina piska.

To oštro skičanje uznemiri je više no sve ostalo, jer je to bio znak uzbune – krik psa u gnjevu i odbrani.

Lesi se okrete, uleti u žbunje i pođe natrag. Kod nasipa ona opet sjede. Tutsina piska se nije više čula. Lesi je sada mogla vidjeti kako se ljudi kreću tamo-amo, kao ogromne sjenke. Vidjela je i kako je Rauli pao na zemlju.

Dva potpuno suprotna osjećaja borila su se u Lesi – jedan da se kloni ljudi, a drugi da brani svoj dom, pošto su kola i vatra bila sada, u neku ruku, njen dom. I taj posljednji osjećaj nadvlada u njoj. Ona ga bješe naslijedila još od svojih predaka. A strah od ljudi, taj skorašnji osjećaj, bila je stekla tek posljednjih mjeseci svog života. Zato je stariji osjećaj i pobijedio.

Nikada u svom životu nije napala čovjeka; ona nije bila pseto divlje rase. Ali kada je već stekla ovako rđava iskustva, ona se više nije ustezala niti je više imala obzira. Ona zalaja neprijateljski i, nakostriješene dlake, jurnu niz nasip.

Ljudi primijetiše njen povratak tek onda kada se neka prilika pojavi nadomak vatre i sjuri se na njih kao strijala. Ona se zaleti i skoči Baktsu na grudi. Silina tog prvog napada preturi zdepastog čovjeka, ali se Lesi ne zaustavi. Ona se skloni sa svjetlosti i šmugnu u žbunje, da bi sada navalila iz drugog pravca. Jurnula je ponovo i, prolazeći pored Snikersa, koga je Rauli još uvijek držao, ujede ga za nogu.

Nevjerovatnom jačinom zari ona svoje prednje zube u čovjekovo meso, a kroz noćnu tišinu se razliježe Snikersov krik pun bola.

Zatim se ponovo okrete Baklsu.

– Šta, ti si se vratila – promuca on.

Vjerujući da će ona pobjeći kao i maločas, on je napade, ali Lesi ovoga puta uspije da izbjegne udarac batine i projuri pored njega razderavši mu zubima list na nozi. Ona pretrča cio taj prostor, zaokrete i ponovo ga napade, i svaki put kad god bi izjurila na čistinu, ona bi ga napala i kidala zubima, kao što to ovčarski psi obično čine u borbi. A svaki put kada bi došla do žbunja, koje se nalazilo u sjenci, ona bi se okrenula i vratila drugim pravcem.

Da bi je ohrabrio, Rauli je vikao i napadao sa sve većom žestinom. On poče da tuče oba razbojnika; udarao ih je goneći ih oko vatre. Najzad ova dvojica uvidješe da ne mogu dalje, jer je svaki put kad god bi se oni obrnuli da izbjegnu Raulijeve udarce nalijetala na njih ta životinja koja je nailazila iz pomrčine, i to uvijek novim pravcem, ujedajući ih svojim oštrim zubima, a povlačeći se natrag prije no što su je oni mogli i dohvatiti. Više puta je izgledalo kao da se tu nalaze dva ili tri psa, jer kad god bi se ljudi okrenuli, uvijek bi spazili po jednog koji bi ih iz nekog novog pravca napao.

Bili su bespomoćni pri ovakvoj taktici. Najzad, izmučeni i pobijeđeni, pokušali su da se povuku. Snikers je prvi otišao i ne vodeći računa o onom drugom. Pošto se bio strahovito uplašio ove utvare koja mu je bila zadala na nozi rane kao od noža – on pobježe. Jurnuo je u paničnom strahu, krčeći sebi put kroz žbunje. Ubrzo začu iza sebe neku lomljivu. Bio je to Bakls, koji je bezglavo jurio naprijed, bez obzira kuda i u kom

pravcu, samo da bi što dalje odmakao od protivnika koji se tako uspješno borio i koji nije mogao biti pobijeđen.

U mraku Snikers začu iza sebe neki sušanj koji ga uplaši i uznemiri. Onda ču i torbarev glas.

– Hodi, hodi ovamo; ostavi ga sada na miru. Ne zato što je on to zaslužio već zato što neću da ga ubiješ. Hodi ovamo!

Snikers je bježao i dalje. On je sada bio sam, bez svoga prijatelja. Nije ni želio da se sretne sa Baklsom, jer bi ga ovaj sigurno napao što ga je u najvećoj nevolji napustio; a, uostalom, nije više želio da sretne ni tog trgovčića ni njegovo pseto.

Snikers je bio došao do zaključka da onaj koji putuje sam – putuje najbrže, i on krenu na zapad.

A tamo, iza njega, kraj vatre, Rauli Paimer je čučao kraj malog bijelog tijela, Lesi je stajala i njuškala ga.

Dugo je Rauli čučao tako nepomično, sjećajući se minulih dana kada je malo psetance bilo njegov jedini drugar.

Najzad se podiže, ode do kola i uze lopatu; zatim poče da kopa mali grob.

Po studenoj kiši i vjetru Lesi zastade na raskršću. Ona zacvilje jednom i vidje kako se i kola zaustaviše. Čovjek je pozva. Ona zaigra u mjestu, ali ne htjede prići. Najzad joj on pođe u susret.

– 'Odi ovamo. Veličanstvo – reče on. Razumjevši prve riječi, ona priđe čovjeku koji je čučao na blatnjavom putu. Dugo je on nju tapšao i mazio. Onda ustade.

– Ti, dakle, nećeš da ideš? – upita on. Lesi podiže glavu i opet zaigra, ali ne htjede poći za njim.

– Dobro – reče on. – Možda je i bolje tako. Istina, ja bih volio da budem i dalje sa tobom, ali mi robe ponestaje i ja se moram vratiti Marku preko zime. Osim toga – ti se nikada ne bi mogla prilagoditi tako kao Tutsi, a i podsjećala bi me na nju. Međutim, ti si ipak bila dobro pseto.

Lesi je shvatila samo posljednje dvije riječi, pa zamaha repom kao da ga je razumjela.

– Da, ti me prilično razumiješ, je li? Dakle, oprost mi – u početku sam mislio da si kukavica, ali sada znam da to nije tačno. Samo, kod tebe, las, postoji i nešto drugo, i ja bih volio, kad bi to bilo moguće, da saznam tvoje misli – šta se u njima skriva.

Keruša ču riječ "las" i zalaja. Lončar zatrese glavom.

– Da, zaista je to šteta. Ti prilično razumiješ čovječiji jezik, ali čovjek nije dovoljno pametan da razumije tvoj. A mi ipak uobražavamo da smo pametniji!

Ah, mila moja, bili su to lijepi dani kada smo zajedno išli drumovima, zar ne? A sada je sve to prošlo – prošlo zauvijek!

Ja ću ostati sam – nema ni tebe – ni Tutsi! Uvijek sam govorio, ako čovjek ne želi da bude sam, onda ne bi trebalo nikada da postane torbar, jer se, evo, na kraju desilo ono što sam mogao i očekivati.

Možda bi se to moglo da posmatra i drugačije. Više puta sam pomislio da tvoja namjera nije ni bila da pođeš sa mnom, nego da si mi dozvolila da idemo zajedno sve dotle dok su i naši putevi išli zajedno. A sada – eto, ti ćeš poći za svojim ciljem – putem kojim si već i ranije išla!

Lesi nije razumjela sve te riječi. Ono što je razumjela bio je topao glas čovjeka koji ju je hranio i mazio, i koji je bio nježan prema njoj. Zato je ona zavukla njušku u njegovu ruku.

– To znači zbogom, je li? – reče on. – E, pa nek' ti je sa srećom. Idi! Lesi razumjede riječ "idi". Ona pode do raskršća, zatim se okrete i pogleda unazad. Čovjek joj mahnu rukom.

– Idi – i srećan ti put! – do viknu joj on.

Dugo je tako stajao i gledao kako keruša odlazi. Hladna popodnevna kiša udarala mu je u preplanulo lice. Zatresao je lagano glavom, priznavši sebi da nikada neće moći riješiti tu zagonetku.

Ubrzo se pseto izgubi iz vida. Rauli polako ode do svojih kola, pope se na sjedište, pucnu jezikom Besi i krenu na istok. Donjim drumom išla je Lesi – išla je na jug. Kiša se slivala niz nijenu dlaku, a blato je prskalo po nogama.

Nedjelju dana docnije Raulijeva kola su polako išla drumom. Nije više ni pjevao niti pješačio kraj svoje pokretne kućice, jer je u vazduhu oko njega bilo puno lepršavih bijelih pahuljica.

Rauli je sjedio na prednjem sjedištu, noge je bio pokrio ceradom, a lice pognuo da bi se zaklonio od jake mećave. Bio je sprijeda gotovo potpuno bijel, a pred njim se dizala para sa kukova Besi, koja je istrajno kaskala naprijed.

– Taaako, dobro je – reče Rauli glasno. – Ti osjećaš da smo već skoro kod kuće. Obradovaću se kada budemo stigli, jer je put bio odvratan. Uvijek samo kiša, susnježica, pa opet kiša – a najzad i snijeg. Ostao sam isuviše dugo na putu – zato se to i dogodilo.

Rauli je i dalje gundao, a zatim odjednom zastade u razgovoru sa samim sobom. On se opet sjeti psa koji ga je bio ostavio na raskršću.

– Da, da – reče najzad. – Ja sam već skoro kod kuće. A što se tebe tiče, moj prijatelju, ja se nadam da si ono što si tražio i našao. Mir – ili šta drugo, što si želio. Uostalom, ma gdje bio – nadam se da ti je dobro, toplo i suvo.

Više puta sam požalio što te nisam uzeo u kola i poveo sobom; ali nisam imao srca da to učinim – jer ja ne želim ni jedno pseto poslije Tutsi. Možda ću jednoga dana i zaželjeti, ali zasada – ne. Ona je bila tako vjerna onda kada su oni naišli – možda si i ti tako vjeran nekom drugom. Zato ti želim: zbogom, i nadam se da si i ti isto tako blizu doma kao i ja.

Evo nas, Besi! Evo "Dvanaest uglova"! Bićemo na vrijeme kod kuće da popijemo čaj sa Markom.

Besi krenu još življe i kola pojuriše kući, u kojoj će provesti zimu – miljama daleko od Lesi, koja je otišla na jug.

A ona je baš sada prelazila veliku močvarnu visoravan, gdje je vjetar duvao neprestano. Snježna oluja je udarala u leđa, podižući joj ukvašenu dlaku sa upalih slabina.

Išla je s velikom mukom. Snijeg je bio sve dublji. Morala je ulagati mnogo napora da bi se mogla probijati kroz snijeg; njeni mišići su bili toliko iznureni da joj je svaki korak bio težak. Najzad ona posrnu i pade. Savivši se, ona poče da grize led koji joj se bješe nahvatao na šapama, povrh dlaka i između noktiju. Pokuša ponovo da krene, ali je snijeg bio isuviše dubok. Tada se poče propinjati da bi razgrnula snijeg, ali je na taj način bila za kratko vrijeme potpuno iscrpljena.

Stajala je oborene glave, teško dišući, dok joj je bijela para izlazila iz usta. Podigla je glavu i zacviljela. Snijeg je i dalje vijao. Ponovo je pokušala da onako skače da bi se probila kroz smetove, ali opet zastade, nemoćna da ide dalje.

Onda podiže glavu i ispusti dug urlik – urlik pseta bespomoćno ostavljenog na hladnoći. To je bio dug i snažan zov koji se prolamao širokom močvarom – kroz mećavu i noć koja se lagano spuštala.

Ali je snijeg gušio svaki zvuk. Na toj ravni i divljoj zemlji miljama unaokolo nije bilo ni žive duše; čak da se neko i nalazio nekoliko stotina koračaj a dalje, jedva da bi mogao čuti taj urlik koji snijeg odmah zavija.

Najzad Lesi klonu na zemlju. Mekan bijeli snijeg polako ju je pokrивao. Ispod tog bijelog pokrivača, pod kojim joj je bilo toplo, ležala je ona iscrpljena.

DVADESET PRVA GLAVA

NA KRAJU PUTA

Sam Karaklo je imao pravo kada je početkom ove godine rekao da je put od Grinal Bridža u Jorkširu do imanja vojvode od Rudlinga u Škotskoj veoma dug. Tamo i natrag iznosio bi ukupno, otprilike, oko četiri stotine milja.

Toliko bi imao da pređe čovjek koji bi išao pravo, drumom ili vozom. A koliki je to tek put bio za životinju, koja mora da zaobilazi prepreke ili da se bori sa njima, da tumara i luta, da pođe, možda, i pogrešnim putem, pa čak i da se vraća ili skreće s puta – sve dok ne uspije da dođe na pravi! To predstavlja hiljade milja – hiljade milja preko nepoznatog zemljišta, kojim to pseto prije toga nikada nije prošlo – i to bez ičije pomoći, samo sa svojim instinktom koji mu jedini pokazuje pravac.

Da, to predstavlja hiljade milja preko brda i dolina, visoravni i močvara, oranica i pustinja, jaruga i rijeka, potočića i izvora; hiljade milja preko bregova i uvala, po snijegu i kiši, suncu i magli, kroz korov i žicu, trnje i kamenje koje ranjavi noge. Ko bi mogao očekivati da će sve to moći da izdrži jedno pseto?

Pa ipak, iako bi se to smatralo čudom, Džoe Karaklo je htio da vjeruje u to čudo,

čudo da će njegovo pseto jednoga dana ipak nekako i doći kući – i da će ga čekati pred školskom kapijom. Svakoga dana kada je izlazio iz škole, bacio bi pogled na ono mjesto gdje je Lesi uvijek čekala. Ali svaki put je to mjesto bilo prazno i Džoe Karaklo se vraćao kući ćutke, lagano i tupo, kao što su to činili ljudi njegova kraja.

Uvijek kad bi se završavao rad u školi, Džoe je pokušavao da ubijedi sebe da pseto neće biti tamo i govorio bi da se ne treba zavaravati. Nedjeljama se on trudio da dokaže sebi da u nemogućnosti ne treba vjerovati. Međutim, uprkos svemu – on se ipak nadao; ali se vremenom sve te nade konačno ugasiše.

No ako nada može da zamre u čovjeku, ne znači da to mora biti slučaj i kod životinja; dokle god živi, ona se nada i vjeruje, i zato Džoe Karaklo, prolazeći toga dana školskim dvorištem, nije mogao vjerovati svojim očima. Zažmirio je malo, zatresao glavom i protrljao pesnicama oči; jer ono što je vidio izgledalo mu je kao san. Tamo, nekoliko koračaja od školskog ulaza, nailazilo je – njegovo pseto.

Zastao je, jer je hod pseta bio strašan. Pri svakom koraku ponestajalo mu je daha. Glava i rep su mu bili opušteni gotovo do zemlje. Svaki pokret zahtijevao je poseban napor. To je ličilo više na puzanje nego na hodanje. Pa ipak je uspijavalo da korača, korak po korak. Najzad se životinja sruši na svoje mjesto kraj kapije, gdje je neko vrijeme mirno ležala.

Džoe se tada prenu. Kada bi to bio čak i san, trebalo bi ipak nešto učiniti, i u snu se pokušava.

On pojuri dvorištem, spusti se na koljena, i kada mu se ruke dotakoše tijela psa, on vidje da je to zaista stvarnost. Njegovo pseto je najzad došlo po njega!

Ali kako je izgledalo to pseto! To više nije bio onaj ovčarski pas za izložbu, divne sjajne dlake i načuljenih ušiju koje su veselo štrčale iznad ponosne i uzane glave. To nije bilo pseto čije su sjajne oči uvijek bile živahne i koje je, u znak dobrodošlice, uvijek skakalo i lajalo. To je sada bio pas koji je s mukom pokušavao da podigne glavu – koju nije mogao podići; pokušavao da mahne repom – koji je bio sav izgребan i pun bodlji i korova; od svega toga on nije uspio ništa drugo osim da zacvili slabim, pa ipak srećnim glasom. Osjetio je da je nestalo onog strašnog nagona koji ga je tjerao naprijed i da se sada, najzad, smirio. Bio je stigao na cilj! Došao je na sastanak koji je bio cilj njegovog života; a ruke koje ga tako dugo nisu dodirnule sada su ga opet milovale.

Pred Berzom rada stajao je Jan Kauper sa ostalim nezaposlenim rudarima; oni su tu obično čekali sve dok ne bude vrijeme za čaj, a onda su se svi razilazili svojim kućama.

Mogli ste odmah da poznate Jana, jer je on bio najveći rastom; čak i među najkrupnijim ljudima u Jorkširu. On je, zaista, bio poznat kao najveći i najjači čovjek u cijeloj Jorkširskoj pokrajini. Bio je ogroman, pa ipak blag; mada često i vrlo spor u mislima i govoru.

Tako mu je i sada bilo potrebno mnogo više vremena nego ostalima da bi shvatio šta se to događa u selu. A tada i on opazi dječaka koji je zaduvan trčao glavnom ulicom. Glas mu je bio piskav od uzbuđenja. U naručju je nosio neko veliko breme.

Ljudi se uskomešaše i pođoše mu u susret. Tek kada im se dječak približi, oni čuše njegovu viku:

– Ona se vratila! Vratila se!

Ljudi se zgledaše; dah im zastade kada ugledaše breme koje je dječak nosio. Zaista! Ovčarsko pseto Sama Karakloa vratilo se kući pješice čak iz Škotske!

– Moram je brzo odnijeti kući. Žurim! – reče dječak, ali posrnu. Jan Kauper mu pride.

– Daj ovamo – reče on. – Trči naprijed i pripremi ih!

On obuhvati pseto svojim glomaznim rukama – rukama koje su mogle nositi deset puta veći teret nego što je bila ta sirota izgladnjela životinja.

– Oh, požuri, Jan! – vikao je dječak, cupkajući od uzbuđenja.

– Požuriću, momče. Samo ti idi naprijed!

Džoe Karaklo pojuri glavnom ulicom, zatim zaokrenu u sporednu, i, pretrčavši preko baštenske staze, upade u kuću.

– Majko, oče!

– Šta je, sine!

Džoe zastade. Nije mogao da izusti nijednu riječ – uzbuđenje mu bješe steglo grlo i oduzelo dah. Najzad jedva progovori:

– Lesi! Vratila se kući! Lesi se vratila kući!

Potom otvori vrata, i Jan Kauper, sagnuvši glavu da bi mogao proći ispod ragastova, unese pseto do ognjišta i položi ga tamo.

Te večeri se dogodilo mnogo štošta što je malome Karaklou ostalo u sjećanju. Nikada nije mogao zaboraviti izgled očeva lica kada je kleknuo pored psa koji je tolike godine bio njegov i počeo milovati to mršavo tijelo. Uvijek se sjećao kako se i njegova majka tada bila ustumarala po kuhinji kako je, bez gundanja i bez grdnje, svesrdno i brižljivo podložila vatru, a zatim počela da miješa konzervisano mlijeko sa toplom vodom – da bi potom klekla, podigla glavu psa i otvorila mu usta.

Roditelji mu ne rekoše ni riječi. Izgledalo je kao da su na njega potpuno zaboravili. Oboje su bili toliko zaposleni oko psa da na sve ostalo zaboraviše.

Džoe je posmatrao kako otac sipa kašikom toplu tečnost psu u usta i kako ona curi na ćilimče, jer pseto nije moglo da guta. Vidio je kako majka ugrija ćebe i uvi psa. Vidio je i kako su više puta pokušavali da ga nahrane i kako otac, najzad, ustade.

– Sve je to uzalud, draga moja – reče on majci.

Ćuteći, otac i majka izmijenjaše pogledima mnoga pitanja i odgovore.

– Zapaljenje pluća – reče najzad otac. – A ona sada nije dovoljno jaka.

Neko vrijeme roditelji su stajali tako. Tada mu se odjednom majka učini nekako snažna i kao preporođena.

– To neće biti! – reče ona. – To neću nikako dozvoliti! – Bila je stisnula usne, kao da se odlučila na nešto. Otišla je do kamina i uzela jednu vazu; okrenula je i istresla. Nekoliko bakarnih penija ispadoše joj u ruku. Ona ih pruži mužu, ne objašnjavajući mu

ništa, jer nije ni bilo potrebno da mu ma šta objašnjava. Čovjek je buljio u novac.

– Idi, dragi moj – reče ona. – Štedjela sam to za osiguranje.

– Ali – kako ćemo...

– Pst! – reče žena.

Bacila je pogled na sina i Džoe opazi da su oni tek sada, poslije čitavog sata, primijetili da je i on ovdje. Otac pogleda prvo njega, zatim novac u ženinoj ruci, pa onda pseto. Tada naglo uze novac. Metnu kapu na glavu i požuri napolje u noć. Kada se vratio, nosio je u ruci paketiće – jaja i malu bocu rakije – skupe i rijetke stvari za ovu kuću.

Džoe je posmatrao kako oni to umutiše i kako otac ponovo pokuša da ulije tečnost psetu u usta. Tada majka huknu u očajanju. Ona nervozno zgrabi kašiku. Položi glavu psa sebi u krilo, otvori mu usta i poče da mu sipa tečnost, trljajući ga po guši. Trljala ga je tako sve dotle dok pseto najzad nije progutalo.

– Aaaaah!

Iz očevih grudi ote se dug i pobjedonosan uzvik. Svjetlost od vatre presijavala se kao zlato po kosi njegove majke dok je čučala držeći glavu psa – trljajući ga po guši i tepajući mu nježnim, umiljatim glasom.

Kasnije se Džoe kao kroza san, ali uvijek sa izvjesnim uzbuđenjem, sjećao da su ga to veče u neko doba noći odnijeli u krevet.

A kada je ujutro ustao, otac je sjedio na svojoj stolici, a majka još uvijek na čilimčetu; i vatra je još uvijek gorjela. Umotano u ćebe, pseto je mirno ležalo.

– Je li – mrtva? – upita Džoe. Majka se umorno nasmiješi.

– Pst – reče. – Ona samo spava. Trebalo bi da spremim doručak – međutim, ja sam tako iznemogla! Kada bih sada mogla dobiti samo šolju dobrog čaja...

I toga jutra se desilo jedno čudo: otac je spremio doručak, zagrijao vodu, popario čaj i isjekao hljeb. Majka je sjedila u stolici za ljuljanje i čekala da doručak bude gotov.

Uveče, kada se Džoe vratio iz škole, Lesi je još uvijek ležala tamo gdje ju je ostavio kada je pošao u školu. Htio je tako rado da sjedne kraj nje, da je miluje i mazi, ali je znao da bolesno pseto najviše voli da ga ostave na miru. Cijelo veče je presjedio gledajući je kako leži opružena; njeno slabo disanje bilo je jedini znak da je još u životu. Nije htio da ide u krevet.

– Slušaj! Biće joj bolje – reče mu majka. – Idi da spavaš – biće joj bolje.

– Jesi li ti sigurna da će joj biti bolje, majko?

– Pa zar ne vidiš i sam? Zar izgleda rđavo?

– Ali, jesi li ti sigurna da će joj biti bolje?

Žena uzdahnu.

– Naravno, sigurna sam – a sad idi u krevet i spavaj!

Uzdajući se u svoje roditelje, Džoe ode da spava.

To je bilo toga dana. Ali se Džoe sjećao i drugih dana. Tako, na primjer, kada se jednoga dana vratio iz škole i prišao ognjištu, pseto je, ležeći tamo, napravilo jedan pokret koji je ličio na mahanje repom.

Drugoga dana, opet Džoeva majka je zadovoljno odahnula, jer se pseto, dok mu je ona pripremala čanče sa mlijekom, pomaklo, podiglo, iako, istina, još nesigurno, i – čekalo. A kada je stavila čanče pred njega, ono je spustilo glavu i počelo da loče, dok su mu upali bokovi podrhtavali.

Ali jednoga dana Džoe prvi put saznade da čak ni ovoga puta njegovo pseto neće ostati kod njega. Opet se po kući razlijegala vika. Ženin glas je opet bio nervozan i piskav.

– Zar nikada neće biti mira i spokojstva u ovoj kući?

A kada je otišao da legne, Džoe je još dugo čuo glasove; čuo je jasan glas svoje majke, čas jači čas slabiji, i svoga oca, koji je govorio staloženo, ne mijenjajući nikako glas, ali ponavljajući uvijek jednu istu rečenicu:

– Pa čak i da hoće da je proda, odakle mi pare da je kupim – gdje da nađem taj novac? Ti dobro znaš da ga nigdje ne mogu dobiti.

Po shvatanju Džoevog oca život se morao voditi časno i pošteno.

Kada se nekom čovjeku povjeri kakav posao, on ga mora obaviti što bolje umije; zato će dobiti i najbolju nagradu. Ako treba da odgaji neko pseto, on će ga odgajati što najbolje može; a ako je oženjen i ima djece, on će ih paziti i čuvati kako najbolje bude umio.

Po mišljenju tog nezaposlenog rudara nije smjelo biti nikakvih izgovora ni izuzetaka u pogledu shvatanja života ili njegovih propisa. On je, kao i većina običnih ljudi, gledao otvoreno na sve te stvari; ni laž, ni prevara, ni krađa nisu za njega postojale – čak ni u podsvijesti.

Tako je bilo i sada kada se našao pred problemom koji je bio lišen najosnovnijih pravila istine.

"Poštenje je poštenje i ne postoje dva puta koji vode njemu", govorio bi on. A imao je običaj i da kaže: "Ono što je istina, istina je", ili "ono što je prevara, prevara je".

Lesin slučaj bio je u suprotnosti sa tim osnovnim pravilom o moralu. On je pseto prodao, uzeo novac i potrošio ga. Zato pseto ne pripada više njemu. Bez obzira kako ko o tome misli, to se više nije moglo izmijeniti.

Ali čovjek mora imati mira u kući. A kad žena počne da zanovijeta... onda...

Sutradan Džoe siđe na doručak; dok im je majka stisnutih usta sipala kašu od ovasa, otac se nakašlja i počne da govori tako kao da se cijelu noć pripremao za taj razgovor:

– Džoe, sine moj! Mi smo riješili – to jest, tvoja majka i ja – da Lesi ostane kod nas samo dotle dok se ne oporavi. To je razumljivo, jer duboko vjerujem da je niko ne bi mogao bolje i sa više pažnje njegovati. To je i pošteno. Ali kada se oporavi – onda...

Tako ćeš je imati kraj sebe neko vrijeme, i budi time zadovoljan. Nemoj nas mučiti, sine! I bez toga imamo puno drugih briga. Nemoj nas mučiti – pokušaj da budeš čovjek – i budi zadovoljan.

Izraz "neko vrijeme" može kod djece imati dvojako značenje: s jedne strane je to ogroman period vremena koji se beskonačno proteže u budućnost, a s druge, opet, to je strašan period od nekoliko dana, koji će nemilosrdno projuriti prije no što i dođete k sebi.

Džoe Karaklo je predosjećao tog jutra da će mu se dogoditi baš ovo posljednje. Kada je krenuo u školu, on ču neki snažan glas. Okrenuvši se, spazi u jednom automobilu onog strašnog starca i onu djevojčicu čija se plava kosa talasasto spuštala ispod berea. Starac, sa svojim nakostriješenim bijelim brkovima koji su izgledali kao ružni zubi u neke životinje, zavitla nekakvim ružnim drenovim štapom, tako da je postojala opasnost da njime zakači bilo kola i šofera, bilo koga od prolaznika. On mu do viknu:

– Ej ti tamo! Da, na tebe mislim, mladiću! Ah, vi prokleti Dženkins, hoćete li već jednom zaustaviti tu smrdljivu kutiju? Ej, vi Dženkins, ej! Oh, nijedan pametan čovjek ne može da shvati – zašto smo prestali da upotrebljavamo konje! Ne, ne, ovaj svijet se zaista okrenuo naopačke. Tako je. Ovamo, mladiću, dođi ovamo!

U jednom trenutku Džoe htjede da pobjegne – ili da učini nešto slično kako bi što prije prestao da gleda ono čega se najviše bojao i na šta nije smio ni da pomisli. Ali je mašina bila brža od dječaka; uz to je Džoevim žilama tekla krv ljudi koji misle sporo, držeći se onih starih nazora – da podnose strpljivo sve nezgode i da nikada ne bježe ni od čega. Zato on sada ostade hrabro na pločniku, ponašajući se onako kako ga je majka učila, i reče:

– Molim, ser?

– Ti si – ovaj – onoga koji je – ovaj – kako mu ono bješe ime, dječko, je li?

Džoe skrenu pogled na djevojčicu. To je bilo ono djevojče koje je on vidio onda kada je, prije dugog vremena, odveo Lesi u vojvodinu štenaru. Njeno lice nije bilo rumeno kao njegovo, već blijedo i providno. Na ruci, kojom se držala za ivicu auta, vidjele su se plave žile, zbog čega je i njena ruka izgledala prozirna. On pomisli ono što bi i njegova majka kazala – trebalo bi da jede više pudinga od šljiva.

I djevojčica je njega gledala. Nešto ga primora da se drži ponosno.

– Moj otac se zove Sam Karaklo – reče on odlučno.

– Znam, znam – vikao je nestrpljivo starac. – Ja nikad ne zaboravljam imena, nikad! Poznao sam sve redom u ovom selu – do posljednje duše. Sad je mnogo vas poraslo – vas mlađarije. Tako mi boga, svi vi mladi zajedno ne vrijedite koliko jedan od starih. Te savremene generacije...

Zastao je, jer ga djevojčica povuče za rukav.

– Šta je, a? Oh, pa naravno. Ja sam i počeo o tome. Gdje ti je otac, momče? Je li kod kuće?

– Nije, ser.

– Pa gdje je?

– Otišao je do Alerbija, ser.

– Do Alerbija? A šta će tamo?

– Mislim da se jedan od njegovih drugova koji rade u tamošnjem rudniku zauzeo za njega; pa je on otišao tamo da bi vidio ima li mogućnosti da bude primljen.

– Ah, da – naravno! A kad će se vratiti?

– Ne znam, ser. Mislim da će za užinu biti ovdje.

– Nemoj da mrmljaš! Dakle, tek za užinu... Do đavola! To je vrlo nezgodno – zaista! Dobro. Navratiću oko pet. Kaži mu da ostane kod kuće, jer hoću da ga vidim – veoma je važno. Kaži mu da me čeka.

Kola odoše, a Džoe odjuri u školu. Nikada mu nijedno jutro nije izgledalo tako dugačko kao ovo. Minuti su miljeli, a predavanja su se bila oteгла u beskonačnost.

Džoe je imao samo jednu želju – da već dođe podne, i kad su, najzad, prošli ti dugi sati, koji su mu ličili na godine, on pojuri kući i upade na vrata. Povikao je kao nekada.

– Majko, majko!

– Gospode! Nemoj da srušiš vrata! Zatvori ih – čovjek bi mogao pomisliti da si vaspitan u štali. Šta se desilo?

– Majko, on će opet doći da uzme Lesi!

– Ma ko?

– Vojvoda – doći će...

– Vojvoda? Otkuda, zaboga, on zna da je ona...

– Ne znam. Zaustavio me je jutros. Doći će za užinu...

– Ovamo će doći? Jesi li siguran?

– Jesam. Rekao je da će za užinu biti ovdje. Oh, majko, molim te...

– Prestani, Džoe! Ne počinji opet! Opominjem te!

– Majko, ti me moraš saslušati, molim te, molim te!

– Čuješ li? Rekla sam...

– Nemoj, majko! Molim te pomozmi mi, molim te!

Žena je gledala u sina, pa uzdahnu umorno i ozlojeđeno; zatim podiže očajno ruke.

– Oh – preblagi bože! Zar nikada neću moći imati mira u ovoj kući? Nikada?

Ona se spusti na stolicu, gledajući u pod. Dječak joj priđe i dodirnu joj ruku.

– Majčice – izmisli nešto – molio je dječko. – Zar je ne bismo mogli sakriti? On će doći oko pet. Rekao mi je da kažem ocu da će biti ovdje oko pet; oh, majko!...

– Ne, Džoe, otac neće htjeti...

– Zar nećeš ti da ga zamoliš? Molim te, molim te! Zamoli oca...

– Džoe! – viknu ljutito majka. Zatim opet spusti glas. – Slušaj, Džoe, to nema smisla, prestani da nas mučiš. Otac neće da laže. On je ispravan čovjek. Bilo dobro ili rđavo, on neće lagati.

– Ali samo ovoga puta, majko!

Žena tužno zatrese glavom i sjede kraj vatre, gledajući u nju kao da je tamo htjela naći spokojstva. Dječak ponovo priđe i opet se dotače njene ruke.

– Molim te, majko! Zamoli ga! Samo ovoga puta. Ta jedna laž mu neće ništa naškoditi. Slušaću ga uvijek. Zaista ću ga slušati!

Riječi mu počеше letjeti iz usta.

– Uvijek ću vam biti zahvalan. Kada odrastem, naći ću službu. Zaradiću mnogo novaca. Kupiću mu svašta – kupiću i tebi svega. Kupiću vam što god zaželite, samo ako ga budeš htjela zamoliti – ah, molim te!...

I, prvi put u ovoj svojoj mucij, Džoe postade opet dijete. Nestade njegove čvrstine i u njegovu glasu osjećale su se suze. Majka primijeti njegovo grcanje i pomilova ga po ruci, ali ga nije smjela pogledati, i kao da je iz plamena, koji joj se učini čaroban, čitala neku duboku mudrost – ona lagano progovori:

– Ti ne smiješ, Džoe – reče ona nježnim glasom – ne smiješ tako nešto tražiti. Moraš se priviknuti da nikad u životu ne poželiš tako nešto nerazumno kao što sada želiš Lesi. To nije dobro.

Osjetila je kako ruka njenog sina nervozno zadrhta, a glas mu postade opet jasan.

– Ti me ne razumiješ, majko. Ne razumiješ me. Ne želim ja nju, nego ona nas. Ona nas želi tako iskreno. To je nju i navelo da pređe toliki put i da dođe kući. Ona nas zaista iskreno želi.

Tada gospođa Karaklo prvi put pogleda svoga sina. Vidjela je kako se izmijenilo njegovo lice i kako mu se suze kotrljaju niz obraze, iako je plakao kao dijete – njoj se učini kao da je on već odrastao čovjek. Gospođa Karaklo odjednom osjeti kao da vrijeme proleti mimo nju, i ona vidje tog dječaka mnogo starijeg.

Gledala ga je neko vrijeme ukočeno, a zatim sklopi ruke. Stisnu usne i ustade.

– Džoe, 'odi da jedeš! A poslije idi u školu i budi bez brige. Ja ću govoriti sa ocem.

Podigla je glavu i glas joj postade siguran.

– Da, ja ću govoriti sa njim. Govoriću sa gospodinom Samom Karakloom. Hoću zaista!

To popodne, u pet časova, pred kućnom kapijom se zaustavi auto. Bjesneći i gundajući iziđe iz njega vojvoda od Rudlinga, rđavo raspoložen kao i obično. Na kapiji je stajao dječko, raširivši prkosno noge kao da mu je htio prepriječiti put.

– Dakle, dijete moje! Jesi li mu rekao?

– Odlazite, odlazite! – reče dječak grubo. – Odlazite! Vaše kuće nije ovdje.

I, prvi put u životu, vojvoda od Rudlinga ustuknu. Buljio je iznenađeno u dječaka.

– Do đavola, Priscila! – jedva izusti vojvoda. – Ovaj dječak nije normalan. On je – on nije pri svijesti!

– Vaše kuće nije ovdje! Gubite se odavde! – reče dječak tvrdoglavo. Riješen da bude drzak, dječak je upotrebljavao najprostije izraze.

– Šta on to kaže? – upita Priscila.

– On kaže da moje pseto nije ovdje. Do sto đavola, zar si postala gluva, Priscila? Kažu da sam ja gluv, a ja ga, međutim, sasvim dobro čujem. Slušaj ti, momče, koje to moje kuće nije ovdje?

I vojvoda poče da govori jezikom prostih ljudi iz Jorkšira – kako je uvijek činio kada bi govorio sa stanovnicima ovoga kraja. Zbog te navike su ga mnogi članovi njegove porodice osuđivali.

– 'Ajd, fajd, momče moje, gukni! Koje to moje kuće nije ovdje?

Dok je ovo govorio, on je razjareno vitlao svojim štapom i pošao naprijed. Džoe ustuknu jedan korak ispred tog strašnog starca, ali mu je još uvijek preprečavao put.

– Nikakvo tvoje kuće nije ovdje! – vikao je uporno. Međutim, vojvoda produži naprijed. Iz Džoevih usta poletješe kao bujica riječi pune očajanja.

– Mi je nismo uzeli. Ona nije ovdje. Ona ne može biti ovdje. Nijedno kuće ne bi bilo u stanju da to učini. Nijedno kuće ne bi moglo da pređe tolike milje. To nije Lesi. To je – to je neko drugo – koje liči na nju. To nije Lesi.

– Oh, bože, blagoslovi moju dušu i srce! – huknu vojvoda. – Blagoslovi moju dušu i srce! Gdje ti je otac, momče?

Džoe namrgođeno otrese glavom. Ali se tada iza njega otvoriše vrata na kući i začu se glas njegove majke.

– Ako tražite Sama Karakloa on je napolju u šupi – radi tamo već cijelo popodne.

– Ama, o čemu to ovaj dječko govori – da je neko moje pseto ovdje, šta li?

– Ne, vi se varate – reče žena odlučno.

– Ja se varam? – dreknu vojvoda.

– Jeste. On nije rekao da je vaše kuće ovdje! On je rekao da ono nije ovdje!

– Do sto đavola! – prasnu ljutito vojvoda – ne izvrćite moje riječi! On žmurnu malo i pristupi bliže.

– Dobro, ako je on rekao da moje pseto nije ovdje – možda ćete biti tako dobri da mi kažete koje to moje pseto nije ovdje? 'Ajde! – završi on pobjedonosno. – 'Ajd! 'Ajd! govorite!

Džoe baci pogled na svoju majku i vidje kako ona proguta pljuvačku i pogleda unaokolo kao da traži pomoć. Vojvoda je stajao očekujući odgovor i posmatrajući je ljutito ispod svojih nakostriješenih obrva. Gospoda Karaklo udahnu da bi mogla progovoriti.

Bez obzira da li bi njen odgovor donio istinu ili laž, ona ne uspje ni da ga iskaže, jer baš tada svi začuše zveket lanca koji neko skide sa ulaznih vrata, i glas Sama Karakloa odjeknu zvonko:

– Evo, dajem vam svoju časnu riječ da je ovo jedino kuće koje mi imamo. Recite dali je ono slično ma kojem od vaših pasa!

Džoe taman htjede da otvori usta da bi nešto progovorio, ali kad ugleda pseto pokraj oca, riječ mu zastade u grlu. Gledao je zapanjen.

Vidio je svog oca, tog ljubitelja pasa, kako stoji kraj jednog psa kakvog je dotada malo ljudi vidjelo, a još manje njih poželjelo da vidi. Pseto je strpljivo sjedilo kraj očeve lijeve noge, kao što to obično čine dobro izvježbani psi. Ali ovo pseto – bilo bi zaista smiješno i pomisliti da bi Lesi mogla tako da izgleda!

Dok je Lesina glava bila fina i uzana, glava ovoga psa bila je gruba i zdepasta. Dok su Lešine uši stajale ljupko i simetrično, dotle je ovo pseto imalo jedno uho zavrnutu, a drugo uzdignuto na alazaški način – izgledalo je tako da bi se svaki odgajivač pasa stresao od užasa.

Ali to još nije bilo sve. Na onim mjestima gdje je Lesina dlaka prelazila u svjetlosmeđu boju, ovo čudno pseto imalo je ružne crne pjege; na grudima, gdje se kod

nje talasala prekrasna bijela dlaka, u ovog psa je dlaka bila bezbojna i prljava; dok je Lesi imala sve šape bijele, u ovoga je samo jedna bila bijela, druge dvije su bile prljavo smeđe, a četvrta gotovo crna; Lesin rep se divno isticao na njenom tijelu, a kod ovoga psa je to ličilo na neki napravljen dodatak.

I zato Džou bi odmah sve jasno kad ugleda pseto pokraj svoga oca. Znao je da prodavač pasa umije lukavo da prikrije sve mane jednog psa, ali da je isto tako kadar da učini i obratno – da lijepe pse pretvori u ružne; naročito ako je taj čovjek njegov otac – jedan od najsposobnijih odgajivača pasa u cijeloj jorkširskoj pokrajini.

Tog trenutka on shvati takođe i očeve riječi. U trgovini psima bilo je kao i u trgovini konjima – izgovorena riječ vrijedjela je isto koliko i pisani ugovor. Kada se jednom da riječ, nijedan pošten trgovac ili odgajivač pasa neće pokušati da je opovrgne.

Zato je njegov otac i pokušao tim putem da se časno izvuče. On nije lagao. On nije ni poricao. On je samo postavio pitanje:

– Kažite da li je ovo pseto slično ma kojem od pasa koji pripadaju vama?

Samo je trebalo da vojvoda kaže:

– Ne, to nije moje pseto – i ono bi poslije toga zauvijek prestalo da bude njegovo.

Zato su i dječak, i njegova majka i otac uporno gledali u starca i čekali, ne dišući, dok je on buljio u psa.

Ali su i vojvodi od Rudlinga bile poznate mnoge i mnoge slične "stvari". Zato i nije odmah odgovorio. Pošao je lagano naprijed, oslanjajući se na svoj štap i lupkajući njim po zemlji. Nijednog trenutka se njegove oči nisu odvojile od psa. Polako, kao u snu, on kleče, podiže nježno rukom prednju šapu psa i malo je iskrenu. Tako klečeći on je posmatrao kerušu očima koje su isto toliko znale o pisma kao i svaki drugi čovjek u Jorkširu. Te oči se ne zaustaviše na zavrnutom uhu ili zamrljanim biljegama i gruboj glavi. Umjesto toga one su pažljivo posmatrale donju stranu šape, i opaziše pet crnih jastučića na kojima su se ukrštali ožiljci poluiscijeljenih rana – povrede od trnja i kamenja.

Vojvoda podiže glavu, ali još dugo ostade klečeći i zureći negdje u daljinu, dok su oni čekali i dalje. Kada je ustao, on počeo da govori, ali ne više jorkširskim dijalektom, već onako kako bi jedan džentlmen govorio drugom.

– Same Karaklo – reče on – ovo pseto nije moje. Tako mi duše i časti, ono nikada nije pripadalo meni! Nikada, nijednog trenutka mi nije pripadalo!

On se okrete i počeo niz puteljak lupkajući batinom i mrmljajući: – Tako mi duše! Četiri stotine milja! To zaista nikada ne bih mogao povjerovati! Kod kapije ga njegova unuka povuče za rukav.

– Sjeti se – šapnu mu ona. – Sjeti se zašto si došao. Izgledalo je kao da se vojvoda budi iz sna, da bi odjednom postao isti kao i ranije.

– Ne šapući! Šta je? Ah, da, naravno! Nije potrebno da me podsjećaš – nisam ja zaboravio! On se osvrnu i dreknu:

– Karaklo! Karaklo! Do sto đavola, gdje ste? Zašto se krijete?

– Pa ja sam još uvijek ovdje, ser.

– Ah, da, da. Naravno. Tu ste. Radite li nešto?

– Kako – radim li? – reče Džoev otac. To je bilo jedino što je uspio da progovori.

– Pa da, radite li – radite li? Mislim, posao! Neki posao! Jeste li zaposleni? – vikao je vojvoda i dalje.

– Ovaj, sada – ovoga puta... – mucao je Karaklo.

Dok je on tako zamuckivao, žena mu pritrča u pomoć, kao što to čine dobre žene u Jorkširu – a isto tako i u cijelom svijetu.

– Moj Sam, istina, sada ne radi, ali ima tri ili četiri mjesta u izgledu i sada se baš rješava, ili, kako bi vi to kazali, raspituje se o njima. Ali zasada još ni zajedno nije rekao ni "da" ni "ne".

– Onda bi bilo bolje da kaže "ne" – i to odmah! – obrecnu se vojvoda. – Potreban mi je neko za moje štenare. Ja mislim, Karaklo... – Vojvoda opet upravi oči u psa, koji je još uvijek sjedio kraj Karakloovih nogu. – Mislim da vi morate znati – mnogo – o psima! Dakle, tako! Ugovoreno i riješeno!

– Ne, stanite – reče Karaklo. – Vidite, ja ne bih želio da dovedem nekoga u nepriliku, a još manje da mu oduzmem službu. Vidite, gospodin Hajnes ne bi mogao...

– Hajnes! – povika vojvoda. – Hajnes? Pa to je najveća budala! Najurio sam ga. Nije umio da razlikuje pseto od ždrebeta. Uostalom, trebalo je da mi ranije padne na pamet da jedan Londonac ne može voditi štenaru po jorkširskom sistemu. Zato mi je sada želja da taj posao preuzmete vi.

– Čekajte, ima još nešto – usprotivi se gospoda Karaklo.

– Šta je sada opet?

– Koliku ćete mu platu dati za to? Vojvoda napući usne.

– Koliko tražite, Karaklo?

– Sedam funti nedjeljno, i to ih imate isplaćivati do posljednjeg penija – upade gospoda Karaklo prije no što je njen muž mogao i da otvori usta.

Ali i vojvoda je takođe bio Jorkširac, i on ne bi cijenio sebe kada bi propustio priliku da bude "praktičan", kako se to obično kaže kada je u pitanju novac.

– Pet! – zagrmje on. – I ni penija više.

– Šest funti i deset šilinga – poče da se pogađa gospoda Karaklo.

– Ravno šest! – ponudi vojvoda odlučno.

– Prima se – reče gospoda Karaklo, takvom brzinom kao kad jastreb naleti.

Oboje su sijali od zadovoljstva. Gospoda Karaklo bi bila zadovoljna da je dobila i tri funte nedjeljno – a što se tiče vojvode, on je bio uvjeren da za svoju štenaru dobija čovjeka koga nikakvim novcem ne bi mogao da plati.

– E, onda je gotovo! – reče vojvoda.

– Pa, gotovo – reče žena. Ja pretpostavljam, naravno... – njoj se strašno dopada ta riječ – smatrala je da je to veoma otmjena riječ i zato je ponovi – ... pretpostavljam da ćemo dobiti i stan na imanju.

– Vi ste vrlo spretan trgovac, draga gospođo – reče vojvoda mršteći se.

– Dobićete ga, ali pod jednim uslovom. – On podiže glas i zagrmje. – Pod jednim uslovom! Dokle god budete živjeli na mome imanju, taj bućoglavi pas zavrnutih ušiju i smiješnog repa, zbog koga čovjeku može da pozli kad ga vidi – ne smije nikada doći na moje imanje. Dakle, šta imate na to da kažete?

Vojvoda je čekao, mrmljajući i kikoćući se zadovoljno u sebi; Sam Karaklo je stajao poguren i zbunjen. Dječko se prvi snađe i radosno odgovori: – Ne, ne, ser! Ona će skoro cijelo vrijeme provoditi pred školom čekajući mene. Uostalom, za dan-dva mi ćemo je tako dotjerati da je nećete ni prepoznati.

– U to ne sumnjam – progunđa vojvoda idući tromo prema kolima. – Ja i ne sumnjam da ćete vi to uraditi. Hm... Ovaj – ja nikada...

Docnije, u kolima, djevojčica se pripri uz starca.

– Molim te ne vrpolji se – reče stari nervozno. – Ne mogu da podnesem kada se neko stalno vrpolji.

– Djeda – reče ona. – Ti si tako dobar – mislim, prema njihovom psu. Starac se nakašlja kao da htjede da pročisti grlo.

– Glupost! – progunđa on. – Glupost! Kad porasteš, razumjećeš da sam ja, kako me ljudi obično nazivaju, stara jorkširska tvrđica. Pet godina sam se kleo da će to pseto postati moje i, najzad, dobio sam ga!

Tada polako zatrese glavom.

– Morao sam čak i tog čovjeka da kupim da bih nju dobio. – Tja – možda ni to nije tako loše.

DVADESET DRUGA GLAVA

OPET KAO I NEKADA

Kada je mladi Džoe Karaklo rekao da njegovo pseto nećete moći poslije nekoliko dana ni da prepoznate, možda je bio u pravu, a možda i ne – prema tome kako ste zamišljali da njegovo pseto treba da izgleda.

Ako ste željeli da vidite pseto klempavih ušiju i sa nekim strašilom od repa, kako ga je njegov otac bio napravio da bi na taj naivan način spasao sinu pseto a sebi čast – vi ga, naravno, ne biste nikada našli. Ali ako budete tražili ono ponosno, umiljato pseto, poznato kao Lesi Sama Karakloa – onda ćete ga sigurno naći.

I kako su nedjelje odmicale, tako se i ona, pažljivom njegovom i dobrom hranom, polako oporavljala i postajala opet isto pseto kakvo je nekada bilo. Mršavih i upalih bokova nestade, a njena izdržljivost – rezultat dugogodišnje pažljive njege, učinila je svoje. Opet je bilo uživanje gledati kako blista njena crno-bijelo-smeđa dlaka. Njena hromost, uslijed rane u kuku od metka sada se jedva i opazala. Doduše, mišići na tom

mjestu bili su ukočeni, i ma koliko da je Sam Karaklo pokušavao da tu ukočenost otkloni svojim tajnama i vještinama, ipak mu to nije pošlo za rukom.

Ali je nešto ipak postigao. Masirao je mišiće psa sve dotle dok se ta hromost nije svela na takvu mjeru da su to sada mogli primijetiti samo dobri poznavaooci pasa. U očima svih ostalih, izuzev nekolicine najvještijih stručnjaka za pse, ona je ostala i dalje najljepši ovčarski pas.

I opet su svakoga radnog dana, nekoliko minuta prije četiri, trgovci Grinal Bridža mogli gledati to ponosno pseto kako ide ulicom, i govorili bi: "Po njoj možete navijati časovnik!" Nešto kasnije Džoe Karaklo bi izašao iz škole, pozdravio se sa svojim psetom, pa bi onda, srećni, zajedno krenuli kući.

Ali obećanje koje je Džoe dao vojvodi da će pseto uvijek biti sa njim, nije se obistinilo. Došlo je vrijeme kada se Lesi više nije pojavljivala pred školskom kapijom. No ma kako to izgledalo čudno, Džoe zbog toga ipak nije bio baš mnogo zabrinut. Naprotiv, bio je vrlo radostan – čak se neka vrsta skrivene sreće nazirala u njemu kada se sada sam vraćao kući.

Jednoga od tih dana, dok je zviždućuci išao pošljunčanom stazom po vojvodinom imanju, on sreće djevojčicu.

Džoe osjeti kao neko sažaljenje prema njoj. Ona nije izgledala onako zdrava i punačka kao druge djevojčice u selu.

– Halo! – reče on.

– Halo! – odgovori ona.

Izgledalo je kao da nemaju jedno drugom ništa da kažu. Pa ipak je on i dalje stajao.

– Bila sam daleko – na školovanju – reče ona.

– Zaista?

– Da. Sada je raspust!

On se zbog toga tužno zamisli.

– A naš raspust počinje tek iduće nedjelje! – reče on. Opet nastade pauza, a onda progovori ona:

– Kako je Lesi?

Džoe se nasmiješi svojim umiljatim osmješkom. Pogleda unaokolo, kako bi se htio uvjeriti da niko ne sluša.

– Možete poći da je vidite – reče on kao da će joj time učiniti neku veliku ljubaznost.

Vodio ju je putanjom do kućice duž koje je pored zida visoko rastao sljez u divnim bojama. Otvorio je vrata.

– Majko – reče on. – Hoću da joj pokažem.

– Naravno; izvolite ući, gospođice – reče njegova majka, popravljajući kecelju i kao brišući nekakvu mrlju sa bijelog čaršva koji je već bio prostrt za čaj.

Džoe je odvede u jedno odjeljenje do kuhinje, gdje se mogla nazreti nekakva velika niska kutija. U toj kutiji je bila Lesi, a oko nje sedam debeljuškastih krznenih loptica na gomili, koje su spavale.

– Vidite li – uzviknu on ponosno – mi je držimo ovdje zato što bi u štenari bila nervozna, a i zato što je ona domaće pseto – eto, takva je naša Lesi.

Djevojčica čučnu i dotače kažiprstom jednu od tih krznenih loptica. Začu se glasić tog malog stvorenja, sličan štucanju.

– Da li su još slijepi? – upita ona i oboje se nasmiješiše.

Džoe se iznenadi. – Ne. Naravno da nisu! Oni otvore očice već poslije deset dana, a ovi imaju sada već više od tri nedjelje. Oni već mogu i da trče, ali izgleda da od svega ipak najviše vole da spavaju.

Lesi podiže glavu; on se nasmiješi i pomilova je nježno.

– Vi se razumijete u psima, zar ne? – stidljivo upita djevojčica.

– Zna, ona se već jednom bila okotila – poče Džoe da joj objašnjava.

– I od tog doba je sve meni poznato. Sada je baš kao i prije – zar ne, Lesi?

Čučnuo je i gledao u svoje pseto. Bilo je to baš kao i nekada. On je često ovih dana razmišljao o tome.

A kada se ljubazno oprostio od djevojčice, pozvavši je da opet dođe da vidi mlade – Džoe je opet razmišljao o tome. Pokušavao je da objasni sebi taj nekadašnji život, koji on, kao dječak, nije mogao da shvati.

Njemu je sada izgledalo da je sve kao nekada. Istina, bila je to sada druga kuća u kojoj su živjeli, ali je ipak sve bilo kao i prije godinu dana – bar sudeći po mnogim stvarima.

Tako, kada bi sada jutrom sasuo koju kašiku šećera više u svoju ovsenu kašu, majka se više nije ljutila niti bi se obrecnula na njega:

– Sine moj, budi obazriv! Šećer je vrlo skup!

Isto tako, kada bi sada došao kući sa oštrog jorkširskog vazduha i počeo da se prsi kako je gladan, lice njegove majke nije više bilo uplašeno i brižno, već, naprotiv, veselo; ona bi se nasmiješila i rekla bi mu na onaj svoj malo nespretn način:

– Bože moj, već ne znam kako da te nahranim! Gdje ti staje sve to?

I dok je to govorila, u njenom glasu se osjećao ponos što joj sin ima tako dobar apetit – baš onako kao što je nekad bilo.

Njegovi roditelji nisu više naglo prekidali razgovore kada bi se on iznenada pojavio, niti je više između njih dolazilo do onih beskonačnih raspri kada bi on otišao da spava. Njegov se otac nije više vraćao kući natmuren i nezadovoljan, niti je više sjedio ćutke kraj vatre, piljeći satima u nju.

Umjesto toga, onog trenutka kada bi se začuli koraci po šljunku, gospođa Karaklo bi skočila i viknula:

– Pogledaj napolje! Otac dolazi! Kako fino miriše – dobro jelo sam vam spremila!

Onda bi se ustumarala od vatre do stola, donoseći brzo zdjelu sa supom i ostale činije sa štednjaka, smatrajući da je sada najvažnije da one budu već na stolu prije no što on otvori vrata.

Onda bi stala, podbočila se i rekla:

– Operi se brzo. Same! Večeras imamo – jagnjeću glavu i puding od voća, a to, znaš ne može da čeka!

Isto tako je ona govorila i ranije. Pa i njegov otac bi ga, sjedeći za ručkom, pogledao najednom i pitao baš kao nekada:

– Dakle, kakav je bio naš Džoe danas? Jesi li dobro uradio sve zadatke u školi?

Da, nekada je to već bilo tako, pa je onda odjednom prestalo. Ali je sada opet sve kao i prije. Kakav je razlog za to mogao da bude?

Džoe je razmišljao o tome cijelo vrijeme večere. A kada se večera završila i kada je Lesi dostojanstveno ušla unutra, on je sjeo na ćilimče kraj nje i počeo je milovati, vjerujući da je pronašao odgovor.

Razlog je, dakle, bila Lesi! Naravno da je bila ona! Jer dok je ona bila u kući, sve je išlo kako valja. A kada je ona bila prodana i kada su je odveli, ništa više nije išlo kako treba.

Međutim, sada, kada se ona vratila, opet je sve pošlo lijepo i svi su opet srećni.

"Ona se vratila kući i donijela nam sreću"; mislio je. "I zbilja je tako. Vratila se kući, a sa njom i sreća!"

On zadovoljno odahnu i spusti glavu na Lesi. Lesi radosno zacvilje.

Tada reče majka:

– Džoe, nemoj da ležiš na istom ćilimčetu sa psom. Sav ćeš biti od dlaka. – Zašto si ti večeras tako miran?

Džoe se smiješio u sebi i šaputao psu:

– Ti si moje vjerno pseto, koje se uvijek vraća kući! Da, zaista je tako. Ti si nam vratila sreću, jer si opet došla kući. Ti si moja vjerna čuvarkuća! Lesi, vjerna čuvarkuća! To je tvoje pravo ime! Lesi, čuvarkuća!

Majka poče opet da grdi.

– Čuješ li me, Džoe? Gnjavaš je tu, a ona se mora brinuti za svoje mlade. Ti bi to trebalo da znaš bolje od mene!

Džoe se malo odmaknu, ali nastavi i dalje da miluje Lesi, koja je zadovoljno ležala. Zatim pogleda ozbiljno oca.

– Oh, oče! – reče on. – Osjećaju joj se rebra. Otac privuče stolicu ognjištu pa, ispruživši udobno noge, poče da pali svoju lulu smiješeći se zadovoljno.

– Zar ti ne bi rekao da je ona malo mršava, oče – produži Džoe zabrinuto. – Mislim da bi joj trebalo više govedine, a manje mlijeka.

– Aha! To bi trebalo, je li? – reče majka dok je slagala posuđe koje tek što bješe oprala i sa kojeg se još dizala para. – Tako, dakle? Tvoje je mišljenje da bi joj trebalo dati više govedine! Pa, naravno, ti ne bi bio Karaklo, a ni Jorkširac – kada ne bi bio ubijeden da si u gajenju pasa postao već znalac.

Da, izgleda mi da se pojedini ljudi u ovom selu više brinu o svojim psima nego o sebi samima. Psi – psi – i uvijek psi! Ah, kada budemo odgajili ove mlade, onda će ona da leti napolje, gdje joj je i mjesto; i neću tada da vidim nijedno pseto u svojoj kući...

Tog trenutka Džoe baci pogled na oca i vidje kako ga on gleda krišom, ispod oka. Njegov otac načini jedan smiješan pokret.

Taj pokret imao je svoje značenje, a smisao mu je bio ovaj:

Ne poklanjaj isuviše pažnje ženama. One mnogo rade – ribaju, čiste i kuvaju po cio dan, pa zato i grde; i mi im moramo dati priliku da se na neki način izduvaju – jer znamo da one pritom nikada ne misle ništa rđavo. Da – mi ljudi to znamo – mi ljudi!

Otac se smješкао, a i Džoe razvuče usta; a onda mu se ti ljudi, koji dopuštaju da ih žene grde i psuju, učiniše toliko smiješni da se poče na sav glas smijati, i smijao se sve jače i jače – dok se majka ne osvrnu.

– Da! Sad mi se još i smiješ! Čekaj, čekaj! Sad ću ja tebe naučiti! Sad ćeš ti dobiti dobru lekciju od mene!

I poče ga lako udarati krpom od sudova, sve dok se Džoe ne preturi.

– Majko, pa ja se nisam tebi smijao!

– Nego kome si se toliko smijao?

– Ocu – on je napravio tako smiješno lice! Gospođa Karaklo se okrete svome mužu.

– Tako, dakle, ti si taj, je l'? Dobro, i tebe ću ja da naučim pameti!

I kada se majka okrete ocu, Džoe vidje kako on svojom glomaznom rukom uhvati majčinu ruku i kako je drugom obuhvati oko pasa, držeći je čvrsto. Tada pogleda Džoa i nasmiješi se.

– Pogledaj je, Džoe! Šta misliš ko je najbolja žena u selu?

– Moja majka! – reče Džoe odlučno i sa poštovanjem koje je išlo iz dubine srca.

Lice gospođe Karaklo zasija kao sunčev zrak.

– Eh, vas dvojica! – reče ona. – Vi ste jedne gore list. Vi, obojica, govorite to samo da biste mi se ulagivali.

– Ne! Dječak je na pošteno pitanje – dao pošten odgovor. Ali – kod tebe postoji još nešto – a to je – tvoja dobrota – ti je imaš u sebi na pretek.

– Da li ti misliš da sam ja glupa? Ali sad me pusti da idem. Same, moram da obrišem sudove.

Otac je ne htjede pustiti, i zato ona poče da ga udara po ušima; on je, međutim, sjedio mirno i dalje – pognuvši samo glavu dublje da bi zaštitio svoju lulu. Najzad se oboje počeše smijati.

A i to je bilo isto kao nekada. Njegov otac i majka bili su srećni.

Džoe opet priljubi glavu uz pseto i zaboravi na njih.

– Ti si moje vjerno pseto, moja vjerna čuvarkuća! – šaputao joj je on.